

Marianne Honkala

Lukijoiden paratiisi

**Tutkimus Lahden Launeen kaupunginosan
lähikirjastopalveluiden tarjonnasta ja käytöstä**

Pro gradu -tutkielma
Informaatiotutkimuksen ja
interaktiivisen median laitos
Tampereen yliopisto
Toukokuu 2009

TAMPEREEN YLIOPISTO

Informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median laitos

HONKALA, MARIANNE: Lukijoiden paratiisi. Tutkimus Lahden Launeen lähikirjastopalveluiden tarjonnasta ja käytöstä.

Pro gradu -tutkielma, 127 s., 5 liites.

Informaatiotutkimus

Toukokuu 2009

TIIVISTELMÄ

Lähikirjastojen lakkautusuhka on ollut todellinen useissa kunnissa eri puolilla Suomea kahden viime vuosikymmenen aikana päättäjien etsittyä säästöjä myös yleisistä kirjastopalveluista. Kuitenkin jo uhka kirjastojen lakkauttamisesta on myös nostattanut monin paikoin äänekkästä vastarintaa kuntalaisten noustua puolustamaan kirjastojaan. Aiemmissä tutkimuksissa on keskitytty lähinnä lähikirjastopalveluiden puolustuspuheeseen. Puolustajien intohimojen kohteet, lähikirjastopalvelut ja niiden todellinen käyttö ovat kuitenkin jääneet tutkimuksessa katvealueelle. Tutkimuksessa tartuttiin edellä mainittuun epäkohtaan ja selvitettiin lähikirjastopalveluiden tarjontaa ja käyttöä yhdessä Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston lähikirjastoverkkoon kuuluvassa, lakkautusuhkien yhteydessä puolustetussa toimipisteessä, Launeen lähikirjastossa. Tavoitteena oli luoda kokonaiskuva siitä, millaisia palveluita kyseinen lähikirjasto 2000-luvulla tiloissaan asiakkailleen tarjoaa, kuinka tarjottuja palveluita hyödynnetään, mitkä syyt saavat asiakkaat kääntymään juuri lähikirjastopalveluiden puoleen sekä mitä lähikirjastopalveluiden olemassaolo käyttäjille merkitsee.

Tutkimuksen empiirinen aineisto kerättiin keväällä 2008 laadullisin menetelmin. Ensimmäisessä vaiheessa havainnoitiin asiakkaiden toimintaa lähikirjaston tiloissa viikon ajan. Kenttätutkimusjaksoa seurasivat 16 lähikirjastoasiakkaan sekä kolmen kirjaston henkilökunnan jäsenen teemahaastattelut. Kerätty aineisto analysoitiin aineistolähtöisesti.

Lähikirjasto osoittautui tutkimuksessa oman alueensa monipuoliseksi, kokoelmapalveluita, lukusalipalveluita, tieto- ja opastuspalveluita, yhteisöllisyyspalveluita sekä muita asiantuntijapalveluita tarjoavaksi ”kolmanneksi paikaksi”. Lähikirjaston kaikenikäisistä naisista ja miehistä koostuneen käyttäjäkunnan keskuudessa suosituimmiksi palveluiksi osoittautuivat kokoelma- ja lukusalipalvelut. Lähikirjastopalveluiden ääreen käyttäjiä vetivät kokemukset niin ”oman” kirjaston tavoitettavuudesta kuin sen lähestyttävyydestä. Tottumus kyseisen toimipaikan käyttöön oli suurta, kokoelman koettiin vastaavan tarpeita ja lähikirjaston käynteihin liittynyttä sosiaalista aspektia arvostettiin. Lähikirjastoa pidettiin haastateltujen keskuudessa tärkeänä. Ajatus kotien läheisyydessä tarjottujen yleisten kirjastopalveluiden lopettamisesta kauhistutti, sillä lähikirjasto oli paikka, joka tuki informanttien ylläpitämiä ja heille tärkeitä aktiivisia lukuharrastuksia. Se myös mahdollisti tietoyhteiskunnan aktiivisen jäsenyyden ja toimi sosiaalisuutta ruokkivana kolmantena paikkana. Kaikki edellä mainitut funktiot olivat pohjimmiltaan lähikirjastonkäyttäjille arvostettua, konkreettista vastinetta maksetuille kunnallisverorahoille.

Avainsanat: yleiset kirjastot, lähikirjastot, kirjastopalvelut, kirjastonkäyttö, asiakkaat

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.2. Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	3
1.3. Tutkielman rakenne.....	4
2. LÄHIKIRJASTOT SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA.....	6
2.1. Lähikirjastojen juuret	6
2.2. Lähikirjastopalvelut Suomessa 2000-luvulla	7
2.2.1. Suomi lähikirjastopalveluiden tarjoajana.....	7
2.2.2. Lähikirjastojen yhteiskunnalliset tehtävät ja palvelutuotanto	8
2.2.3. Lähikirjastot julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan strategioissa	9
2.3. Lähikirjastopalvelut aiemman tutkimuksen valossa	15
3. LÄHIKIRJASTONKÄYTTÖ.....	18
3.1. Kirjastonkäyttö käsitteenä ja ilmiönä.....	18
3.2. Lähikirjastopalveluiden käyttö aiemman käyttö-, käyttäjä- sekä käyttötarkoitustutkimuksen valossa.....	20
4. TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄVALINNAT	32
4.1. Tutkimuksen lähtökohdat.....	32
4.2. Tutkimusmenetelmät ja niiden avulla kerätty aineisto	33
4.2.1. Havainnointi.....	33
4.2.1.1. Tutkimusmenetelmästä	33
4.2.1.2. Havainnoinnin toteutus	35
4.2.2. Teemahaastattelut.....	38
4.2.2.1. Tutkimusmenetelmästä	38
4.2.2.2. Kirjastonkäyttäjien teemahaastatteluiden toteutus.....	39
4.2.2.3. Henkilökunnan teemahaastatteluiden toteutus.....	42
4.3. Aineiston analyysi.....	43
4.4. Tutkimuseettisiä pohdintoja.....	43
5. LÄHIKIRJASTOTOIMINTA LAHDEN LAUNEEN KAUPUNGINOSASSA	46
5.1. Historiaa	46
5.2. Palvelutarjonta 2000-luvulla	47
5.2.1. Eteistilassa tarjotut palvelut	49
5.2.2. Aikuistenosaston palvelut	51
5.2.3. Lasten- ja nuortenosaston palvelut.....	54
5.2.4. Lukusalipalvelut.....	57
5.2.5. Palvelupisteessä tarjotut palvelut.....	59
5.3. Lähikirjaston palvelut Lahden pääkirjaston palveluihin verrattuina.....	60
6. LAUNEEN LÄHIKIRJASTOPALVELUIDEN KÄYTTÖ	63
6.1. Käytön yleiset piirteet	63
6.1.1. Asiakaskunta	63
6.1.2. Käyntien määrä, säännöllisyys ja muut ominaispiirteet.....	65
6.2. Käytön taustatekijät.....	70
6.2.1. Kokemus tavoitettavuudesta	71

6.2.2. Kokemus lähestyttävyydestä.....	74
6.2.2.1. Tottumus kyseisen toimipaikan käyttöön	74
6.2.2.2. Tunne aineiston riittävästä ja pääkirjaston kokoelmaan verrattuna jopa paremmasta löytyvyydestä	75
6.2.2.3. ”Kyläyhteisöhenki” – lähikirjastonkäytön sosiaalinen aspekti	79
6.3. Aineistokokoelman käyttö	82
6.3.1. Lainaajakunta	82
6.3.2. Aineistokokoelman viihteellinen, praktinen ja orientoiva käyttö	84
6.3.3. Kokoelman lähestyminen ja valintojen teko eri vaihtoehtojen välillä.....	87
6.3.4. Lähikirjastolainojen määrä ja tyypit sekä lainaustapahtuma	95
6.4. Lukusalipalveluiden käyttö	101
6.5. Internet-työasemien käyttö.....	105
6.6. Eteistilan palveluiden käyttö ja järjestettyyn toimintaan osallistuminen.....	108
6.7. Lähikirjastopalveluiden merkitys.....	112
7. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	120
Lähteet:.....	124
Liite 1. Olinpaikkakartoituslomake.....	128
Liite 2. Lähikirjastonkäyttäjien haastatteluiden teemarunko.	130
Liite 3. Henkilökunnan haastatteluiden teemarunko.....	132

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen taustaa

”Viimeisiä ilmaisia palveluita, joita kaupunki veronmaksajilleen tarjoaa ovat kirjastopalvelut. Onko todellakin niin, ettei muita säästökohteita löydy?” (Nyt meni hermot... , Etelä-Suomen Sanomat 3.9.2001)

”Mistä haetaan eurokunto, jos vähäisetkin sivistyksen keitaat suljetaan. Tulevia sukupolvia ei tässä asiassa ilmeisesti paljon ajatella. Kun muualla puuhataan lapsille kirjallisuuskerhoja, niin täällä tarvitaan vain AA-kerhoja.” (Pelastakaa edes kirjastot!, Satakunnan Kansa 22.2.1992)

”Meille on tullut entistäkin selvemmäksi, että me olemme oikealla asialla, ja ennen kaikkea asiamme on erilaisille sosiaaliryhmille yhteinen. Me emme luovuta.” (Vielä sivukirjastoista, Satakunnan Kansa 23.11.1998)

Lähikirjastojen¹ lakkautusuhka on ollut todellinen useissa kunnissa eri puolilla Suomea kahden viimeisen, 1990-luvun alun lamavuosia seuranneen vuosikymmenen aikana. Esimerkiksi vuonna 1999 joka viidennessä kunnassa oli suunnitteilla vähintään yhden lähikirjastotoimipisteen sulkeminen (Dromberg & Sipilä 1998). Ensisijainen syy kirjastoverkkojen karsimiseen on ollut se, että päättäjät ovat kuntiensä huonoissa taloudellisissa tilanteissa etsineet säästöjä myös alueellisista kirjastomeinoista (Kirjastopoliittinen työryhmä 2001, 35). Kuitenkin jo uhka veronmaksajien asuinpaikkojen läheisyydessä tuotettujen yleisten kirjastopalveluiden heikentämisestä on nostattanut monilla paikkakunnilla, mm. Helsingissä, Porissa, Jyväskylässä ja Lahdessa, äänekkästä vastarintaa kuntalaisten noustua puolustamaan kirjastojaan (ks. esim. Saure 1999). Lakkautuspäätösten vastaista taistelua on käyty monin keinoin. Niistä näkyvimpiä ovat olleet lähikirjastotilojen säilyttämisen puolesta kerätyt adressit sekä lukuisat paikallisten sanomalehtien yleisönosastopalstoille lähetetyt, lähikirjastojen suurta merkitystä lähiöiden asukkaille painottaneet mielipidekirjoitukset (ks. yllä olevat esimerkit). Myös Suomen kirjastoseura on puhunut aktiivisesti yleisten kirjastojen lähipalveluiden puolesta muun muassa laatimalla vuonna 1998 kannanoton lähikirjastojen ja kirjastoautojen puolesta (Dromberg & Sipilä 1998). Kansalaisyhteiskunnan ja julkisen vallan toimijoiden lisäksi lähikirjastokeskusteluun ovat kuitenkin osallistuneet myös monet paikallislehdet julkaisemalla lähikirjastopalve-

¹ ”Lähikirjasto” ja ”sivukirjasto” ovat rinnakkain käytössä olevia termejä, joilla tarkoitetaan kunnallisten yleisten kirjastojen päätoimipisteiden palveluita lähiöissä täydentäviä, kiinteitä sivutoimipisteitä. Tässä tutkielmassa puhun kuitenkin pääasiassa ”lähikirjastoista”, sillä katson sen olevan osuvampi ilmaisu kuvaamaan kyseisiä kirjastotoimipisteitä kirjastoasiakkaiden näkökulmasta – ”sivukirjaston” taas soveltuessa paremmin kuvaamaan sivutoimipisteitä kirjastoorganisaatioiden näkökulmasta.

luiden tilasta kertovia lehtiartikkeleita ja seuraamalla lakkautussuunnitelmien etenemistä kaupunkien päättävissä elimissä (ks. esim. Helin 1998).

Lakkautusuhkien herättämä vastarinta on hyvin selvä merkki siitä, että suomalaisten lähikirjastojen olemassaolo ei ole yhdentekevää niitä ympäröivälle yhteiskunnalle. Vaikka lähikirjastot ovat tietoyhteiskuntakehityksen myötä saaneet lukuisia kilpailijoita muun muassa kaupallisen viihteen kanavista ja yhteiskunnan jäsenille on ollut tarjolla enemmän ajankäyttömahdollisuuksia kuin koskaan aikaisemmin, on lähikirjastoilla ollut tarjota jotain, josta käyttäjät eivät ole suostuneet luopumaan. Esimerkiksi Tampereen Pispalan ja Varkauden Könönpellon kaupunginosissa on paikallisten asukasyhdistysten voimin jopa perustettu yksityisiä lähikirjastoja lakkautettujen kunnallisten lähikirjastojen tilalle, mitä voidaan pitää erityisen painokkaana viestinä paikallisten lähikirjastopalveluiden suuresta merkityksestä niiden käyttäjille (Kortelainen 1998; Seppälä 1996). Lähikirjastopalveluiden alueelliseen saatavuuteen vaikuttaneista viime vuosien säästötoimenpiteistä huolimatta kuitenkin myös julkinen valta on nähnyt kiinteät lähikirjastot olennaisena osana tietoyhteiskunnan kirjastopalveluita. Esimerkiksi opetusministeriön laatimassa Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010 -ohjelmassa painotetaan virtuaalipalvelujen kehittämisen ohella fyysisten tilojen tärkeyttä ja yleiset kirjastot tiloineen nähdään yhteiskunnan jäsenille tuotettavina hyvinvointipalveluina, omien alueidensa yhteisöllisinä keskuksina ja ei-kaupallisuudessaan yhteiskunnan tärkeimpinä avoimina kohtaamispaikkoina (Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010: kirjasto maaseudun ja taajamien monipalvelukeskuksena 2006, 9). Huomionarvoista on tässä yhteydessä lisäksi todeta, että vaikka esimerkiksi Lahdessa Kivimaan kaupunginosan asukkaat joutuivat lamavuosien aikaan luopumaan omista lähikirjastotiloistaan ja niissä tarjotuista palveluista, jatkettiin lähikirjastotoimintaa Lahden kaupungin alueella edelleen kahdeksassa muussa toimipisteessä. Myös tarkasteltaessa lähikirjastotoimintaa maassamme laajemmin voidaan yleisten lähikirjastojen edelleen todeta olevan merkittäviä julkisia tiloja suomalaisessa yhteiskunnassa, sillä esimerkiksi vuonna 2007 sijaitsi ympäri Suomen kaiken kaikkiaan 451 kunnallista, kaikille kansalaisille avointa lähikirjastoa, jotka muodostivat yhdessä peräti puolet (50,4 %) Suomen yleisten kirjastojen kiinteiden toimipisteiden verkosta (Opetusministeriö: kulttuuriyksikkö 2008). Samanaikaisesti noin 80 % suomalaisista tiedettiin käyttävän yleisten kirjastojen palveluita säännöllisesti (Opetusministeriö 2008b).

Millaisista julkisista tiloista ja -palveluista sitten puhumme, kun puhumme näistä paljon puolustetuista ja käyttäjilleen tärkeistä lähikirjastoista? Siitä huolimatta, että lähikirjastoilla on vakaa asema kansalaisten yleisten kirjastopalveluiden hankintapaikkana ja että lähikirjastojen ympärillä on viime vuosina tapahtunut laajaa yhteiskunnallista kuohuntaa, lähikirjastoja ja niiden käyttöä on tarkasteltu informaatiotutkimuksen alalla verrattain hyvin vähän. Lähikirjastot ovat yhtenä yleisten kirjastojen

tyypeistä nousseet tähän mennessä esille ainoastaan lakkautusuhkien yhteydessä, jolloin tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota lähikirjastojen puolustuspuheeseen (ks. Helovuori 2004 ja Mikkola 2005) sekä tarkastelleet lähikirjastojen lakkautuspäätösten tekoa prosessina (ks. Isosalo-Ekholm 2006). Itse lähikirjastotilat ja niiden todellinen käyttö – puolustajien intohimojen kohteet – ovat kuitenkin jääneet tutkimuksessa katvealueelle. Tutkimuksen puute on erityisen ongelmallista siksi, että yleisiä kirjastotoimipisteitä tarkastellaan yhä enenevässä määrin samoin kriteerein kuin liikeyrityksiä. Jotta lähikirjastopalveluita voitaisiin kehittää paremmin 2000-luvun tarpeita vastaaviksi, tarvitaan tutkimusta myös siitä, millaisia kunnallispalveluita tämäntyyppiset kirjastot käyttäjäkunnalleen nykyisellään ovat.

Kiinnostuin suomalaisten lähikirjastojen tilojen ja palveluiden käytöstä sekä lähikirjastotoiminnan merkityksestä kyseisten kirjastojen asiakkaille alun perin jo useita vuosia sitten työskennellessäni ensimmäistä kesää lähikirjastossa kirjastoavustajana. Sivusin aihetta ensimmäisen kerran muutama vuosi sitten tehdessäni kandidaatintutkielmani tämänkin tutkielman kohteena olevan lahtelaisen lähikirjaston useampaan otteeseen toistuneista lakkautusuhista sekä niiden politisoitumisesta. Työn rajaus ei tuolloin kuitenkaan sallinut sen selvittämistä, millaista kunnallispalvelua kirjastonkäyttäjät olivat lakkautusuhkien yhteydessä puolustaneet. Ajatus mahdollisesta jatkotutkimusaiheesta jäi kuitenkin itämään ja konkretisoituu nyt tämän pro gradu -tutkielman myötä. Tutkimuksen tekeminen aiheesta on perusteltua tutkimuksen puutteen lisäksi edelleen myös siitä syystä, että aihe on yhä hyvin ajankohtainen. Esimerkiksi Lahdessa lähikirjastoverkko on muutaman vuoden hiljaiselon jälkeen taas tarkastelun alla, mistä kertovat niin tuore lähikirjastoverkkoselvitys kuin kunnallispoliitikkojen viimeaikaiset lausunnot. Jotta lähikirjastojen kohtalosta voitaisiin kuitenkin tehdä mahdollisimman demokraattisia päätöksiä, on tärkeää tuoda tutkimuksen muodossa esiin lähikirjastopalveluiden varsinaisten käyttäjien äänet. Toivonkin omalta osaltani onnistuvani täydentämään tätä aiemman tutkimuksen jättämää aukkoa.

1.2. Tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Kuten edellisestä kappaleesta on jo käynyt ilmi, tutkielmani aiheena on suomalaisten kirjastonkäyttäjien paljon ja kärkkäästi viime vuosina toistuneiden lakkautusuhkien yhteydessä puolustama lähikirjastotoiminta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää laadullisin menetelmin, millainen kunnallispalvelu lähikirjasto sen käyttäjien näkökulmasta katsottuna on. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan yhden suomalaisen lähikirjaston käyttäjiä ja heidän kirjastonkäyttöään tavoitteena lisätä tietämystä kunnallisten lähikirjastopalveluiden käytöstä, käytön syistä sekä lähikirjastopalveluiden

koetuista merkityksistä tietoyhteiskunnan lähikirjastopalveluiden kehittämistä varten. Tutkimusongelma on tiivistetty seuraaviksi tutkimuskysymyksiksi:

1. Millainen tila lähikirjasto on ja millaisia palveluita lähikirjasto käyttäjilleen tarjoaa?
2. Kuinka lähikirjastoasiakkaat näitä tiloja ja palveluita hyödyntävät?
3. Mitkä syyt saavat asiakkaat käyttämään kunnallisista kirjastopalveluista juuri lähikirjastopalveluita, ja mitä lähikirjastopalveluiden olemassaolo heille merkitsee?

1.3. Tutkielman rakenne

Tutkielma koostuu kaiken kaikkiaan seitsemästä luvusta. Niistä *ensimmäisessä* esitellään tutkimuksen aihe ja selvitetään tutkimuksen taustaa. Johdantoluvussa määritellään myös tutkimuksen tarkoitus, tavoitteet ja tutkimusongelma sekä esitellään tutkielman rakenne.

Toisessa luvussa taustoitetaan tutkimusta tarkastelemalla yleisten kirjastojen ja niiden lähitoimipisteiden asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Katsauksen aluksi käsitellään lyhyesti yleisten kirjastojen yhteiskunnallista roolia toiminnan alkuvuosina. Historiallista katsausta seuraa selvitys siitä, millainen asema yleisillä kirjastoilla on 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa. Luvun lopuksi lukijalle selvitetään viimeisten vuosikymmenien aikana Suomessa käytyä lähikirjastokeskustelua aiheesta tehdyn tutkimuksen kautta.

Luvussa *kolme* pohjustetaan tutkimuksen empiirisessä osassa tarkasteltavaa lähikirjastonkäyttöä selvittämällä yleisten kirjastojen käyttöä käsitteenä ja ilmiönä. Luvussa esitellään aiempaa suomalaisten yleisten kirjastojen käytöstä tehtyä tutkimusta ja selvitetään, mitä yleisten kirjastojen ja erityisesti niiden lähikirjastotoimipisteiden käyttäjistä ja käytöstä tähän mennessä tiedetään.

Neljännessä luvussa keskitytään tutkimuksessa käytettyjen menetelmien kuvaamiseen sekä esitellään kerätty tutkimusaineisto. Luvun lopuksi pohditaan tutkimuksen tekoon liittyviä eettisiä kysymyksiä.

Tutkimuksen tulokset raportoidaan luvuissa viisi ja kuusi. Luvussa *viisi* lukija johdatetaan tutkimuksen informanttien käyttämän lähikirjaston toimintaan esittelemällä lahtelaisen Launeen lähikir-

jaston tilat ja palveluntarjonta. Luvussa *kuusi* puolestaan keskitytään tarkastelemaan lähikirjaston palveluiden käyttöä, käytön syitä sekä lähikirjastopalveluiden merkitystä nämä palvelut löytäneille käyttäjille.

Tutkielman päättää *seitsemäs* luku, jossa esitetään yhteenveto tutkimuksen keskeisistä tuloksista sekä tarkastellaan tutkimuksen toteutusta.

2. LÄHIKIRJASTOT SUOMALAISESSA YHTEISKUNNASSA

2.1. Lähikirjastojen juuret

Nykyinen käsitys yleisistä kirjastoistamme kaikille kansalaisille tarkoitettuina tiedon, taidon ja virkistyksen jakajina on peräisin 1890-luvun Suomesta. Yhteiskunnallisen kehityksen myötä alettiin tuolloin valistusta ja kansanopetusta kannattaneiden kansalaisliikkeiden parissa nähdä tarvetta uudentlaisille kirjastoille, jotka toimisivat varsin epäyhtenäisesti hoidettuja, paikallisia kansankirjastoja tehokkaammin välineinä kansan sivistystason nostamisessa. Esikuva uusille kirjastoille saatiin Yhdysvalloista, jossa 1850-luvun Bostonissa syntyneen, ihmisten kykyihin ja itseopiskelun voimaan uskoneen Public Library Movement -kirjastoliikkeen seurauksena kirjastojen peruseriaatteiksi olivat muotoutuneet kaikkiin kansanosiin kuuluvien kansalaisten palveleminen ja palveluiden maksuttomuus käyttäjille. Yhdysvalloissa myös katsottiin, että yleisten kirjastojen ylläpidon tuli olla nimenaan yhteiskunnan velvollisuus. Vaikka monet periaatteista olivat Suomessa ennestään tuttuja aiempien kirjastomuotojen käytänteistä, suuri edistysaskel oli se, että kaikilla säädyillä tuli Suomesakin jatkossa olla yhteinen kirjasto, jossa sovelletaan kaikkia edellä mainittuja periaatteita yhtä aikaa. (Vatanen 1999; 31–33.)

Uuden kirjastoaatteen saadessa kannatusta kehitys lähti liikkeelle kaupungeista, joilla oli varoja ja toisaalta myös kirjastoja tarvitsevaa väestöä enemmän kuin maaseudun pitäjillä. Kansankirjastoja alettiin täydentää kaikkien kaupunkilaisten kirjastoiksi. Keskeinen toimija, kansantajuisten kirjallisuuden levittämiseksi perustettu Kansanvalistusseura yritti edistää uuden kirjastomallin leviämistä myös maaseudulla tukemalla kantakirjastoja. Kehitys oli käytännössä kuitenkin hidasta. 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä uudenaikainen kirjastotoimi oli vain suurimmissa kaupungeissa ja noin kolmannes kirjastoista oli järjestetty nykyaikaiselle kannalle. Lainattavan kokoelman lisäksi noin puolessa kaikista kirjastoista oli käsikirjasto ja niitä hieman harvemmassa olivat lastenosastot. Vuoteen 1925 mennessä amerikkalaiset vaikutteet olivat kuitenkin jo vakiinnuttaneet hyvin asemansa suomalaisessa kirjastoliikkeessä. (Vatanen 1999; 35–36, 39–40, 66–67, 81.)

Vuonna 1928 Suomeen saatiin kansankirjastolaki, jonka vaikutuksesta kirjastolaitos levisi koko maahan. Samana vuonna laskettiin Suomessa olevan 1 650 maaseudulla sijaitsevaa ja 55 kaupungeissa sijaitsevaa yleistä kirjastoa, joista 62 % oli kuntien omistuksessa. Kaupungeissa kirjastoja kutsuttiin kaupunginkirjastoiksi ja maaseutukunnissa kantakirjastoiksi. Kantakirjastojen laajempia palveluita täydensivät maaseudun kylissä piirikirjastot, joita voidaan pitää lähikirjastojen varhaisina

muotoina. (Eskola 1999, 119.) Yleisten kirjastojen laadullinen kehitys pääsi kuitenkin vauhtiin varsinkin maaseudulla vasta vuoden 1961 kirjastolain jälkeen, jolloin kunnilla ja valtiolla oli sekä tahtoa että elintason noustua myös varaa sijoittaa sivistykseen ja julkiseen rakentamiseen (Aaltonen & Carlson 1986, 52; Mäkinen 1999; 174–175). Kirjastoja sijoitettiin tänä aikana runsaasti koulurakennuksiin, mutta Suomessa rakennettiin myös lukuisia itsenäisiä sivukirjastotaloja. (Aaltonen & Carlson 1986, 52). Sivutoimipisteiden tilat tosin saattoivat syrjäseuduilla olla vielä 1980-luvullakin melko vaatimattomia. Kirjastoautojen tulon mullistaessa kuntien kirjastoverkot 1960- ja 1970-luvuilla, kirjastoviranomaisten taholta kuntia kehoitettiin tarkastelemaan kunnallisten kirjastoverkkojen tarkoituksenmukaisuutta ja sitä, voitaisiinko sivukirjastot joko osittain tai kokonaan korvata kirjastoautoin. (Mäkinen 1999; 171–172, 175.)

2.2. Lähikirjastopalvelut Suomessa 2000-luvulla

2.2.1. Suomi lähikirjastopalveluiden tarjoajana

Suomi on 2000-luvulla yleisten kirjastojensa suurten lainauslukujen², kattavan palveluverkon sekä kirjastojen laajan tietoteknologian hyödyntämisen ansiosta yksi niistä johtavista maista, joista on muualla maailmassa otettu mallia yleisten kirjastopalveluiden kehittämisessä (Haasio 2005, 39; Opetusministeriö 2008b). Esimerkiksi vuonna 2007 ympäri Suomen sijaitti kaiken kaikkiaan 895 yleistä kirjastoa, joista puolet (451 kpl) oli lähikirjastoja. Jokaisesta kunnasta löytyi vähintään yksi yleisiä kirjastopalveluita tarjoava toimipiste. (Opetusministeriö: kulttuuriyksikkö 2008.) Yleisten kirjastojen voidaankin todeta olevan merkittäviä julkisia tiloja suomalaisessa yhteiskunnassa. Muiden pohjoismaiden tavoin Public Library Movement -liikkeen henki elää Suomessa edelleen vahvana. Maassamme on sisäistetty vahvasti ajatus yleisistä kirjastoista välttämättömän olennaisena osana hyvinvoivan demokraattisen yhteiskunnan instituutioita ja lukemisella ja valistuksella katsotaan olevan itseisarvoa, joka hyödyttää sekä yksilöä että koko yhteiskuntaa. (Jochumsen & Rasmussen 2005, 292.) Jopa Euroopan parlamentti suosittaa yleiseurooppalaiseksi yleisten kirjastojen malliksi etenkin suomalaisen ja tanskalaisen esikuvan mukaista kirjastoa, jonka perustehtävänä on kansalaisten tasapuolisen tiedon ja kulttuurin saannin varmistaminen (Euroopan Unioni 1998).

² Vuonna 2007 Suomen yleisiin kirjastoihin tehtiin n. 57,3 milj. fyysistä käyntiä (10,1 käyntiä/asukas) ja 37,2 milj. verkkokäyntiä. Lainaajia oli samana vuonna 2,2 miljoonaa ja he ottivat kirjastoista kaiken kaikkiaan 100,8 milj. lainaa (19,2 lainaa/asukas). Kun lainaajien lukumäärää verrataan koko maan asukasluukuun, voidaan todeta, että kirjastokorttiin yleisissä kirjastoissa käytti vuoden aikana 41,7 % kansalaisista. (Opetusministeriö: kulttuuriyksikkö 2008.)

Suomen nykyiset kattavat ja arvostetut yleiset kirjastopalvelut perustuvat voimassaolevaan Kirjastolakiin (904/1998). Sen 1. luvun 2 §:n mukaan ”yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen” (Kirjastolaki 4.12.1998/904). Yksi kirjastolain keskeisistä määräyksistä on palveluiden maksuttomuus, jolla halutaan taata kaikille kansalaisille yhtäläiset mahdollisuudet hyödyntää yleisten kirjastojen palvelutarjontaa ja päästä kirjastojen kautta tiedon lähteille asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta (Opetusministeriö 2008a). Lain täytäntöönpano ja panostus nimenaan yleisten kirjastojen lähipalveluihin on otettu vakavasti, ja muun muassa nykyisessä Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelmassa mainitaan tavoitteeksi vahvistaa kirjastojen roolia lähipalveluina ja kansalaisten oppimisen, tietohuollon ja kulttuurin monipalvelujärjestelmänä (Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007, 32).

2.2.2. Lähikirjastojen yhteiskunnalliset tehtävät ja palvelutuotanto

Yleisten kirjastojen tehtävä sivistyslaitoksina on moninainen. Yleisen kirjastoverkon osana myös lähikirjastoilla voidaan laskea olevan suomalaisessa tietoyhteiskunnassa kaiken kaikkiaan viisi eri tehtävää. Ensinnäkin lähikirjastot ovat inhimillisen kulttuuriperinnön kokoajia, säilyttäjiä ja eläväksi tekijöitä. Kirjastot palvelevat yhteisön ja kulttuurin puitteissa syntyviä taloudellisia, hallinnollisia, teknisiä, ammatillisia ja muita tarpeita sekä tyydyttävät tarvetta henkiseen virkistykseen. (Kauppi 1988, 14–15.) Toiseksi kirjastot ovat omalta osaltaan taloudellisen kehityksen ja kulttuurin tuotannon edistäjiä, sillä ne edesauttavat toiminnallaan korkean sivistystason tuottamista ja ylläpitoa yhteiskunnassa. Suorimmin ja voimakkaimmin kirjastot vaikuttavat olemassaolollaan talouden aloista Suomen omankielisen kirjallisuuden tuotantoon, koska varsin suuri osa kirjallisuudesta hankitaan yleisin varoin muun muassa kirjastojen käyttöön. (Kukkasmäki 2004, 197–198.)

Kolmas tehtävistä on yhteiskunnallisen tasa-arvon edistäminen. Yleiset kirjastot pyrkivät toiminnallaan takaamaan mahdollisuudet sivistyksellisen tasa-arvon toteutumiseen. Suomen kirjastoverkko on varsin laaja ja samat laatuvaatimukset koskevat kaikkia toimipisteitä niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Tarjoamalla toimipisteidensä kautta yleissivistävää tietoa yhteiskunnan kaikilta olennaisilta alueilta yleiset kirjastot pyrkivät ennen kaikkea kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen, mikä on neljäs lähikirjastojen yhteiskunnallisista tehtävistä. Vastaamalla kokoelmiensa avulla kansalaisten tiedontarpeisiin kirjastot auttavat yksilöitä rakentamaan selkeän omakohtaisen maailmankuvan, joka auttaa heitä toimimaan yhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä. Myös viides

lähikirjastojen tehtävistä liittyy maailmankuvan rakentamiseen. Yleisten kirjastojen tehtävänä on nimittäin myös kansainvälisen yhteisymmärryksen edistäminen, jolla tarkoitetaan sitä, että kirjastojen tehtävänä on antaa kansalaisille totuudenmukainen ja monipuolinen kuva maailmasta ja niistä olosuhteista, jotka vallitsevat eri puolilla maailmaa. (Kukkasmäki 2004, 199–200.)

Yleiset kirjastot toteuttavat yhteiskunnallisia tehtäviään käytännössä palvelutuotantonsa kautta. Heinisuo, Koskelan ja Saineen (2004) Suomen yleisten kirjastojen palvelutuotannon tilaa koskevan selvityksen pohjalta voidaan nimetä kaiken kaikkiaan 11 yleisten kirjastojen peruspalvelua, joita lähikirjastot tarjoavat asiakkailleen - kukin toimintayksikkö omien resurssiensa ja painopisteidensä mukaisesti. Näitä suomalaisia 2000-luvun lähikirjastopalveluita ovat: aineistokokoelma, aineiston käytön kirjastossa mahdollistavat tilat³, tietopalvelu, työvälineiden (esim. tietokoneiden ja/tai musiikinkuuntelulaitteiden) tarjonta, asiakkaille maksuton Internet-yhteys, kirjaston hankkimien tietokantojen tarjonta, kirjaston oman aineistotietokannan etäkäyttömahdollisuus, kaukolaina- us, tiedonhaun ja sähköisten välineiden käytön koulutus, kulttuurin edistämiseen tähtäävien yleisötilaisuuksien tarjonta (esim. satutunnit, näyttelyt, kirjailijavierailut ja luennot) sekä kotipalvelu, jonka myötä lähikirjastopalvelut ovat myös liikuntarajoitteisten kuntalaisten tavoitettavissa. (Heinisuo, Koskela & Saine 2004, 43.)

2.2.3. Lähikirjastot julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan strategioissa

Opetusministeriö on julkaissut 2000-luvulla useita yleisten kirjastojen tulevaisuutta Suomessa hahmottelevia strategioita, joista voidaan lukea kyseisen suomalaisen lähikirjastopolitiikan kentän ylimmän julkista valtaa edustavan toimijan tietoyhteiskunnan lähikirjastopalveluita koskevista näkemyksistä. Varhaisimpia julkaisuista ovat Kirjastopoliittinen ohjelma 2001–2004 – opetusministeriön asettaman työryhmän esitys kirjaston roolista ja tiedon saatavuudesta tietoyhteiskunnassa – vuodelta 2001 sekä sitä kaksi vuotta myöhemmin seurannut, ohjelman pohjalta laadittu Kirjastostrategia 2010, joka on opetusministeriön linjaus tiedon ja kulttuurin saatavuuden politiikaksi.

Kirjastopoliittinen ohjelma 2001–2004 näkee paikalliset kirjastopalvelut tulevaisuudessa yhtä käytettyinä kuin ne ovat nykyään. Tietoverkon mahdollistamien etäpalveluiden ei nähdä siinä uhkaavan kansalaisten fyysistä asiakkuutta kirjastoissa, vaan verkon nähdään toimivan porttina fyysisiin kirjastotiloihin, joista aineistotietokantojen ja etätietopalveluiden kautta paikallistettu aineisto voidaan noutaa ja joissa sitä on mahdollista hyödyntää. Näin yleisten kirjastojen perinteinen kulttuuri- ja

³ Yleisten kirjastojen tilat kuuluvat 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa niihin harvoihin julkisiin virkistäytymistiloihin, jotka ovat kaikkien kansalaisten käytettävissä maksutta.

sivistystehtävä yhdistyy tietoyhteiskunnassa moderniin tiedonvälittäjätehtävään ja kunnalliset yleisten kirjastot toimivat laaja-alaisina, informaation muuttumista ymmärrykseksi tukevin tieto- ja kulttuurikeskuksina, joihin koottu kulttuurinen ja älyllinen pääoma on tavoitettavissa niin paikan päällä kuin verkon kautta. Koska tiedonhankinta ja tiedon prosessointi kuuluvat oppimiseen kiinteämmin kuin ennen, lähikirjastotoimipisteiden rooli tieto- ja oppimiskeskuksena korostuu etenkin alueilla, joilla ei ole hyvin varustettuja, ajantasaisia koulukirjastoja. Toisaalta koska hyvä perinteinen lukutaito on edellytys medialukutaidolle, todetaan lähikirjastojen lakkauttamisten haittojen ulottuvan laajalle, sillä suurin osa näiden kirjastojen käyttäjistä on lapsia ja nuoria. Paikallisen tason kirjastopalveluiden kehittämisen lähtökohtana pidetäänkin ohjelmassa ensisijaisesti lähialueen asukkaiden ja sidosryhmien tarpeita. (Kirjastopoliittinen työryhmä 2001; 64, 75, 111–112)

Kirjastostrategia 2010 -linjauksessaan opetusministeriö pitää yleisiä kirjastoja perusopetuksen ohella julkishallinnon tärkeimpänä tapana toteuttaa tietoyhteiskunnan kansalaisuuden perusedellytykset ja katsoo, että kuntien tehtävänä peruspalveluita järjestäessään on huolehtia siitä, että verkko- ja etäpalveluiden tarjoamisen lisäksi kansalaisten ulottuvilla on kohtuullisen matkan päässä fyysisiä kirjastopalveluita. Yleiset kirjastot nähdään keskeisimpinä, käyttäjien tarpeita kohdennetusti palvelevina sivistys- ja kulttuuripalveluina, jotka vaikuttavat laajasti oppimiseen, opetukseen sekä aktiiviseen kansalaisuuteen. Median ja opetustoimen ohjattuun tiedon ja kulttuurin tarjontaan verrattuna yleiset kirjastot nähdään yhteiskunnassa areenoina, joissa tieto ja kulttuuri virtaavat vapaasti. Strategiassa tiedon ja kulttuurin saatavuutta katsotaan parhaiten tuettavan kehittämällä yleisiä kirjastoja hybridikirjastoiksi, jotka toimivat sekä fyysisenä tilana että virtuaaliverkkona. Vaikka lähikirjastoja ei mainita nimeltä, niiden voidaan katsoa sisältyvän suunnitelmiin, sillä strategian lähtökohtana tunnustetaan maantieteellisesti lähellä sijaitsevan kirjaston merkityksen olevan edelleen yksittäiselle ihmiselle suuri. Tietoyhteiskunnan perusarvoina nähdään oikeus ja kyky tietoon, kansalaisuuteen, itseilmaisuun sekä luovuuteen, ja kirjastopalveluiden katsotaan kantavan läpi koko ihmisen elinkaarren ja erilaisten elämäntilanteiden. Strategiassa katsotaan myös, että yksittäisissä kirjastoissa tulee paneutua peruspalveluihin ja lähialueen eri ikäryhmien ja erityisryhmien tarpeiden mukaisiin käyttäjäpalveluihin. Yleinen kirjasto tunnustetaan ainoaksi kaunokirjallisuuden asiantuntijaorganisaatioksi, jonka tekemä työ lukutaidon edistäjänä ja innoittajana nähdään tietoyhteiskunnassa erittäin tärkeänä. Demokratian vahvistamisen ja kulttuuriperinnön välittämisen lisäksi kirjastojen tehtävänä nähdään myös tulevaisuudessa yhteisöllisyyden, sosiaalisen pääoman, omien alueidensa hyvinvoinnin sekä menestyksen rakentaminen ja tukeminen, ja kirjastot nähdään vahvasti sosiaalisina ja kulttuurisina tiloina. (Kirjastostrategia 2010: tiedon ja saatavuuden politiikka 2003, 10–11 & 21–23.)

Viimeisin opetusministeriön julkaisemista mietinnöistä on vuonna 2006 ilmestynyt Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010, joka on jatkoa Kirjastostrategia 2010 -ohjelmalle. Julkaisun tavoitteena on selkeyttää kirjastojen tulevaisuuden roolia ja merkitystä sekä liittää kirjasto tiiviimmin alueiden keskeiseksi toimijaksi. Yleiset kirjastot nähdään siinä tehokkaina tiedonsaannin alueellisen epätasaarvon vähentäjinä sekä yhteisöllisyyttä vaalivina keskuksina ja ohjelmassa esitetään, että keskusten ulkopuolisilla alueilla tulee varmistaa sama sivistyksen, tiedon ja kulttuurin saatavuus kuin kaupungeissa. Erityisen mielenkiintoista uusimmassa julkaisussa on se, että nimenomaan termi ”lähikirjasto” on otettu siinä entistä laajemmin käyttöön. Lähikirjastoista todetaan, että ne ovat muun muassa kansallista identiteettiä, perinteistä ja informaatiolukutaitoa, kotimaisia kieliä, kirjallisuutta, tietoyhteiskuntavalmiuksia, monikulttuurisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä niiden myötä tulevaisuutta tukevia ja rakentavia palveluita, joita ei mikään muu instituutio tuota. Kirjastojen todetaan tarjoavan kansalaisille puolueettoman foorumin kaikissa elämäntilanteissa. Lähikirjastot tukevat toiminnallaan yksityishenkilöiden lisäksi kuitenkin myös alueidensa elinkeinonharjoittajia ja muita yhteisöjen toimijoita kuten paikallista sosiaalitoimea. Erityisesti paikalliselle opetustoimelle niitä pidetään julkaisussa välttämättömänä kumppanina. Ajantasaisilla ja monipuolisilla kirjastopalveluilla nähdäänkin ohjelmassa ratkaiseva rooli taajamien ja maaseudun elinvoimaisuuden ja houkuttelevuuden ylläpidossa sekä väestön syrjäytymisen ja polarisoitumisen ehkäisemisessä. (Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010: kirjasto maaseudun ja taajamien monipalvelukeskuksena 2006; 6, 8–9, 13, 20–21.)

Verkkopalveluiden ei nähdä edellä mainitussa uusimmassa linjauksessa korvaavan fyysisiä lähikirjastotiloja eikä kirjastoammatillisen henkilöstön tarvetta, ja ohjelmassa todetaan Euroopassa nykyisin perustettavan jopa uusia lähikirjastoja, sillä ne nähdään laajalti tärkeimpinä, kaikille avoimina, ei-kaupallisina kohtaamispaikkoina tietoyhteiskunnassa. Yleisten kirjastojen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta lisäksi todetaan, että esimerkiksi Norjassa on laskettu, että jokainen kirjastoon sijoitettu rahayksikkö tuo yhteiskunnalle rahayksikön takaisin nelinkertaisena. (Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010: kirjasto maaseudun ja taajamien monipalvelukeskuksena 2006, 9, 16.) Julkaisua edeltäneessä Kirsti Kekin Maaseudun kirjasto monipalvelukeskuksena -ohjelmassa esitetäänkin, ettei olemassa olevia, elinvoimaisia lähikirjastoja tai kirjastoautoja ole viisasta lakkauttaa lyhytnäköisesti, vaan sen sijaan sovittaa niiden palvelut alueiden tarpeiden mukaisiksi (Kekki 2006, 33).

Kirjastolain toisen luvun kolmannessa pykälässä määrätään paikallisten kirjastopalveluiden järjestäminen kuntien vastuulle. Laissa todetaan, että asiakkaiden käytettävissä tulee olla uusiutuva kirjastoaineisto ja -välineistö sekä asiakkaita tulee olla palvelemaan kirjasto- ja tietopalvelualan henkilöstöä. (Kirjastolaki 4.12.1998/904.) Nimenomaisesti lähikirjastotilojen järjestämisestä ei kuiten-

kaan laissa anneta määräyksiä ja kaikille Pohjoismaille onkin yhteistä se, että viime vuosina on lakautettu lukuisia lähikirjastoja ja kirjastoautoja (Kirjastopoliittinen työryhmä 2001, 48). Kiinteiden lähikirjastopalveluiden järjestämiseen ei ohjaa myöskään yleisten kirjastojen kuntavetoinen rahoitusjärjestelmä, sillä kirjastopalveluiden järjestämisestä vastaavat kunnat voivat kohdentaa saamansa laskennallisen valtionosuuden harkintansa mukaan – myös muuhun kuin kirjastotoimeen (Kirjastostrategia 2010: tiedon ja saatavuuden politiikka 2003, 35). Lähikirjastopalveluiden tulevaisuudesta saakin parhaiten tietoa tarkastelemalla yksittäisten kuntien kirjastotoimien laatimia selvityksiä ja strategioita.

Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjastossa, jonka osana tutkimukseni kohteena oleva lähikirjasto toimii, kirjastoverkon lähikirjastoinen katsotaan tukevan Lahden kaupungin strategisia päämääriä lisäämällä palveluiden avulla asuinalueiden vetovoimaisuutta, asumisviihtyisyyttä ja yhteisöllisyyttä kaupunkilaisten keskuudessa sekä edistävän asukkaiden osaamista, luovuutta sekä henkistä hyvinvointia. Näistä syistä kirjaston strategisena päämääränä on muun muassa tarjota lahtelaisille eri puolilla kaupunkiseutua sijaitsevia viihtyisiä, virikkeellisiä, monipuolista aineistoa tarjoavia kohtaamispaikkoja. Lähikirjastot nähdään asuinalueidensa julkisina, kulttuurisina ja sosiaalisina tiloja, jotka ovat lasten ja nuorten, koulujen sekä päiväkotien lisäksi erityisen tärkeitä alueiden asukkaista etenkin työttömille ja senioreille. Lahdessa lähikirjastojen erityisenä tulevaisuuden haasteena pidetään niiden kehittämistä eri puolilla kaupunkia sijaitsevinä, saavutettavissa olevina, opastusta tarjoavina sähköisen asioinnin mahdollistavina toimipaikkoina. (Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto 2008a, 1, 5, 11.) Lähikirjastopalveluiden tulevaisuus näyttää valoisalta myös kaupungin uusimman talousarvion perusteella, sillä siitä ei ole luettavissa lähikirjastoverkon laajuutta koskevia muutoksia. (Lahden kaupunki 2008a.)

Lahden kaupunginkirjaston visio on varsin yhteneväinen Tampereen kaupunginkirjasto - Pirkanmaan maakuntakirjaston julkaisemassa Kaikem paree kolmas paikka -strategiassa esitettyihin lähikirjastolinjauksiin verrattuna. Myös Tampereella katsotaan, että lähikirjastoverkko tulee pitää tiiviinä, koska julkisten tilojen tarpeen ei nähdä vähenevän tietoyhteiskuntakehityksen myötä. Lähikirjastojen tehtävänä nähdään tiedon välittämisen ja kuntalaisten harrastustoiminnan tukemisen lisäksi kaupungin asukkaiden keskinäisen yhteisöllisyyden tukeminen. Kaupunkilaisia yhteisönsä integroivien ja aktiivisesti omien alueidensa kaupunginosatoimintaan osallistuvien lähikirjastojen avulla katsotaan strategiassa voitavan viime kädessä vaikuttaa turvallisen kaupunkiympäristön ylläpitoon. (Tampereen kaupunginkirjasto - Pirkanmaan maakuntakirjasto 2003, 9-10.)

Pisimmälle lähikirjastopalveluiden tulevaisuuden visiointi on olemassa olevien julkaisujen perusteella viety Turun kaupunginkirjasto-maakuntakirjastossa, jossa toteutettiin vuosina 2006–2007 Lähikirjastot kulttuurikeskuksiksi -hanke. Hankkeen puitteissa suunniteltiin Turun lähikirjastotoiminnan uudistumista ja luotiin kaupungin lähikirjastoille perinteiset kirjastopalvelut ja asukkaiden tarpeiden perusteella luotavat uudet palvelut yhdistävä toimintamalli. Myös Turun kirjaston visiossa katsotaan, ettei tietoyhteiskuntakehitys tule vähentämään kirjastopalveluiden tarvetta, sillä tiedon määrän kasvu asettaa kuntalaiset aivan uudenlaisten vaatimusten eteen. Lähikirjastojen tehtävänä yhteiskunnassa nähdään etenkin Internetin helppokäyttöisiin hakupalveluihin verrattuna syväliemmän ja täsmällisemmän tiedon tarjoaminen kuntalaisille. Lähikirjastojen toisena tärkeänä tehtävänä pidetään lasten tutustuttamista tarinoiden rajattomaan maailmaan. Vision mukaan kirjojen tulee olla jatkossakin lähikirjastojen kokoelmien ydin, mutta niiden lisäksi tulee väestön ikääntymisestä johtuen panostaa myös muihin tallennemuotoihin, kokoelman esillepanoon sekä tiedottamiseen. Lähikirjastotyön keskeisiksi painopisteiksi katsotaan aineiston sisällöntuntemus ja kirjavinkkaus. Tiloista todetaan, että suunnittelussa tulee jatkossa huomioida tarkemmin eri käyttäjäryhmien tarpeet niin, että lapset ja aikuiset viihtyvät kirjastotiloissa yhteisymmärryksessä. Lisäksi katsotaan, että lähikirjastotilojen tulisi olla jatkossa helpommin muunneltavissa tapahtumatoiminnan tarpeiden mukaisesti ja että lähikirjastojen asiakastyöasemien tulisi olla käyttäjien kotikoneisiin verrattuna huomattavasti paremmin varustettuja. Uudessa toimintamallissa lähikirjastojen tapahtumatoimintaa katsotaan parhaiten kehitettävän tuottamalla jatkossa tapahtumia mahdollisimman paljon yhdessä omien alueiden aktiivisten toimijoiden kuten kaupungin museo- ja nuorisotoimen, seurakunnan sekä paikallisten seura- ja järjestötoimijoiden kanssa. (Laine & Pöllänen 2007, 2, 17–18, 20–27.)

Julkisen vallan toimijoiden lisäksi lähikirjastopalveluiden yhteiskunnallista roolia ja merkitystä on pohdittu kuitenkin myös suomalaisen kansalaisyhteiskunnan toimijoiden keskuudessa. Kentän keskeisin järjestötoimija, Suomen kirjastoseura, katsoi vuonna 1999 joka viidennessä kunnassa uhatuina olleiden lähikirjastopalveluiden säilyttämisen puolesta laatimassaan kannanotossa, että lähikirjastoilla on suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeä tehtävä. Seura näki lähikirjastopalveluihin kohdistuvien säästöjen jäävän monissa tapauksissa niin näennäisiksi, ettei niillä pelasteta kuntien taloutta ja tuomitsikin tästä syystä lakkautukset erityisesti niissä kunnissa, joissa kansalaisten syrjäytymisriski oli kohonnut korkean työttömyysprosentin vuoksi. Kannanotossaan Kirjastoseura puolusti lähikirjastoja etenkin yhteisöjen kulttuurisina ja sosiaalisina harrastus- ja kokoontumiskeskuksina. Se myös katsoi, että mitä kauemmaksi kirjastopalvelut viedään, sitä suurempi este tiedonsaannin tasarvolle muodostetaan etenkin yleisten kirjastojen lapsi- ja seniorikäyttäjien kohdalla. Viranomaisia kehoitettiin muistamaan päätöksiä tehtäessä Suomen eduskunnan pitävän yleisiä kirjastoja ”ensiarvoisen tärkeinä tieto- ja kulttuuripalveluina”. Seura esittikin, että henkinen hyvinvointi, mahdolli-

suus itsensä kehittämiseen, opiskeluun ja virkistykseen tulee taata myös tulevaisuudessa asukkaita lähellä olevien kirjasto- ja tietopalveluiden avulla. (Dromberg & Sipilä 1998.)

Kirjastot ja vapaa kansansivistystyö vuonna 2010 on toinen kansalaisyhteiskunnan edustajien, Suomen kirjastoseuran, Kansan Sivistystyön Liiton ja Vihreän Sivistysliiton muodostaman työryhmän tuottama julkaisu. Selvityksessä pohditaan yleisten kirjastojen tulevaisuutta tietoyhteiskunnassa hahmotellen niin kirjastotoiminnan uhkia kuin sen uusia mahdollisuuksiakin. Lähtökohtana on uusia vaihtoehtoja yleiselle kirjastotoiminnalle tarjoavan, kehittyvän informaatioteknologian ja etenkin avointen tietoverkkojen tuottama toimintaympäristön muutos yhteiskunnassa. Toinen keskeinen visioissa huomioitu tekijä on vuosien 2005–2015 aikana tapahtuvan suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisen vaikutus yhteiskuntaan ja sen ylläpitämiin yleisiin kirjastoihin. (Heinisuo & Taimi 1997, 5.)

Vision kirjastoille ja siten myös lähikirjastoille kielteisen skenaarion mukaan kirjastotiloja ja -palveluita uhkaavat sekä julkisen talouden paisuvista eläke- ja terveydenhuoltomenoista johtuvat kirjastomäärärahojen suuret leikkaukset että vanheneva asiakaskunta. Jos yleisten kirjastojen vanheneva asiakaskunta on kiinnostunut vain perinteisistä palveluista ja suhtautuu tietoverkkoihin varautuneesti, on olemassa uhka, että yleiset kirjastot jäävät jälkeen informaatioteknologisessa kehityksessä. Tämä saattaa johtaa siihen, että niin päättäjät kuin muu asiakaskunta alkavat nähdä dynaamisten tietokeskusten sijaan pääasiassa lainaamoina ja lukusaleina toimivat yleiset kirjastot tarpeettomina. Yleisiä kirjastoja saatetaan lakkauttaa myös, koska ne eivät maksuttomina ja kaikille avoimina sovi yhä koveneviin arvoihin ja niitä on vaikea saada tulosvastuullisiksi tai koska heikentyneen rahoituksen vuoksi kirjastojen on vaikea vastata eriytyneisiin oppimistarpeisiin. Toisaalta ihmisten sulkeutuessa yhä enemmän kotiensa tietoteknologian avulla rakennettuihin viihdemaailmiin yleisiä kirjastoja myös uhkaa niiden perinteisen laajan asiakaskunnan supistuminen. Kirjastoverkoston karsiminen ja alasajo edellä mainituista syistä saattaakin tällöin osaltaan syventää yhteiskunnan jakautumista hyvin toimeentuleviin ja syrjäytyneisiin. (Heinisuo & Taimi 1997, 7, 10–12, 16–17.)

Kansalaisyhteiskunnan edustajat esittelevät julkaisussa kuitenkin myös täysin päinvastaisen, kirjastolaitokselle myönteisen tulevaisuuden. Tämän skenaarion mukaan vuonna 2010 tietoverkot voivat lujittaa koko kirjastoverkkoa ja tehostaa asiakaspalvelua. Lähikirjastojenkin asiakaskunta koostuu edelleen itseään sivistävistä kansalaisista, joista suuren osan se myös tavoittaa. Perinteisten palvelujen lisäksi palvelut käsittävät kuitenkin myös tietoverkkojen kautta tarjottavat monimuotoiset tieto- ja kulttuuripalvelut, joiden avulla vastataan asiakkaiden monenlaisiin tiedon ja virkistykseen tarpei-

siin ja annetaan kansalaisille mahdollisuus pysyä mukana toimintaympäristön muutoksessa. Suuri, potentiaalinen yleisten kirjastojen lähipalveluja kaipaava ryhmä ovat eläkeläiset, jotka – kuten nuoremmatkin asiakkaat – kaipaavat tottumuksesta elämäänsä todellisempaa, syvempää ja henkisempää sisältöä kuin yksisuuntaiset ja läpitunkevat viihteelliset mediat pystyvät heille tarjoamaan. Muun muassa lähikirjastoilla on mahdollisuus toimia tällaisen ajantasaisen ja oikeellisen informaation tarjoajina. Visio näkee kirjastot sosiaalisina tiedottumis- ja virkistäytymispaikkoina lasten ja vanhusten lisäksi myös kotonaan työskenteleville etätyöläisille, joille fyysiset kirjastoyksiköt tarjoavat sosiaalista vastapainoa tietokoneistetulle tietoyhteiskuntaympäristölle. Kun kirjastot pidetään edelleenkin avoimina kaikille kansalaisille, ne toimivat yhtenä yhteiskunnallisen eriarvoistumisen tehokkaimmista torjujista ja lukutaitoon verrattavan informaatioteknologian käyttötaidon edistäjistä. Koska tietoverkkojen kehitys mahdollistaa yksittäisten kirjastojen välisen koordinoitun yhteistyön, voi pienimmissäkin kirjastoissa olla hyvä palvelutaso. Näin ollen lähikirjastojen on mahdollista paikallisuudestaan huolimatta pysyä mukana kehityksessä ja ajan vaatimusten mukaisessa kirjastoverkossa. (Heinisuo & Taimi 1997, 5–6, 8, 12–13, 15–19.)

2.3. Lähikirjastopalvelut aiemman tutkimuksen valossa

Edellisessä kappaleessa on selvitetty yleisen kirjastolaitoksen ja nimenomaisesti sen lähitoimipisteiden asemaa ja roolia suomalaisessa yhteiskunnassa. Olemassa olevien kirjastopalvelujen järjestämistä koskevan lain, strategioiden ja mietintöjen valossa yleisten kirjastojen tehtävän voidaan todeta olevan yhteiskunnan kannalta varsin merkittävä erityisesti kansalaisten keskinäisen tiedollisen tasa-arvon toteutumisen suhteen. Kirjastopoliittinen ohjelma 2001–2004 -julkaisussa tämä ilmaistaan jopa niin vahvasti, että yleisten kirjastojen todetaan ylläpitävän osaltaan yhteiskuntarauhaa ja estävän kansaa jakautumasta kahtia (Kirjastopoliittinen työryhmä 2001, 156). Tästä huolimatta lähikirjastot ovat kunnallispalveluna jääneet tieteelliselle tutkimukselle melko tuntemattomaksi aihealueeksi. Itsenäisenä aihepiirinä ne ovat nimittäin nousseet viime vuosina esille vain kireästä kuntataloudellisesta tilanteesta johtuneiden lähikirjastotoiminnan lakkautussuunnitelmien yhteydessä.

Ilkka Mikkola (2005) tarkasteli pro gradu -tutkielmassaan lähikirjastoista ja niiden merkityksestä tuotettuja toistuvia tulkintoja lakkautusta vastustavissa kannanotoissa diskurssianalyysin ja uuden retoriikan ajattelumallien avulla. Tutkimuksen aineisto koostui suurissa sanomalehdissä julkaistuisista mielipidekirjoituksista, joissa otettiin kantaa lähikirjastojen lakkautussuunnitelmia vastaan. Mikkolan tutkimuksen teoreettisena pohjana toimivat sosiaalisen konstruktionismin ajatukset todellisuuden vuorovaikutuksellisesta rakentumisesta. Niiden pohjalta tutkija tunnisti aineistostaan kolme

suomalaisessa yhteiskunnassa vallalla olevaa lähikirjastodiskurssia: ”kolmas paikka” -diskurssin, henkisyysdiskurssin sekä jatkuvuusdiskurssin. Niistä ensimmäisessä lähikirjasto esiintyi kaupunginosana sosiaalisena keskuksena ja yhteisenä tilana. Henkisyysdiskurssin Mikkola puolestaan näki tulkintana kirjastojen sivistystehtävästä ja henkistä kehittymistä korostavasta ihmiskäsityksestä. Jatkuvuusdiskurssissa puolestaan oli kyse lähikirjastoista osana historiallista yhteiskunnallista kehitystä Suomessa. Edellä mainittujen lähikirjastotoiminnan puolustuspuhediskurssien lisäksi tutkija tunnisti kansalaisuuden ja tasa-arvoisuuden perusarvoina kaikkien kolmen diskurssin yhteydessä. (Mikkola 2005.)

Myös Marika Helovuon (2004) on ollut tutkimuksessaan kiinnostunut kirjastonkäyttäjien lähikirjastotoiminnan puolustuspuheesta. Helovuon tutki retorisen analyysin keinoin Helsingin Sanomissa julkaistuja lehtikirjoituksia ja nosti niistä esiin sekä lähikirjastojen lakkauttamista vastaan että sen puolesta esitettyjä argumentteja. Tutkijan mukaan lähikirjastotilojen säilyttämisvaatimusta perusteltiin ensinnäkin järkisyillä. Lähikirjastojen puolustajien mukaan olisi ollut järjetöntä sulkea hyvin toimivia ja paljon käytettyjä lähikirjastoja. Toiseksi lähikirjastoilla nähtiin olevan suuri merkitys yhteiskunnan heikoimmille jäsenille – lapsille, nuorille sekä vanhuksille – ja heidän hyvinvoinnilleen kirjastopalvelujen tavoittamisen kautta. Lähikirjastot nähtiin yhtenä tärkeimmistä näille ryhmille suunnatuista kunnallispalveluista. Kolmanneksi kirjastoja puolustettiin, koska ne toimivat asuinalueidensa tapaamispaikkoina, yhteisinä olohuoneina ja ylläpitivät yhteisöllisyyttä eri-ikäisten kaupunkilaisten keskuudessa. Keskuskirjasto nähtiin ainoastaan lainauskeskuksena, kun yhteisöllisyys liitettiin mielikuvissa vahvasti lähikirjastojen ominaisuudeksi. Helovuon mukaan kirjoitukset paljastivat kätkeyn pelon siitä, että hyvinvointivaltio on hiljalleen jäämässä tietoyhteiskuntakehityksen jalkoihin. Lähikirjastotilojen puolustaminen olikin samalla suomalaisen hyvinvointivaltion puolustamista. (Helovuon 2004.)

Kuten jo johdantoluvussa mainitsin, olen myös itse tutkinut aiemmin suomalaisia lähikirjastopalveluja vuonna 2005 valmistuneessa kandidaatintutkielmassani. Selvitin siinä, miksi tässäkin tutkimuksessa tarkasteltavan Launeen lähikirjaston toiminta koettiin vuosina 1998 ja 2001 esiintyneiden lakkautusuhkien yhteydessä kirjastonkäyttäjien taholla säilyttämisen arvoiseksi, sekä miten ja kenen toimesta lähikirjaston lakkautusuhkatilanne politisoitui. Keräsin tutkimukseni aineiston haastatteleamalla kolmea Launeen lähikirjaston työntekijää, joiden näkökulmasta myös lähikirjaston lakkautusyritysten politisoitumista tarkastelin. Tutkimuksen tuloksina totesin seuraavaa: Lakkauttamista vastaan argumentoitiin ensinnäkin vetoamalla lähikirjastopalveluiden edullisuuteen ts. kirjastomeinojen suhteellisen pieneen osuuteen kaupungin koko budjetista. Toinen vastarinnan syy oli lähikirjaston koettu sosiaalinen aspekti. Kolmanneksi mahdollisen lakkauttamisen koettiin epätas-

arvoistavan kaupunkilaisia. Neljäs syy oli se, ettei kirjaston muiden toimipisteiden uskottu kykenevän palvelemaan kyseisen lähikirjaston toiminta-alueen asukkaita tyydyttävästi. Järkisyiden lisäksi suuri osa lakkautusvastarinnassa oli tunteilla. Lisäksi taustatekijöillä, kuten lähikirjaston kokemisella omaksi kirjastoksi, yhteisön tiiviydellä sekä aikaisempien lakkautusuhkavastarintatoimien onnistumisella oli suuri vaikutus lähikirjastotilojen ja niissä tarjottavien palveluiden puolustamisprosessin käynnistäjänä ja ylläpitäjänä. (Honkala 2005.)

Suomalaisessa lähikirjastotutkimuksessa on suuria puutteita. Aihepiiristä on ensinnäkin tehty vain muutamia tutkimuksia. Helovuon ja Mikkolan lisäksi lähikirjastopalveluita on tutkimuksessaan sivunnut ainoastaan Anitta Isosalo-Ekholm vuodelta 2006 olevassa, vantaalaisten sivukirjastojen lakkautuspäätösten tekoprosessia julkisen vallan toimijoiden näkökulmasta tarkastelleessa pro gradu -tutkielmassaan (Isosalo-Ekholm 2006). Toiseksi Helovuo ja Mikkola ovat molemmat koonneet kirjastonkäyttäjien näkökulmasta lähikirjastojen lakkautusuhkia käsitelleiden tutkimustensa aineistot lehtikirjoituksista, mistä johtuen lähikirjastotutkimuksessa käytössä olleet menetelmät ovat rajoittuneet retoriseen analyysiin, diskurssianalyysiin sekä Isosalo-Ekholmin tapauksessa haastatteluihin. Näin ollen esimerkiksi etnografiset menetelmät ovat tähän asti jääneet täysin huomiotta. Kolmanneksi kaikille edellä mainituille tutkimuksille on yhteistä se, että ne käsittelevät lähikirjastotoimintaa kriisiaikana, joten lähikirjastotoimintaa ”normaalioloissa” valottavat tutkimukset puuttuvat kokonaan. Tämä on mielestäni ongelmallista, koska niin paikallistason kuin valtakunnalliset lähikirjastoverkkojen kehittämistoimet edellyttävät suomalaisten lähikirjastotilojen ja -palvelujen nykytilan tiedostamista tutkimuksen kautta. Suomalaisen lähikirjastotoiminnan tarkastelu onkin edelleen tarpeellista ja myös mahdollista useammasta eri lähtökohdasta käsin eri menetelmiä hyödyntäen.

3. LÄHIKIRJASTONKÄYTTÖ

3.1. Kirjastonkäyttö käsitteenä ja ilmiönä

Yleisten kirjastojen käyttö on kunnallisten, yleisiä kirjastopalveluja tarjoavien fyysisten kirjastotilojen ja niissä tarjottavien palveluiden käyttöä. Lähikirjastonkäyttö – oman tutkimukseni keskeinen mielenkiinnonkohde – on puolestaan yleisten kirjastojen päätoimipisteiden palveluita lähiöalueilla täydentämään perustettujen kiinteiden sivutoimipisteiden käyttöä. Näin tarkastelu (Luku 6) kohdistuu osaan yleisten kirjastojen kokonaiskäytöstä. Pertti Vakkari (1983) kritisoi oman tutkimuksensa yhteydessä sitä, että monet kirjastonkäyttöä selvittäneet tutkimukset tarkastelevat kyseisen ilmiön ominaispiirteitä uhraamatta kuitenkaan aikaa käsitteen sisällön tarkemmalle pohtimiselle (Vakkari 1983, 13). Ennen aiemman yleisten kirjastojen tilojen ja palveluiden käytöstä tehdyn tutkimuksen esittelyä onkin siis tarpeen selvittää, mitä kirjastonkäytöllä tämän tutkimuksen yhteydessä oikein tarkoitetaan.

Irmeli Hovi (1984) näkee kirjastonkäytön aktiivisena toimintana, joka muodostuu kahdesta osasta: yhteydenotosta kirjastoon sekä sitä seuraavista, kirjaston tarjoamia mahdollisuuksia koskevista itenäisistä valinnoista (Hovi 1984, 25). Vakkari on ollut samoilla linjoilla esittäessään kirjastonkäytön käsitteelle yleisluontoisen määritelmän, jonka mukaan ”kirjastonkäyttöä on se, että henkilö käy kirjastossa”. Kirjastonkäyttö on siis kirjaston tiloissa käymistä. Edellä esitetty määritelmä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Ensinnäkin se sisältää kaiken toiminnan, jota on mahdollista kirjaston tiloissa suorittaa⁴ eikä siten vielä edellytä käyttäjän kiinnittävän huomiota kirjastoaineistoon tai muihin kirjaston omaan palvelutarjontaan. Toiseksi se, mitä kirjastonkäyttö voi olla, vaihtelee kunkin kirjastoyksikön palvelutarjonnasta riippuen. Lisäksi käsitteen alaan mahtuu nykyisin lukumääräisesti enemmän vaihtoehtoisia toimintoja kuin kirjastotoiminnan alkuvuosina. Vakkari täsmentääkin määritelmänsä lisäämällä, että asiakkaan tulee käyntinsä aikana ”käyttää hyväkseen vähintään yhtä kirjaston varsinaisista palvelumuodoista”, jotta kirjastotilojen käyttö voidaan nimetä kirjastonkäytöksi. (Vakkari 1983, 13–14.)

Kirjastonkäyttö voidaan jakaa karkeasti kolmeen historialliseen tyyppiin: perinteiseen, tietotekniiseen ja sosiaaliseen kirjastonkäyttöön. Perinteisellä käytöllä tarkoitetaan yleisen kirjaston tiloissa tapahtuvaa kirjaston ”perinteisten” palvelujen hyödyntämistä: lainaamista, lukemista, tiedonhankintaa omatoimisesti ja tietopalvelun avulla, musiikin kuuntelua, kirjaston järjestämiin näyttelyihin

⁴ esimerkiksi kirjaston eteistiloissa lämmittelyn pakkaspäivänä tai saniteettitilojen käytön

tutustumista jne. Tietotekniseen kirjastonkäyttöön sisältyy nimensä mukaisesti niin kirjaston tietoverkkopalvelujen käyttö⁵ kuin työasemien koneiden toimisto-ohjelmien ja pelien hyödyntäminen kirjaston tiloissa. Sosiaalinen kirjastonkäyttö puolestaan viittaa kirjastoon kohtaamispaikkana. Muun muassa sosiaalinen ajanvietto, opiskeluun liittyvien ryhmätöiden teko ja kirjaston järjestämiin yleisötilaisuuksiin tai lukupiireihin osallistuminen ovat kaikki tällaista sosiaalista kirjastonkäyttöä, johon voi liittyä myös perinteistä ja tietoteknistä kirjastonkäyttöä. (Pihlaja 2004, 48–50.) Vakkari piti 1980-luvun puolivälissä lainaamista kirjastonkäytön minimioletuksena (Vakkari 1983, 14). Koska lainaaminen on nykyisin kuitenkin vain yksi lukuisista palveluvaihtoehdoista, joita käyttäjille on yleisissä kirjastoissa tarjolla, kirjastonkäytön minimioletuksena pidetään tässä tutkimuksessa jatkossa sitä, että asiakkaan toiminta kirjastossa voidaan tunnistaa kuuluvaksi vähintään yhteen edellä mainituista ryhmistä.

Tiedonhankinnan näkökulmasta kirjastonkäyttö voidaan määritellä tiedonhankinnaksi kirjaston kautta (Pihlaja 2004, 48). Tällöin kirjasto on kanava, jonka avulla kirjastonkäyttäjä toteuttaa tarpeitaan. Kirjastonkäyttö voidaan jakaa näiden tarpeiden perusteella kolmeen eri ryhmään: praktiseen, orientoivaan sekä viihteelliseen kirjastonkäyttöön. Praktinen kirjastonkäyttö on kirjastopalveluiden hyödyntämistä opiskelussa, työelämässä tai ongelmatilanteessa tarvittavaa käytännön tietoa varten. Orientoiva kirjastonkäyttö puolestaan liittyy yleisluontoisiin tiedontarpeisiin kuten itsensä kehittämiseen ja maailmankuvan avartamiseen, jolloin tieto ei liity välittömästi saatavaan käytännön hyötyyn. Kolmas yleisten kirjastopalveluiden käyttötapa, viihteellinen kirjastonkäyttö, tähtää ajankuluksi tai rentoutumista varten tarvittavan tiedon hankintaan. (Pihlaja 2004, 49.)

Yleiset kirjastot ovat suosittu eri tallennemuodoissa olevan kirjallisuuden hankintakanava Suomessa. Tästä huolimatta kaikki kansalaiset eivät koe niitä omikseen. Ilmiötä onkin syytä vielä lähestyä selvittämällä, millaisten seikkojen vuoksi yleisiä kirjastoja ei käytetä. Syyt voidaan jakaa kahteen ryhmään: kirjallisuuden sisältöön liittyviin sekä hankinnan keinoihin liittyviin esteisiin. Vakkarin mukaan kirjastonkäyttöä ehkäisee ensinnäkin se, että kokoelma ei vastaa lukijan mielenkiintoaluetta, jolloin kirjastosta ei joko saa tai ei uskota saatavan haluttua kirjallisuutta. Tällöin lukija kääntyy todennäköisemmin jonkin toisen kanavan kuten esimerkiksi kirjakaupan puoleen. Kirjallisuuden hankinnan keinoihin liittyvät tekijät voidaan puolestaan jakaa yleisten kirjastojen toiminnan luonteeseen liittyviin sekä kirjaston tavoitettavuuteen liittyviin esteisiin. Yleiset kirjastot eivät sovi aineistonhankinnan kanavaksi, jos käyttötarkoitus edellyttää aineiston jatkuvaa hallussapitoa tai asiakas ei ole valmis tarvittaessa odottamaan, mikäli haluttu aineisto ei ole välittömästi saatavilla. Kirjastonkäyttö myös edellyttää käyttäjiltä tiettyjä valmiuksia kuten kokoelman luokitusperusteiden

⁵ mikä on mahdollista kirjaston tilojen lisäksi kaikkialla, missä on toimiva Internet-yhteys

ymmärtämistä sekä kykyä tehdä valintoja. Edellä mainittujen esteiden lisäksi tutkimuksissa on kirjastonkäytön vähäisyyden todettu olevan yhteydessä asiakkaiden työ- ja perhevelvollisuuksiin, kirjaston etäisyyteen asuinpaikasta, käyttäjien kannalta huonoihin kulkuyhteyksiin ja aukioloaikoihin sekä siihen, että jokin muu kanava on koettu nopeammaksi, varmemmaksi, käyttäjäystävällisemmäksi tai vaivattommammaksi käyttää. (Vakkari 1983, 32–36.)

Juhani Pihlajan (2004) mukaan kirjastonkäyttö on kaiken kaikkiaan kolmen tekijän yhtälö. Kirjastonkäyttöön vaikuttaa ensinnäkin kirjastonkäyttäjä ominaisuuksineen, tarpeineen, tavoitteineen, arvoineen sekä uskomuksineen. (Pihlaja 2004, 60.) Käyttäjän ominaisuuksista merkittävimpiä ovat kirjastonkäyttövalmiudet: lukutaito, tietoisuus kirjastosta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista sekä mahdollisuudet kirjastopalveluiden käyttöön (Hovi 1984, 27–28). Myös aktiivinen lukuharrastus, keskimääräistä korkeampi sosioekonominen asema ja koulutus sekä myönteinen asenne kirjastolaitosta kohtaan ovat kirjastonkäyttöä lisääviä tekijöitä. (Pihlaja 2004, 59). Toisena kirjastonkäyttöön vaikuttaa kirjasto itse tilojensa ja palvelutarjontansa sekä niiden laadun, markkinoinnin ja yleisen tavoitettavuuden (muun muassa käyttäjille suotuisten aukioloaikojen ja kirjaston helppokäyttöisyyden) kautta. Kolmas kirjastonkäyttöön vaikuttava tekijä on se ympäristö, jossa käyttäjä ja kirjastolaitos toimivat ts. yhteiskunta sosiaalisine ja kulttuurisine ominaisuuksineen, ilmiöineen, rakenteineen ja tapahtumineen. Vaikka kukin kolmesta tekijästä on sisäisesti oma kokonaisuutensa, yksilö, toimintaympäristö ja kirjasto ovat sidoksissa toisiinsa ja vaikuttavat kirjastonkäyttöön yhdessä sitä suunnaten ja säädellen. (Pihlaja 2004, 60.)

3.2. Lähikirjastopalveluiden käyttö aiemman käyttö-, käyttäjä- sekä käyttötarkoitustutkimuksen valossa

Suomen yleisten kirjastojen käyttöä on vuosien varrella tarkasteltu kolmen tyyppisissä, pääasiassa kvantitatiivisin menetelmin toteutetuissa kirjastonkäyttötutkimuksissa: käyttö-, käyttäjä- ja käyttötarkoitustutkimuksissa. Niistä käyttötutkimuksissa on selvitetty suoritteita kirjastojen kokoamien tilastojen pohjalta. Kiinnostuksen kohteena ovat olleet muun muassa eri kirjastotoimipisteiden antamien lainojen lukumäärät tiettyinä aikoina ja tutkimuksen hyöty on ilmennyt kirjaston toiminnan tuntemuksen lisääntymisenä. Pelkkiä suoritteita tarkastelevien tutkimusten heikkoutena on kuitenkin samanaikaisesti ollut, että ne ovat voineet tarjota tietoa kirjastonkäytöstä vain kirjastojen omasta näkökulmasta. Kyselyin ja haastatteluin toteutetut käyttäjä tutkimukset, joissa tarkastelun painopiste on siirretty kirjastojen suoritteista käyttäjäkuntiin, ovatkin olleet laajalti käytössä täydentämässä kuvaa yleisten kirjastojen käytöstä. Näissä tutkimuksissa ei ole kysytty ”kuinka paljon kirjastoyksi-

köiden eri palveluita käytetään” vaan ”kuka käyttää kirjastoja, kuinka usein ja miten”. Kiinnostus on kuitenkin näissäkin tutkimuksissa rajoittunut lähinnä käyttäjäkunnan demografisiin ja sosioekonomisiin piirteisiin. Harvinaisimpia tutkimuksista ovat olleet käyttötarkoitustutkimukset, joissa kirjastonkäyttöä ei ole tarkasteltu vain käyttötiheyksinä, vaan on myös selvitetty, mitä tarkoituksia varten kirjastoja käytetään. (Vakkari 1981, 71–73.)

Ennen aiemman, varsin vähäisissä määrin nimenomaan lähikirjastojen käytöstä tehdyn tutkimuksen esittelyä on syytä taustoittaa lähikirjastonkäyttöä selvittämällä, mitä yleisten kirjastojen käytöstä yleisesti tiedetään. Vaikka toteutetut tutkimukset eroavat toisistaan toisinaan suurestikin tavoitteiden, tiedonkeruutapojen sekä kyselyjen ja haastatteluiden kysymysten muotoilun suhteen ja vaikka satunnaisvaihtelu sekä eri tutkimusajankohdat vaikeuttavat eri tutkimusten vertailua, Juhani Pihlajan (2004) mukaan suomalaisten yleisten kirjastojen käytössä on havaittavissa selviä lainalaisuuksia⁶. Ensinnäkin yleisissä kirjastoissa asioidaan tavallisimmin 2–3 kertaa kuukaudessa – usein maanantaisin tai perjantaisin. Vilkkaimmissa kirjastoissa jopa kaksi kolmesta käyttäjäkunnan jäsenestä käy kirjastossa vähintään kerran viikossa ja joka päivä kirjastossa vierailee kunnasta riippuen 2–8 % asiakkaista. (Pihlaja 2004, 77–78.)

Pihlajan mukaan toinen lainalaisuus on se, että yksi kirjaston käyttötavoista, lainaaminen ja palauttaminen, on yleisyydessään ylitse muiden. Sen prosentuaaliset osuudet vaihtelevat yleisten kirjastojen koko käyttäjäkunnassa 80–90 prosentin paikkeilla. Alle 20-vuotiaiden ryhmässä lainaaminen kirjastokäynnin aikana on jopa tätäkin yleisempää. Muita kolmen yleisimmän toiminnon listalle mahtuvia käyttötapoja ovat lehtien lukeminen sekä tiedon etsintä. Internet-koneiden käyttö, opiskelminen sekä ajanvietto kirjastossa ovat kuitenkin lisäämässä suosiotaan. Eri ikäryhmiin kuuluvista asiakkaista ja heidän kirjastonkäytöstään voidaan todeta, että nuorimmat asiakkaat suosivat erityisesti musiikkiosastojen tarjontaa ja käyttävät myös tietoverkkopalveluja innokkaasti, kun taas seniorit hyödyntävät lehtilukusalien tarjontaa ja vierastavat tietoteknisiä kirjastopalveluja. (Pihlaja 2004, 77–79.)

Yleisten kirjastojen käyttötarkoituksista Pihlaja toteaa, että aineistoa lainataan ajanvietteeksi, itsensä kehittämistä ja maailmankuvan avartamista varten sekä harrastuksiin liittyviin tarpeisiin. Naiset ovat olleet lainausmäärien perusteella miehiä kiinnostuneempia ajanvietteeksi ja opiskelua varten tarvittavasta aineistosta sekä kaunokirjallisuudesta. Miehet puolestaan ovat suosineet naisasiakkaita enemmän tietokirjallisuutta sekä lainanneet harrastuksia ja työntekeä tukevaa aineistoa. Yleisten

⁶ Naiset vastaavat yleisesti kyselyihin aktiivisemmin kuin miehet, joten Pihlajan mukaan naisten kirjastonkäytön syyt ja tavat korostuvat hieman tuloksissa (Pihlaja 2004, 77).

kirjastojen palvelutarjonnan voidaan todeta vastaavan pitkälti käyttäjien odotuksia, sillä palveluita arvioidaan yleisesti ympäri Suomen arvosanoilla hyvä ja erinomainen. Pihlajan mukaan tyytyväisimpiä yleisten kirjastojen palveluihin ovat olleet seniorikäyttäjät. Kriittisimpiä asiakkaita ovat puolestaan olleet alle 30-vuotiaat kirjastonkäyttäjät. (Pihlaja 2004, 73 & 77–79.)

Yksittäisistä 2000-luvulla toteutetuista suomalaisten yleisten kirjastojen käyttäjä- ja käyttötarkoitustutkimuksista on tässä yhteydessä syytä mainita samaisen Juhani Pihlajan (2003) vuonna 2002 toteuttama selvitys yleisten kirjastojen käytöstä Lahdessa ja sen neljässä ympäristökunnassa – seudulla, jolla sijaitsee myös se lähikirjasto, jonka käyttöä tässä tutkimuksessa jatkossa tarkastelen. Muun muassa kirjastokäyntien ja lainaamisen tarkoitusta selvittäneeseen asiakaskyselyyn vastasi kaiken kaikkiaan 3971 alueen yleisten kirjastojen käyttäjää, joista naisia oli 62,5 %. Vastaaajista 73 % ilmoitti käyvänsä työssä tai opiskelevansa. (Pihlaja 2003.)

Pihlajan Lahden seudun kirjastonkäyttöä tarkastelleen tutkimuksen tulokset ovat yhteneväiset hänen käyttäjätutkimusten lainalaisuuksia esille nostaneen selvityksensä tulosten kanssa: Myös Lahden seudulla yleisiin kirjastoihin tultiin ylivoimaisesti useimmin lainaamaan ja/tai palauttamaan aineistoa, sillä lähes neljä viidestä vastaajasta (78 %) ilmoitti ne kirjastonkäyttötavoikseen kirjastokäyntinsä aikana. Vastaaajista viidennes oli tullut kirjastoon lukemaan lehtiä ja suunnilleen yhtä moni oli tullut etsimään kirjastosta jotakin tiettyä aineistoa. Muita mainittuja aktiviteetteja olivat ajanviettäminen kirjaston tiloissa (10 %), Internet-työasemien käyttö (9 %), opiskelu (4 %) sekä musiikin kuuntelu (1 %). Muu syy kirjastonkäyttöön, kuten kirjaston tiloissa järjestettävään tilaisuuteen osallistuminen, tuttavien tapaaminen tai kirjaston kahvion tai wc-tilojen käyttö, oli 6 %:lla vastaajista. (Pihlaja 2003.)

Eri-ikäisten asiakkaiden kirjastonkäyttötavat erosivat hieman toisistaan. Kyselyyn vastanneista 15–24-vuotiaat opiskelivat kirjaston tiloissa ja etsivät tiettyä aineistoa enemmän kuin muut asiakkaat. Alle 25-vuotiaat hyödynsivät lisäksi omien sanojensa mukaan kirjastojen Internet-koneita sekä tiloja ajanviettotarkoituksessa muita käyttäjiä enemmän. Aineistoa kuitenkin lainasivat kaikista käyttäjistä eniten 25–40-vuotiaat. He sekä etenkin yli 60-vuotiaat olivat myös kiinnostuneita lehtien lukumahdollisuudesta kirjastotiloissa. Vastaaajista naiset lainasivat aineistoa ja opiskelivat kirjastossa miehiä useammin. Miehet puolestaan lukivat lehtiä ja käyttivät Internet-työasemia useammin kuin naiset. Käyttäjäkuntaa ammattiasemittain tarkasteltaessa voidaan todeta, että aineistoa lainattiin kaikissa ryhmissä ahkerasti. Lehtiä lukivat kuitenkin erityisesti työttömät ja eläkeläiset, opiskelijat etsivät tiettyä aineistoa ja koululaisille kirjasto oli ajanviettopaikka. Koululaiset, opiskelijat ja työttömät käyttivät kirjastojen Internet-koneita useammin kuin muut asiakkaat. (Pihlaja 2003.)

Aineiston lainaamisen tarkoituksesta Lahden seudulla ilmeni, että aineistoa lainattiin eniten ajanvietteeksi, jonka ilmoitti lainaamisen tarkoitukseksi 76 % vastaajista. Itsensä kehittämisen ja maailmankuvan avartaminen oli mielessä 42 % vastaajista. Harrastuksia varten lainasi 36 %, opiskelua varten 24 % ja työtä varten 14 % vastanneista. Naiset lainasivat miehiä useammin aineistoa nimenomaan opiskelua ja ajanvietekäyttöä varten. Miehet puolestaan lainasivat useammin kuin naiset harrastuksiin liittyvää aineistoa. Eri-ikäisten asiakkaiden lainaamisen tarkoituksesta tutkimuksessa selvisi, että ajanvietteeksi lainaaminen oli suurinta alle 15-vuotiaiden keskuudessa ja väheni tasaisesti iän myötä. Itsensä kehittämisen ja maailmankuvan avartaminen kiinnostivat vähiten alle 15-vuotiaita (19 % vastaajista), kun puolestaan 25–60-vuotiaista melkein puolet ilmoitti lainaavansa tätä tarkoitusta varten. Harrastuksia varten lainasivat eniten 41–60-vuotiaat (42 % vastaajista) ja vähiten alle 15-vuotiaat (19 % vastaajista). Vastaajista 15–24-vuotiaat ja ammattiasemaltaan opiskelijat lainasivat selvästi eniten opiskeluun liittyvää aineistoa. Työssäkäyvät lainasivat muita useammin työtä varten, työttömät harrastivat itsensä kehittämistä ja kotiäidit sekä -isät olivat ajanvietesuuntautuneita. (Pihlaja 2003.)

Kirjastonkäytön yleisten piirteiden tarkastelun lopuksi on syytä vielä mainita Pertti Vakkarin (1983) yleisiä kirjastoja nimenomaan kirjahankintakanavana tarkastellut tutkimus, jonka aineistona tutkija käytti vuonna 1973 toteutettua 990 suomalaisen haastatteluihin perustunutta lukemisharrastustutkimusta. Vaikka Vakkarin tutkimus on jo vanha ja siinä ei ajankohdasta johtuen luonnollisestikaan huomioda Internetin roolia kirjahankintakanavana, tutkimuksen avulla on kuitenkin mahdollista tarkastella sitä, millainen rooli yleisillä kirjastoilla on aineistonhankinnan paikkana aiemmin ollut. Vakkarin mukaan vuonna 1973 kirjallisuutta hankittiin yleisimmin kirjakaupasta ja tuttavilta sekä harvimminkin kioskeista ja alennushalleista. Yleiset kirjastot sijoituivat käytön yleisyydessä näiden kahden ryhmän välille ja niitä käytti kaiken kaikkiaan 40 % lukijoista. Kun tarkastelussa kuitenkin keskityttiin niihin, jotka käyttivät edellä mainittuja kanavia vähintään kerran kuussa, kuva muuttui. Yleinen kirjasto oli kaikkein yleisimmin aktiivisen käytön väylä. Neljännes lukijoista hankki sieltä kirjoja vähintään kerran kuussa. Muiden kanavien käyttö rajoittui satunnaiseen käyttöön. Vakkari totesikin, että mikäli kanavia käytettiin kirjallisuuden hankintaan, kirjastoa käytettiin yleisemmin aktiivisesti kuin satunnaisesti ja muita kanavia pikemminkin satunnaisesti kuin aktiivisesti. (Vakkari 1983, 45.)

Toinen huomionarvoinen seikka edellä mainitussa tutkimuksessa oli se, että jaettuaan vähintään kirjan vuodessa lukuineet vastaajat kirjastosta lainaaviin sekä ei-lainaaaviin muiden kirjastopalvelui-

den⁷ käyttäjiin, tutkija totesi lainaajien olevan lainaamattomia huomattavasti aktiivisempia kirjastonkäyttäjiä. Vakkarin mukaan miltei puolet lainaajista kävi kirjastossa vähintään 11 kertaa vuodessa, kun lainaamattomista yhtä ahkeria kirjastonkäyttäjiä oli vain hieman alle viidennes. Heistä 68 % asioi kirjastossa harvemmin kuin kuudesti vuodessa. Kirjaston muut palvelut eivät siten ainakaan 1970-luvun alussa houkuttelleet asiakkaita käyttämään yleisiä kirjastoja yhtä aktiivisesti kuin lainaustoiminta houkutteli. Kirjastosta kirjoja hankkimattomista asiakkaista tässä yhteydessä vielä todettakoon, että Vakkarin mukaan he olivat pääasiassa miehiä ja suosivat kirjastoa erityisesti lehtien lukupaikkana. Myös lainaajille lehtien lukumahdollisuus oli tärkeä, mutta he eivät kuitenkaan hyödyntäneet sitä yhtä yleisesti kuin lainaamattomat. Muiden kirjastopalveluiden käyttö lehtien lukemisen ja opiskelutilojen käytön ohessa oli kummassakin ryhmässä vähäistä. (Vakkari 1983, 93, 120–122.)

Mitä sitten nimenomaan suomalaisten lähikirjastopalveluiden käyttäjistä, käytöstä ja käyttötarkoituksista kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen myötä tähän mennessä tiedetään? Vaikka yleisten kirjastojen palveluiden käytöstä on tehty Suomessa tasaisin väliajoin tutkimusta muun muassa opinnäytetöiden muodossa, on viime vuosina useaan otteeseen otsikoissa olleiden lähikirjastopalveluiden käyttö jäänyt tutkimuksessa katvealueelle. Yksinomaan lähikirjastonkäyttöön keskittyneitä selvityksiä – molemmat kvantitatiivisin menetelmin toteutettuja – on tehty vain kahdeksan Lahden kaupunginkirjaston kirjastoverkkoon kuuluvan lähikirjastotoimipisteen käytöstä (ks. Laitinen & Vähäpullo 2005) sekä Hämeenlinnan Tuomelan lähikirjaston käytöstä (ks. Nikkilä 2005). Näiden selvitysten lisäksi lähikirjastopalveluiden käyttöä on Suomessa aiemmin sivuttu sosiologiaan alaan kuuluvassa, julkiselle kirjastotilalle annettuja yksilöllisiä merkityksiä kvalitatiivisin menetelmin tarkastelleessa tutkimuksessa, joka toteutettiin Helsingin Töölön sivukirjastossa (ks. Reijonen 1995). Tutkimukseni kannalta mielenkiintoista on kuitenkin myös tarkastella Pertti Vakkarin kertaalleen jo mainitun, yleisten kirjastojen käyttöä kirjakanavana selvittäneen tutkimuksen tuloksia kirjaston etäisyyden yhteydestä kirjastonkäyttöön. Tarkastelen seuraavaksi kaikkia edellä mainittuja tutkimuksia soveltuvien osien.

Marjo Laitinen ja Tuulikki Vähäpullo (2005) selvittivät opinnäytetyössään Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston kirjastoverkkoon kuuluvien lähikirjastojen käyttöä syksyllä 2004. Tutkimuksen aineisto kerättiin lähikirjastoissa jaetulla kyselyllä, johon vastasi kaiken kaikkiaan 502 lähikirjastojen asiakaskunnan edustajaa. Heistä 77 % oli yli 18-vuotiaita ja valtaosa vastaajista (74 %) oli naisia. Yli puolet (62 %) kirjastonkäyttäjistä ilmoitti ammatiasemaa kysyttäessä olevansa työelä-

⁷ lehtilukusalien, opiskelutilojen, käsikirjaston, musiikin kuunteluun varattujen laitteiden, kirjaston järjestämien tilaisuuksien sekä ajanvieton mahdollistavien tilojen

män ulkopuolella ja heistä suurin osa (28 %) oli opiskelijoita ja koululaisia. Eläkeläisiä vastanneista oli 19 %, työttömiä 8 % ja kotona olevia vanhempia 6 %. (Laitinen & Vähäpullo 2005, 20–22.)

Tutkimus paljasti lähikirjastonkäytöstä Lahdessa ensinnäkin sen, että melkein puolet (44 %) vastanneista käytti kaupungin lähikirjastojen palveluita säännöllisesti vähintään kerran viikossa. Harvemmin kuin kerran kuussa lähikirjastossa kävi vastanneista vain harvempi kuin joka kymmenes (6 %). Lapset osoittautuivat vielä aikuisiakin ahkerammiksi lähikirjastonkäyttäjiksi, sillä heistä lähes 70 % käytti lähikirjastoa vähintään kerran viikossa. Ikäryhmä 18–24-vuotiaat edusti käytön tiheydessä toista ääripäätä. Heistä harvemmin kuin kerran kuukaudessa lähikirjastopalveluita käytti melkein joka viides (17 %). (Laitinen & Vähäpullo 2005, 22–23.)

Lähikirjastonkäytöstä Laitisen ja Vähäpullon tutkimuksessa todettiin ensinnäkin, että aineiston lainaaminen ja palauttaminen (43 % vastanneista) olivat odotetusti suosituimpia lähikirjaston käyttötapoja ja että kirjat ja lehdet olivat lähikirjastoissa suosituinta aineistoa. Toiseksi yleisin kirjastonkäyttötapana oli sanoma- ja aikakauslehtien lukeminen (21 %) paikan päällä kirjastotiloissa. Kolmanneksi sijalle nousi tiedon etsiminen, jota lähikirjastossa harrasti 14 % vastaajista. Internet-työasemia lähikirjastossa käytti 10 % ja kirjastotiloja ajanviettopaikkana hyödynsi 8 % vastaajista. Lisäksi muita kirjastonkäyttötapoja kuten kirjaston hyödyntämisen tuttavien tapaamispaikkana, lapsille suunnattuun toimintaan osallistumisen tai kaupungin tapahtumia koskevien esitteiden noutamisen mainitsi kyselyssä 2 % vastaajista. Erityisen huomionarvoista on mainita, että vain 3 % vastanneista kertoi opiskelevansa kaupungin lähikirjastojen tiloissa. (Laitinen & Vähäpullo 2005, 30–31.)

Lähikirjastojen eri käyttäjäryhmien kirjastonkäyttötapojen yleisistä linjoista tutkimuksessa todettiin, että vaikka aineiston lainaaminen ja palauttaminen olivat yleisin lähikirjaston käyttötapana kaikissa käyttäjäryhmissä, muissa tavoissa esiintyi jonkin verran eroavaisuuksia eri ammattiasemissa olevien käyttäjien välillä. Työssäkäyvien keskuudessa lainaaminen ja palauttaminen saivat selkeästi ensimmäisen sijan. Ne ilmoitti kirjaston käyttötavoikseen 97 % kyseisistä vastaajista. Kauas taakse jäivät sijoituksessaan lehtien lukeminen (39 %), tiedon etsintä (29 %) ja Internet-koneiden käyttö (11 %). Myös työttömät lainasivat ja palauttivat ahkerasti (93 %), mutta käyttivät sekä lehtien lukumahdollisuutta (68 %) että Internet-koneiden tarjontaa (27 %) hyväkseen työssäkäyviä useammin. Tietoa oli etsinyt lähikirjastoissa 27 % työttömistä. Opiskelijat ja koululaiset tulivat kirjastoihin pääasiassa lainaamaan ja palauttamaan aineistoa (78 %), käyttämään Internet-koneita (42 %) ja etsimään tietoa (31 %). Heidän vastauksissaan nousi selkeästi muita vastaajaryhmiä useammin opiskelu lähikirjas-

totiloissa (17 %), kun se muiden ammattiasemien edustajien listoilla jäi viimeiselle sijalle⁸. Eläkeläiset lainasivat ja palauttivat (97 %), lukivat lehtiä (55 %) työttömien jälkeen toiseksi innokkaimmin ja etsivät myös tietoa (36 %), mutta kartoivat Internet-koneita (6 %). Kotiäidit ja -isät puolestaan lainasivat ja palauttivat (100 %) muita ryhmiä innokkaammin, lukivat lehtiä (48 %), käyttivät Internet-koneita (24 %) ja etsivät tietoa (21 %). Selvityksen perusteella on mielenkiintoista kiinnittää lopuksi tarkemmin huomiota yhteen kirjastonkäyttötavoista, ajanviettamiseen kirjastotiloissa ja sen asemaan eri käyttäjäryhmien keskuudessa: Opiskelijoista ja koululaisista nimittäin peräti joka toinen (47 %), kotiäideistä ja -isistä useampi kuin joka kymmenes (14 %) sekä työttömistä joka kymmenes (10 %) tuli myös erityisesti viettämään aikaa lähikirjastotiloihin, kun työssäkävivistä vain 2 % ja eläkeläisistä 4 % ilmoitti kyselyssä toimivansa samoin. (Laitinen & Vähäpullo 2005, 32.)

Toinen löytämäni suomalaisiin lähikirjastopalveluihin keskittynyt tutkimus on hämeenlinnalaisessa Tuomelan lähikirjastossa syksyllä 2004 toteutettu, kyseisen lähikirjaston kohdealueen asukkaiden lähikirjastopalveluita koskevia toivomuksia tarkastellut selvitys. Sen aineisto kerättiin kaikkiin alueen talouksiin postitetulla suppeamuotoisella asiakaskyselyllä, johon vastasi kaiken kaikkiaan 269 henkilöä. Suurin osa vastanneista oli tässäkin tutkimuksessa naisia (82 %) ja iältään he olivat suurimmaksi osaksi 30–50-vuotiaita. (Nikkilä 2005.)

Yli puolet (55 %) Tuomelan kirjaston tutkimukseen vastanneista ilmoitti käyneensä lähikirjastossa yhdestä kahteen kertaan kuukaudessa. Viikoittain lähikirjastoa käytti vastanneista 25 %. Oman tutkimukseni kannalta oleellinen on kyselyn kysymys siitä, millaisia asioita kaupunkilaiset toivoivat voivansa tehdä lähikirjastossaan. Lähiöasukkaiden todettiin nimittäin tämänkin tutkimuksen yhteydessä arvostavan lähikirjastojen tarjoamaa mahdollisuutta lainata aineistoa asuinpaikkojensa läheisyydestä. Sen mainitsi toiveekseen peräti 97 % vastaajista. Toiseksi tärkeimmäksi nousi mahdollisuus lehtien lukemiseen (84 %). Jaetulle kolmannelle sijalle nostettiin lähikirjaston Internet-työasemat (58 %) sekä tietopalvelu (55 %). Lapsille suunnatut ohjelmapalvelut kuten satutunnit ja elokuvanäytökset, Internetin käytön opastus sekä lähikirjaston kirjallisuus- ja kulttuuri-iltatarjonta jäivät tutkimuksessa toiveiden listalla seuraaville sijoille. (Nikkilä 2005.)

Aivan kuten pääkirjastoilla ja kirjastoautoilla, kiinteillä lähikirjastoilla on kuntien kirjastoverkoissa omat funktionsa. Siitä huolimatta lähikirjastoja ei ole tähän mennessä huomioitu riittävästi omana yleisten kirjastojen tyypinään. Tämän kaltaiselle tutkimukselle olisi kuitenkin kirjastonkäyttötutkimuksen kentällä jo julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan lähikirjastopalveluja koskevista visi-

⁸ Kotiäideistä ja -isistä lähikirjastoissa opiskeli 3 %, eläkeläisistä 2 %, työssäkävivistä 2 % ja työttömistä 0 %.

oistakin nousevaa suurempaa tilausta. Esimerkiksi Laitisen ja Vähäpullon selvityksen perusteella nousee esiin kysymys siitä, mistä lähikirjastolainauksen ja -palautuksen Pihlajan Lahden seudun yleisten kirjastojen käytön tutkimuksen tulokseen (78 %) verrattuna suhteellisen alhainen lukuarvo (42 %) tämän käyttötavan kohdalla kyseisessä tutkimuksessa johtui. Oliko tulos osoitus siitä, että lähikirjastot houkuttelevat käyttäjiä yleisten kirjastopalveluiden ääreen ensisijaisesti jonkin muun seikan vuoksi vai oliko kyseessä mahdollisesti kysymyksen asettelusta johtuva vinoutuma⁹? Vaikka kvantitatiivisen tutkimusotteen myötä pystytään tuottamaan eri lähikirjastopalveluiden käytöstä ja käyttäjistä kertovia lukuarvoja, jotka tarjoavat selkeitä suuntaviivoja lähikirjastopalveluiden kehittämistyölle, niiden avulla ei kuitenkaan pystytä vastaamaan kaikkiin lähikirjastopalveluiden käyttöä koskeviin, esittämisen arvoisiin kysymyksiin. Kehittämistyön kannalta olisi oleellista muun muassa tietää, millaista toimintaa vastaajat tarkoittavat, kun he ilmoittavat kyselyssä etsivänsä tietoa lähikirjastossa tai viettävänsä aikaa sen tiloissa. Palvelujen käyttöä olisi syytä tarkastella kontekstissaan monipuolisemmin eri aineistonkeruumenetelmiä hyödyntäen. Tällainen ote lähikirjastopalveluiden käyttöön on Suomessa ollut toistaiseksi vain Merja Reijosella (1995), joka tutki sosiologian alaan kuuluvassa tilatutkimuksessaan Helsingin Töölön sivukirjastotilalle annettuja yksilöllisiä merkityksiä haastatteleamalla 21 kirjaston eri tiloissa asioinutta käyttäjää heidän kirjastokäyntinsä tarkoituksesta ja sen sisällöstä (Reijonen 1995).

Reijosen tutkimuksessa analyysin menetelmänä toimi kehysanalyysi, jonka avulla tutkija pystyi irrottamaan toimijat tilan kautta määräytyvistä rooleista¹⁰ ja hahmottamaan kirjaston tiloissa suoritettavan toiminnan merkitystä yksilöiden päivittäisen ajallisen ja tilallisen jatkumon kautta. Tutkimuksensa tuloksena Reijonen totesi, että kirjastossa asioiminen oli käyttäjille itsenäisesti suoritettua, hiljaista toimintaa. Sillä oli selvä lähtöasema, koti, josta kirjastoon tultiin yksin. Toiminnan sitominen tutkimuksen toteutuspaikkana olleeseen kirjastoon rakentui kaiken kaikkiaan viiden eri tekijän varaan: Ensimmäinen niistä oli parkkipaikat ja liikenneyhteydet, joiden kohdalla oleellista oli yleinen sujuvuus matkan keston sijaan. Toinen havaittu yhteys oli kirjastonkäyttäjän asuinalueen maantieteellisen sijainnin ja kirjaston sijainnin välillä, sillä lähes kaikki haastateltavat asuivat kaupungissa Läntisen suurpiirin alueella. Myös kirjaston maantieteellisellä suhteella muihin julkisiin tiloihin oli yhteyttä kyseisen toimipisteen valintaan ja kirjastokäynti sidottiin rutiininomaisesti tietyn reitin varrelle. Neljäs esiin noussut tekijä oli kirjastotoimipisteen tilaprofiili sekä sijaintialueen luonnonmaisema, joihin molempiin käyttäjät kiinnittivät huomiota kirjastossa asioidessaan. Reijosen mukaan myös sielunmaisema, jonka kirjasto tai sen sijaintialue loi asiakkaille, rohkaisi omalta osaltaan haastateltuja Töölön kirjaston käyttöön. (Reijonen 1995, 91–100.)

⁹ Kysymys oli asetettu muodossa ”Mitä varten yleensä tulet tähän kirjastoon?” (Laitinen ja Vähäpullo 2005, 45).

¹⁰ kirjastonkäyttäjää ei nähty vain esimerkiksi Internet-työasemien käyttäjinä

Kirjasto näyttäytyi edellä mainittujen seikkojen lisäksi asiakkaille kuitenkin myös yhdeksänä muuna, vaihtoehtoisena, erilaisena julkisena tilana. Reijosen mukaan seuraavaksi esiteltävät kehykset, joissa kirjasto näyttäytyy erilaisina toimintapaikkoina, ovat sidoksissa siihen, mitä muut tilassa toimivat tekevät, samoin kuin siihen, mitä yksilön omalla episodipolulla on tapahtunut ja tapahtuu yleisemmin ja erityisesti asioimispäivänä. Näin kehykset saattavatkin vaihdella niin episodin aikana kuin eri asiointikertoina. (Reijonen 1995, 99–111.)

Yleinen kirjasto oli Merja Reijosen mukaan joillekin käyttäjille pääasiassa vain kirjastoaineiston lainauspaikka, jossa heidän oli tarkoitus asioida edellä mainitussa tarkoituksessa nopeasti iltaisin. Samalla tilalla oli kuitenkin joillekin toisille asiakkaille muu, syvempi merkitys. Töölön kirjastolla oli ensinnäkin välillinen arvo niille asiakkaille, joille tila oli elämäntavan toteutuspaikka. Nämä käyttäjät saivat mielihyvää siitä, että käyttivät kirjaston kokoelmaa hyväkseen aktiivisesti lukuharrastuksensa edistämiseksi, ja kävivät kirjastossa sen vuoksi säännöllisesti. Lainaamisen lisäksi he eivät kuitenkaan käyttäneet kirjaston muita palveluita. Toiseksi kirjasto osoittautui paikaksi, joka mahdollisti yksilöiden suorittaman toiminnan merkityksellisyyden kokemisen. Reijonen totesi, että kirjastossa asioiminen korvasi joillekin asiakkaille jotain ensisijaista tarvetta poistamatta tarvetta kuitenkaan lopullisesti. Kyseiset yksilöt, jotka Reijosen tutkimuksessa olivat kaikki yksineläviä miehiä, olivat luoneet itselleen eläkkeelle tai työttömäksi jäätyään rutiinin, johon kuului palkkatyön intensiteetillä suoritettava säännöllinen ja pitkäjänteinen työskentely joko kirjastotiloissa tai kirjastomateriaalia käyttäen kotona. Tästä syystä he asioivat kirjastossa 3-5 kertaa viikossa yleensä aamupäivisin puolesta tunnista useampaan tuntiin kerrallaan. Kirjastossa asiointi saattoi kuitenkin myös olla asiakkaille jonkin lopullisesti menetetyn toiminnan tai kiinteän ihmissuhteen tilalle tullutta korvaavaa toimintaa. Tällöin kirjastosta oli tullut paikka, jossa oli mahdollista kiinnittyä kirjastotilaan ja integroitua yhteisöön. Vaikka kirjastonkäyttäjät eivät asioineet kirjastossa oman tietyn tiedonintressinsä takia, he – Reijosen mukaan kaikki naisia – suorittivat toimintaansa intensiivisesti yleensä lukusalitiloissa. (Reijonen 1995; 101–103, 110–111.)

Kun kirjastotila oli käyttäjilleen paikka, jossa kuulutaan ryhmään, asiakkaat sitoivat toimintansa kirjaston tiloihin siksi, että siitä oli muodostunut tapa tiettyyn ryhmään kuuluville henkilöille. Tällöin ryhmän jäsenten toiminta tiloissa oli keskenään samankaltaista eikä kirjastoon saapumisesta sovittu erikseen, koska se oli asiakkaiden elämäntilanteessa itsestäänselvyys. Reijonen kohtasi kirjastossa paljon lukiolaisia, jotka käyttivät kirjastotilaa näin päivittäin valmistautuessaan ylioppilaskirjoituksiin. Varsinaisen toiminnan lisäksi kirjastotilan käytöllä oli tällöin kuitenkin myös piilofunktio: ystävien tapaaminen ja toiminnan tukitoimintojen kuten ruokataukojen viettäminen ryhmän

jäsenten kanssa yhtäaikaisesti. Näin kirjastossa asioimiseen liittyi joukko ryhmän itsensä liittämisiä tapoja ja merkityksiä. (Reijonen 1995, 105.)

Työskentely kirjaston tiloissa oli mukana kuviossa myös silloin, kun kirjastotila toimi asiakkaille energisen työskentelyn paikkana, jossa uurastettiin päämäärätietoisesti jonkin tavoitteen saavuttamisen vuoksi. Tällöin asiakkaat käyttivät hyväkseen yleisissä kirjastoissa vallitsevaa kollektiivista ilmapiiriä ja aktiivista hiljaisuutta, jotka auttoivat oman työskentelyn rytmittämässä ja vauhdittamisessa. Kyseiset kirjastonkäyttäjät olivat Reijosen tutkimuksessa pääasiassa opiskelijoita, he toimivat yksin eivätkä tunteneet kirjaston muita asiakkaita. Käyttäjät asioivat päivittäin kirjaston lukusalissa, mutta eivät lainanneet aineistoa mukaansa. Tauoilla he kuitenkin saattoivat hyödyntää kirjaston muuta tarjontaa kuten lukusalin lehtikokoelmaa. (Reijonen 1995, 106–107.)

Erityinen aktiivisuus ei kuitenkaan kuulunut kaikkien Reijosen kohtaamien asiakkaiden kohdalla kirjastonkäytöksi kutsuttavan toiminnan luonteeseen. Osalle asiakkaista kirjastotila oli ensisijaisesti nimittäin vain loppoajan kulutuspaikka. Kyseisten kirjastonkäyttäjien päivittäinen elämänrytmi oli väljä ja heidän päiviinsä mahtui loppoaikaa, jota oli mahdollista kuluttaa kirjastossa oleskellen muun muassa kirjoja ja lehtiä selailen ja lukien. He asioivat kirjastossa säännöllisesti, mutta vain arkisin päiväaikaan. Tutkija havaitsi elämäntilanteen lisäksi kuitenkin myös yleisellä hyvinvoinnilla ja ulkoisen tilan sosiaalisella järjestyksellä olevan yhteyttä julkisen, rakennetun kirjastotilan käyttöön. Haastatteluissa tuli esiin, että kirjastotila koettiin fyysisesti rajattuna ja valvottuna julkisena tilana turvalliseksi paikaksi tilanteissa, joissa asiakkaat eivät kokeneet olevansa turvassa kotonaan tai muualla kaupungilla. Näistä syistä he käyttivät kirjastoa turvapaikkanaan viettäen siellä aikaa lukien ja lainaten ilman, että kirjastotoiminnalla olisi ollut heille välillistä arvoa. (Reijonen 1995, 107–110.)

Edellä on esitelty kahdeksan vaihtoehtoista Töölön kirjastotilalle annettua merkitystä. Reijonen totesi tutkimuksessaan, että aivan kaikkien käyttäjien kohdalla ei kirjaston merkitystä kuitenkaan voi painottaa, sillä osa asiakkaista ei koe kirjastotoimintaa omakseen eikä siksi pyri tai osaa käyttää kirjastoa elämänsä tukena. Tutkijan mukaan kyseiset käyttäjät eivät tunne kirjaston toimintoja perinteisiä palveluita lukuun ottamatta. Toisaalta he myös kokevat tarvitsevansa ”oikeutuksen”, esimerkiksi kopiokoneen käyttötarpeen, joka saa heidät lähtemään kirjastoon. Näiden passiivisten asiakkaiden kirjastonkäyttö onkin tarkkaan harkittua, käynnin ajankohta etukäteen suunniteltu ja tiloissa asioidaan harvoin, korkeintaan kerran tai pari kertaa vuodessa. (Reijonen 1995, 104–105.)

Reijosen tutkimustulokset ovat mielenkiintoisia ja avaavat aivan uuden näkökulman yleisten kirjastopalveluiden käyttöön. Pääkaupunkiseudun kirjastotila, jossa tutkimus on tehty muistuttaa kuitenkin tiloiltaan ja palveluiltaan enemmän pienempien paikkakuntien pääkirjastoja kuin niitä lähikirjastoja, joista kirjastonkäyttäjät ovat viime vuosina taistelleet. Tutkimuksen toinen rajoite on tieteenalasta johtuva, sillä tutkija ei sosiologina ollut kiinnostunut yksittäisten palveluiden käytöstä kohdekirjastossaan. Samansuuntaista kiinnostusta on kuitenkin esiintynyt myös informaatiotutkimuksen puolella, tosin ei vielä Suomessa vaan Kanadassa. McKechnie, Goodall, Kipp, Paquette ja Pecoskie (2004) selvittivät omassa tutkimuksessaan etnografisin menetelmin, kuinka kirjastonkäyttäjät toimivat yleisten kirjastojen tiloissa. Heidän tutkimuksensa aineistonkeruupaikkoina olleista viidestä yleisten kirjastojen toimipisteestä neljä oli kaupungin keskusta-alueen ulkopuolella sijainneita sivukirjastoja. (McKechnie et al. 2004.)

Tutkimuksensa tuloksina McKechnie ja muut esittivät, että lukeminen, kokoelman selailu ja lainaaminen olivat asiakkaiden yleisimpiä aktiviteetteja kaikissa havainnoiduissa toimipisteissä ja vain kolmasosa (38 %) asiakkaista poistui kirjastosta lainaamatta aineistoa. Monimuotoisen käyttäjäkunnan jäsenistä kirjasto oli tutkijoiden mukaan ajanviettopaikka etenkin seniorimiehille sekä leikki-ikäisille lapsille ja heidän hoitajilleen. Asiakkaista monet opiskelivat tai lukivat pöytäryhmien ääressä ja myös tietokonetyöasemien käyttöaste oli kyseisissä kanadalaiskirjastoissa korkea. Kirjastot osoittautuivat vilkkaiksi, yhteisöllisiksi vuorovaikutusympäristöiksi, joissa toisilleen vieraiden käyttäjien välille syntyi keskusteluja etenkin heidän odottaessaan omaa palveluvuoroaan ja myös lapsiasiakkaat leikkivät ja puhuivat keskenään kirjastotiloissa. Teineille ja nuorille aikuisille kirjasto oli jopa muita käyttäjiä vahvemmin tuttavien tapaamispaikka. Tutkijat lisäksi havaitsivat, että etenkin sivukirjastoissa asiakkaiden ja kirjaston henkilökunnan väliset keskustelut koskivat usein kirjastotoimintaan liittymättömiä aihealueita. Yhteenvetona tutkimuksensa tuloksista tutkijat totesivatkin yleisten kirjastojen osoittautuneen todellisiksi tieto- ja toimintakeskuksiksi yhteisöissään. (McKechnie et al. 2004.)

Viime vuosina Suomessa ilmennyt lakkautusuhkavastarinta on viimeistään todistanut, että kirjastonkäyttäjien asuinpaikkojen lähellä tarjotut kiinteät kirjastopalvelut ovat olleet niiden käyttäjille tärkeitä. Lakkautuksia on vastustettu muun muassa siksi, että niiden on nähty vähentävän lähiöasukkaiden kirjastonkäyttöä huomattavasti ja lopettavan sen joidenkin asiakkaiden kohdalla jopa kokonaan (ks. esim. Honkala 2005). Tältä kannalta onkin mielenkiintoista vielä tarkastella Pertti Vakkarin (1983) jo kertaalleen mainitun tutkimuksen tuloksia kodin ja kirjastotilan etäisyyden yhteydestä yleisten kirjastojen käyttöön. Vakkarin tutkimus nimittäin osoitti,

että kirjasto oli fyysisesti suunnilleen yhtä suuressa määrin niin lainaajien kuin ei-lainajien tavoitettavissa ja kummassakin ryhmässä yhtä suuri osa joutui turvautumaan julkisiin kulkuneuvoihin kirjastossa käydessään. Lainajat kuitenkin asuivat keskimäärin lähempänä yleisiä kirjastoja kuin ei-lainajat. Miltei kaksi kolmannesta edellisistä, mutta vain hieman vajaa puolet jälkimmäisistä asui tutkimuksen tulosten mukaan alle kilometrin päässä kirjastosta tai kirjastoautopysäkistä. Vakkari tuli tutkimuksessaan kuitenkin siihen lopputulokseen, että kirjastoa käyttämättömät eivät yleensä vieroksu kirjastoa sen huonon tavoitettavuuden vuoksi. (Vakkari 1983, 100.) Tämä ei kuitenkaan ole ristiriidassa sen kanssa, että Laitisen ja Vähäpullon lähikirjastaselvityksessä 85 % vastaajista ilmoitti käyvänsä lähikirjastossa sen läheisyyden vuoksi, kun asiakkailta tiedusteltiin sitä, miksi he asioivat juuri lähikirjastossa (Laitinen & Vähäpullo 2005, 24).

4. TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄVALINNAT

4.1. Tutkimuksen lähtökohdat

Perehdyttyäni kahdessa edellisessä luvussa käsittelemääni, Suomen yleisten kirjastojen ja niiden lähikirjastotoimipisteiden käytöstä ja yhteiskunnallisesta roolista tehtyyn tutkimukseen sekä muihin aiheeseen liittyviin julkaisuihin, totesin lähikirjastojen aseman yleisessä kirjastoverkossamme olevan edelleen hyvin vahva. Toimipisteiden lakkautuksista huolimatta lähikirjastoja on Suomessa yhä runsaasti ja ne mielletään niin kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kuin julkisen vallan edustajienkin kannanotoissa ja tulevaisuuden visioissa 2000-luvun yhteiskunnan kannalta merkityksellisinä, julkisina ”kolmansina paikkoina”¹¹. Tästä huolimatta lähikirjastotilojen ja niissä tarjottavien palveluiden käyttö on jäänyt tutkimuksessa varsin vieraaksi (ks. Luku 3) ja muikin suomalaisia lähikirjastoja kunnallispalveluina niiden varsinaisten käyttäjien näkökulmasta tarkasteleva tutkimus on kapea-alaista (ks. Luku 2). Lähikirjastopalveluiden asiakaslähtöistä kehittämistä olisikin edelleen tarpeen tukea tarttumalla aiheeseen uusissa tutkimuksissa. Nykyiset, kirjastoissa yleisesti käytössä olevat kävijälaskurit sekä kirjastojärjestelmien keräämät lainaustilastot onnistuvat nimittäin tavoittamaan vain hyvin pienen osan kirjastojen tilojen ja palveluiden käytön todellisuudesta. Vaikka muun muassa otettujen lainojen määrän ja niiden tyyppien selvittäminen on kirjastopalveluiden tarjoajien näkökulmasta tärkeää, yhtä tärkeää lähikirjastonkäytön kokonaiskuvan muodostamiseksi olisi kuitenkin selvittää, millaisena lähikirjastotoiminnan toinen osapuoli – käyttäjäkunta – lähikirjastotoiminnan näkee ts. kuinka se tarjottuja lähipalveluita ylipäänsä hyödyntää sekä mitä lähellä tarjotut yleiset kirjastopalvelut käyttäjille merkitsevät. Edellä mainittu on keskeisenä mielenkiinnonkohteenä omassa tutkimuksessani.

Punnittuani useita eri vaihtoehtoja tutkimusongelmani lähestymiseksi, katsoin lopulta yhden suomalaisen lähikirjastoyksikön tilojen ja palveluiden tarjontaa ja käyttöä kuvailevan tutkimuksen olevan sopivin, pro gradu -tutkielmalle asetettujen kehysten puitteisiin mahtuva keskustelunavaus toistaiseksi varsin hiljaisella lähikirjastojen käyttäjä- ja käyttötarkoitustutkimuksen saralla. Koska olin kiinnostunut tuomaan tutkimuksen myötä esille kirjastonkäyttäjien omia, omaa lähikirjastotilojen ja palveluiden käyttöään koskevia tulkintoja, katsoin tutkimusongelman pohjalta muotoilemieni tutkimuskysymysten (ks. Luku 1, kappale 1.2.) kannalta tarkoituksenmukaisimmaksi kerätä tutkimusaineistoni laadullisena teemahaastattelumenetelmän avulla. Ensimmäinen ja toinen tutkimuskysy-

¹¹ Käsitteellä tarkoitetaan sellaisia kodin ja työpaikan ohella yhteiskunnassa sijaitsevia julkisia tiloja, joissa yksilöt haluavat käydä, kokoontua, viettää aikaa ja viihtyä ja jotka he sen myötä kokevat omassa elämässään merkityksellisiksi (Oldenburg 1989).

mykseni lisäksi suorastaan ohjasivat minut kokoamaan aineistoa myös tutkimuskohdettani havainnoimalla, jotta voisin asettaa haastatteluissa ilmi tulevan, informanttien lähikirjastonkäyttöä koskevan tiedon saman lähikirjaston tilojen ja palveluiden yleisen käytön kontekstiin¹². Valittuani tutkimusaiheekseni käyttäjätutkimuksessa aiemmin varsin tuntemattoman lähikirjastopalveluiden käytön uskoin, että ennen varsinaisia haastatteluja suoritettava havainnointi tulisi toisaalta myös tarjoamaan arvokasta pohjatietoa lähikirjastonkäytöstä haastattelujen teemarungon rakentamista varten.

Valitsin tutkimukseni kohteeksi eteläsuomalaisen Lahden kaupungin Launeen kaupunginosassa toimivan Launeen lähikirjaston ja sen käyttäjäkunnan seuraavista syistä: Ensinnäkin kirjasto on seudullaan yksi vilkkaimmista lähikirjastotoimipisteistä ja sen palveluiden käyttöaste on tasainen ympäri vuoden. Toiseksi kyseisen lähikirjaston käyttäjäkunta on suuri ja ikäjakauma hyvin laaja. Kolmanneksi Launeen lähikirjaston asiakkaat edustavat juuri sellaista lähikirjastopalveluiden käyttäjäkuntaa, joka on viime vuosina toistuneiden lakkautusuhkien yhteydessä joka kerta noussut aktiivisesti ja kärkkäästi puolustamaan omaa kirjastoaan vetoamalla sen suureen merkitykseen alueen asukkaille. Katsoinkin, että Launeen lähikirjaston käyttäjäkuntaa voidaan pitää sellaisena aktiivisena lähikirjastopalveluita hyödyntävänä yhteisönä, jonka jäsenten kirjastonkäyttöä tarkastelemalla on mahdollista kerätä rikasta ja monipuolista aineistoa asettamiini tutkimuskysymyksiin vastaamista varten.

4.2. Tutkimusmenetelmät ja niiden avulla kerätty aineisto

4.2.1. Havainnointi

4.2.1.1. Tutkimusmenetelmästä

Yleisten kirjastojen käytöstä ja käyttäjistä on suomalaisessa kirjastojen käyttäjätutkimuksessa tuotettu viime vuosina runsaimmin tietoa asiakaskyselyjen avulla (ks. esim. Pihlaja 2003). Laajemminkin tarkasteltuna kuitenkin vain harvat informaatiotutkimuksen alan tutkijat ovat tähän mennessä hyödyntäneet aineistonkeruussaan tutkimuskohteidensa havainnointiin perustuvia etnografisia tutkimusmenetelmiä¹³, joissa tietojen keruun instrumenttina toimii tutkijan oma persoona (Baker 2006, 171; Järvinen & Järvinen 1996, 110). Etnografisten menetelmien avulla on perinteisesti luotu kuvia kansoista ja kulttuureista. Viime vuosina havainnoivat menetelmät ovat kuitenkin olleet käy-

¹² Inspiraation lähteenä menetelmävalintoja tehtäessä toimi etenkin Gloria J. Leckien ja Jeffrey Hopkinsin (2002) kahden Kanadan suurimman yleisen kirjaston tilojen ja palveluiden käytöstä 2000 -luvun alussa toteutettua tutkimusta selvittänyt artikkeli ”The Public Place of Central Libraries: Findings from Toronto and Vancouver” (ks. Leckie & Hopkins 2002).

¹³ ks. esim. McKechnie & al. 2004

tössä useissa koulutuksen instituutioiden, sosiaali- ja terveysalan laitosten, työpaikkojen sekä asuinalueiden yhteisöitä ja niiden kulttuureita tarkastelleissa tutkimuksissa, joissa tavoitteena on ollut luonnollisissa ympäristöissään elävien ja toimivien ihmisten kuvaaminen ja ymmärtäminen heidän omasta näkökulmastaan. (Baker, 2006, 173; Lappalainen 2007, 9-11.)

Havainnointi eroaa aineistonkeruumenetelmänä toisesta käytössäni olleesta menetelmästä, haastattelusta muun muassa siten, että sen myötä tutkija tarkastelee tutkimuskohdettaan nimenomaan oman käsitekehikkonsa läpi (Järvinen & Järvinen 1996, 110). Havainnointia suorittaessaan tutkija keskittyy tutkimustehtävänsä ohjaamana keräämään tietoa tutkimusympäristössään esiintyvistä puheesta ja toiminnasta kaikilla aisteillaan ja tallentaa yhtäaikaaisesti tekemiään havaintoja tavallisesti kenttäpäiväkirjaan tutkimuksen aineiston muodostaviksi muistiinpanoiksi¹⁴ (Baker 2006, 172). Laadukas aineisto syntyy mahdollisimman täsmällisistä, deskriptiivisistä ja systemaattisesti kerätyistä muistiinpanoista, jotka voivat sisältää niin tiivistelmiä siitä, mitä tapahtui kuin suoria sitaatteja siitä, mitä sanottiin. Muistiinpanoista on lisäksi tärkeää käydä ilmi, ketkä olivat läsnä kentällä, milloin tapahtunut tapahtui sekä millaiset olivat vallinneet olosuhteet, jotta tapahtuneen konteksti voidaan tunnistaa vielä analyysivaiheessakin muistiinpanoja luokiteltaessa ja keskenään verrattaessa. (Hammersley & Atkinson 1995, 184–185.) Havaintoja kirjatessa onkin parasta ottaa huomioon niin fyysinen paikka, toimija, toiminta, läsnä olevat objektit, yksittäiset teot, tapahtuma, ajanjakso, toiminnan tavoite kuin tunnelma ja tunteet, joita tilanteessa ilmaistiin. (Spradley 1980; tässä Hammersley & Atkinson 1995, 185.)

Suorittaessaan havainnointia tutkimuskentällään tutkija tulee samalla aina osallistuneeksi kohteenaan olevan yhteisön toimintaan. Osallisuus arjen sosiaalisissa ja kulttuurisissa järjestyksissä voi kuitenkin olla eriasteista riippuen kulloinkin tutkimustehtävästä, tavoitteista, kohdeyhteisön jäsenten yhteistyöhalukkuudesta sekä tutkijan aiemmista, yhteisön toimintaa koskevista tiedoista (Baker 2006, 173–174). Kentällä omaksuttavissa olevia rooleja on olemassa useita riippuen siitä, haluaako tutkija pysytellä tutkimuskentällään ulkopuolisena vai osallistua havainnoitavaan toimintaan esimerkiksi suorittamalla jotakin sen osatehtävää. Mahdolliset roolit lueteltuna passiivisimmasta roolista aktiivisimpaan ovat: poissaolija, tarkkailija, tarkkaileva osanottaja, maltillinen jäsen, aktiivinen jäsen, täysivaltainen osanottaja sekä täysivaltainen jäsen (Baker 2006, 173–179). Osallistuvan observoinnin etuna on pidetty sitä, että osallistuminen laajentaa, konkretisoi ja syventää tutkijan käsi-

¹⁴ Jos havainnoinnin voidaan olettaa haittaavan merkittävästi tutkimusympäristössä samanaikaisesti tapahtuvaa tuottavaa työskentelyä tai tutkija jostakin toisesta syystä katsoo parhaaksi tehdä muistiinpanonsa salassa tutkittavilta, voi tutkimuskentän videointi osoittautua tutkimusaineiston keruun kannalta kenttäpäiväkirjan pitoa tarkoituksenmukaisemmaksi (ks. esim. Reijonen 1995). Koska katsoin kenttäpäiväkirjan pidon kuitenkin omassa tutkimuksessani ainoaksi toimivaksi ratkaisuksi tutkimuskenttäni verrattain pienissä, katveisissa ja intiimeissä tiloissa, en käsittele videointia tässä yhteydessä mainintaa laajemmin. (Järvinen & Järvinen 1996, 110).

tystä tutkittavasta ilmiöstä. Osallistumisen on toisaalta kuitenkin myös joissain yhteyksissä todettu haittaavan samanaikaisesti suoritettavaa, tuottavaa työskentelyä tutkimuskohteessa, jonka vuoksi osallistumisen astetta tulee kunkin tutkimuksen kohdalla harkita tarkkaan tapauskohtaisesti (Järvinen & Järvinen 1996, 110.)

4.2.1.2. Havainnoinnin toteutus

Aloitin tutkimukseni aineistonkeruun maaliskuussa 2008 tarkkailemalla lähikirjastopalveluita hyödyntäneiden kirjastonkäyttäjien asiointia Launeen lähikirjaston tiloissa yhden kokonaisen toimintaviikon (3.3. - 8.3.2008) ajan. Valitsin havainnoinnin ajankohdan sen perusteella, että kyseinen viikko oli ns. tavallinen toimintaviikko, jolloin kirjaston kaikki palvelut olivat täysipainoisesti edustettuina ja toimintaolosuhteet olivat normaalit¹⁵. Rikkaan ja monipuolisen aineiston takaamiseksi päätin jo ennen havainnoinnin toteuttamista viettää kentällä vähintään yhden, lähikirjaston kuusipäiväisen toimintaviikon koko aukioloajan, jotta näkisin eri viikonpäivien ja vuorokauden aikojen yhteyden kirjaston tilojen ja niissä tarjolla olleiden palveluiden käyttöön¹⁶. Olin myös varautunut viipymään kentälläni kauemminkin, mutta koska aineistoni saturoitui havainnointiviikon loppuun mennessä, lopetin aineistonkeruun kyseisen menetelmän avulla alustavan suunnitelmani mukaisesti.

Valitsin rooliksi kentälle edellisessä kappaleessa mainitsemistani mahdollisista tutkijan rooleista toiseksi passiivisimman ns. tarkkailijan roolin¹⁷. Bakerin (2006) mukaan se, että tutkija tarkkailijan roolissa pysyttelee erillisenä kentällä toimivasta tutkimuksen kohteena olevasta yhteisöstä, on sekä etu että haitta. Rooli sallikin minun pysytellä kentällä varsin näkymättömänä, minkä vuoksi pystyin olemaan läsnä kaikkialla kuitenkin häiritsemättä asiakkaita ja vaikuttamatta sen myötä kentän toimintaan. Toisaalta totesin myös todeksi Bakerin varoituksen siitä, että erillisyys yhteisöstä vaikeuttaa toisinaan vuorovaikutustilanteen koko merkityksen ymmärtämistä, koska erillisyys voi estää näkemästä koko tapahtumasarjaa tai kuulemasta kokonaisia keskusteluja eikä toimijoille ole tällöin mahdollista esittää heidän toimintaansa tarkentavia kysymyksiä. Tarkkailevan havainnoinnin onkin edellä mainituista syistä johtuen katsottu sopivan muihin tutkimusmenetelmiin yhdistettynä erityisen hyvin aineiston täydentämiseen. (Baker 2006, 174.)

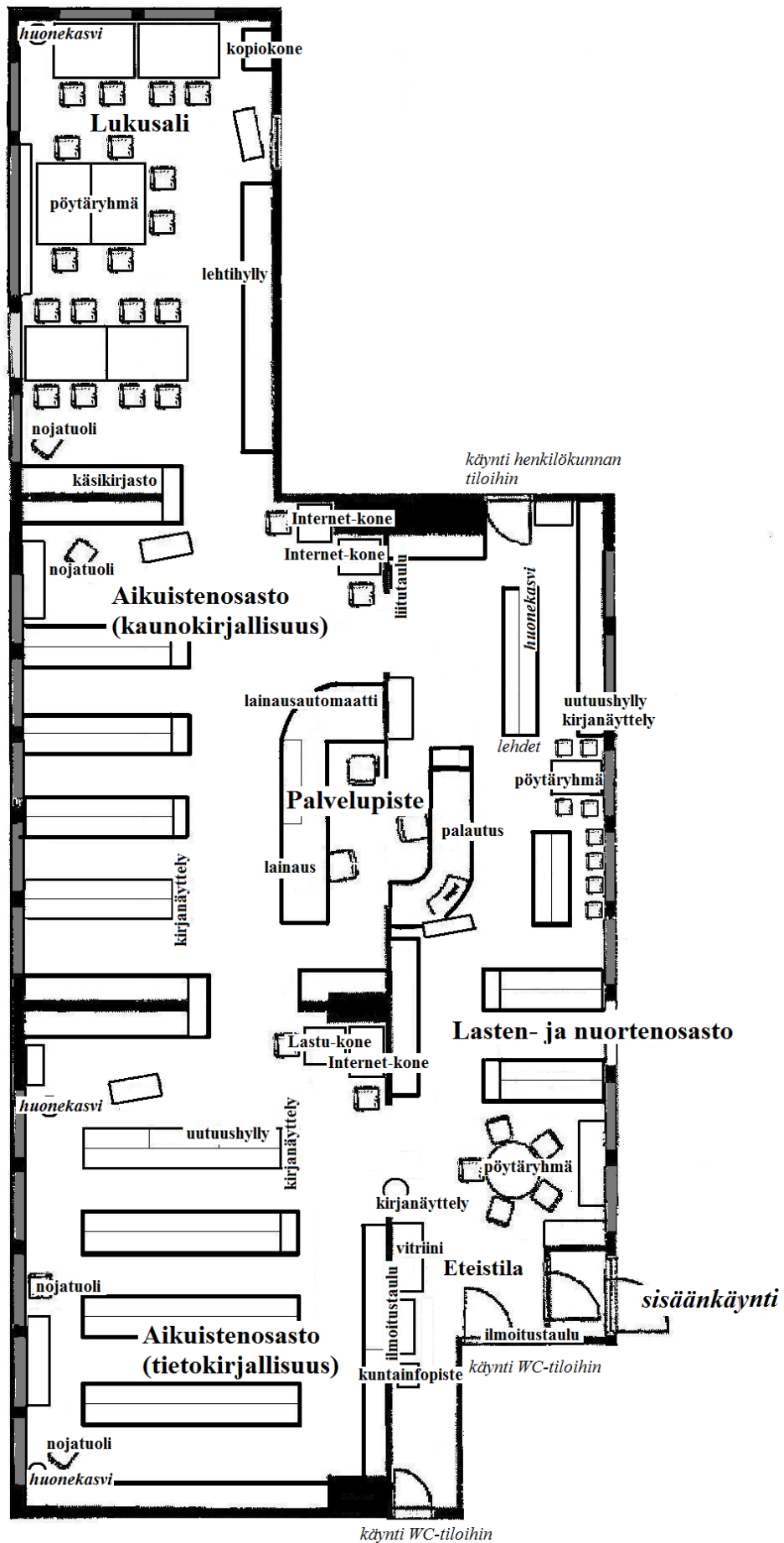
¹⁵ Satutunnit ja lähikirjastossa kokoontuvan kulttuurikerhon kokous järjestettiin kyseisellä viikolla kirjaston talvikauden ohjelman mukaisesti, kaikki asiakkaiden käytössä olevat koneet olivat toimintakunnossa, kirjastossa ei ollut henkilökuntavajautta eikä kyseiselle viikolle myöskään sattunut juhlapyyhiä tai muuta loma-aikaa.

¹⁶ Olin läsnä kentällä maanantaina, tiistaina, torstaina ja perjantaina kello 12–19 välisenä aikana sekä keskiviikkona ja lauantaina kello 9–15 välisenä aikana. Lisäksi seurasin 4.3.2008 sulkemisajan jälkeen kokoontuneen Launeen kulttuurikerhon toimintaa noin puolentoista tunnin ajan.

¹⁷ Tämän tasoista havainnointia kutsutaan tutkimuskirjallisuudessa yleisimmin termeillä ”unobtrusive observing” ja ”complete observing”.

Havainnointiviikolla olin tarkkailijaroolini mukaisesti koko ajan läsnä tutkimuskentällä, mutten juuri osallistunut tapahtumiin tai ollut muutenkaan vuorovaikutuksessa kentän toimijoiden kanssa. Kiertelin ja vietin aikaa kirjaston kaikissa asiakastiloissa [Kuva 1] kiinnittäen samalla huomiota tiloissa läsnä olleiden asiakkaiden toimintaan ja lähikirjastonkäytön eri tapoihin. Toiminnan seuraamisen lisäksi kuuntelin julkisesti käytyjä – niin kirjastonkäyttäjien keskinäisiä kuin käyttäjien ja lähikirjaston henkilökunnan välisiä – keskusteluja tehden merkintöjä kaikista, tutkimustehtäväni kannalta olennaisiksi katsomistani havainnoista kenttäpäiväkirjaan edellisessä kappaleessa esittelemälläni muistiinpanotekniikalla. Yleisen havainnoinnin ja kenttäpäiväkirjan pitämisen lisäksi käytössäni oli koko viikon ajan kuitenkin myös toinen, alun perin tutkimusympäristön kvantitatiivista havainnointia varten kehitetty ”seating sweeps” -menetelmä, josta käytän jatkossa termiä ”olinpaikkakartoitus”. Se on jo aiemmin mainitsemani, kahden Kanadan suurimman yleisen kirjaston tilojen ja palveluiden käyttöä selvittäneen tutkimuksen (ks. Leckie & Hopkins 2002) yhteydessä kehitetty, kirjastonkäyttäjien häiritsemättömään tarkkailuun perustuva survey -muotoinen tutkimusmenetelmä, jossa keskeisessä roolissa on kirjastonkäyttäjien ominaisuuksia ja heidän kirjastonkäyttötapaan eri tiloissa kartoittava lomake. (Leckie & Hopkins 2002.)

Olinpaikkakartoitus toteutetaan käytännössä siten, että tutkija kiertelee tutkimusjaksonsa ajan kentällä kirjaston eri tiloissa tiettyinä, ennalta määrättyinä kellonaikoina kirjaamassa havaintojaan ennakoita laatimaansa, muun muassa kentällä tarjotut palvelut ja asiakkaiden odotettavissa olevat toimintatavat huomioivaan lomakkeeseen (Given & Leckie 2003). Katsoin kyseisen kartoitusmenetelmän sopivan erityisen hyvin oman tutkimukseni yhdeksi aineistonkeruumenetelmäksi, koska sen myötä pystyin selvittämään tarkemmin kenttäpäiväkirjaan merkitsemieni toimintojen yleisyyttä eri tiloissa. Yleistä havainnointia suorittaessani en nimittäin olisi pystynyt olemaan tapahtumien keskipisteessä kahdessa paikassa yhtä aikaa, vaikka siihen olisi ilmennyt tarvetta. Loin lomakkeeni Leckien ja Hopkinsin tutkimuksessa käytössä olleen lomakkeen pohjalta ottaen kuitenkin tarkasti huomioon oman kenttäni ominaispiirteet. Koska niin havainnointi kuin olinpaikkakartoitus olivat molemmat minulle uusia tutkimusmenetelmiä, kokeilin kenttäpäiväkirjan pitoa ja kartoituslomakkeen toimivuutta ennakoita havainnointiviikkoa edeltäneenä lauantaina. Muistiinpanojen teko alkoi alkukankeuden jälkeen sujua hyvin. Koska testaus paljasti kuitenkin lomakkeen kaipaavan vielä muokkaamista, laadin lomakkeesta varsinaisia aineistonkeruupäiviä varten uuden version [Liite 1].

Kuva 1. Launen lähikirjaston asiakastilat.

Suoritin tiloissa asioineiden kirjastonkäyttäjien demografisia tietoja ja lähikirjastonkäyttöä selvittäneen olinpaikkakartoituksen kenttätutkimusjakson aikana maaliskuun ensimmäisellä viikolla maanantaina, tiistaina, torstaina ja perjantaina neljä kertaa päivässä sekä keskiviikkona ja perjantaina kolme kertaa päivässä – yhteensä 22 kertaa – säännöllisesti puoli tuntia avaamisen jälkeen, iltapäivällä sekä puolituntia ennen sulkemista¹⁸. Olinpaikkakartoituksen ja yleisen havainnoinnin avulla keräsin kentältä kokonaisaineiston, joka koostuu kaiken kaikkiaan 48 A5-kokoisesta sivusta kenttäpäiväkirjamuistiinpanoja sekä 20 kartoituslomakkeesta, jotka pitävät sisällään dataa 265 lähikirjastossa asioineesta kirjastonkäyttäjistä¹⁹. Nimenomaan olinpaikkakartoituksen avulla tarkkailluista käyttäjistä naisia oli 59 % ja miehiä 41 %. Asiakkaista arviolta 0-19 -vuotiaita oli 29 %, 20–39 -vuotiaita 12 %, 40–59 -vuotiaita 35 % ja vähintään 60-vuotiaita oli käyttäjäkunnasta 23 %.

Ennen toisen käytössäni olleen aineistonkeruumenetelmän, teemahaastattelujen, toteutuksen selvittämistä lukijalle seuraavassa kappaleessa, on vielä syytä lisätä muutama sana positiostani tutkimuskentällä. Koska observoinnin myötä minusta tuli tutkijana osa tarkastelemaani sosiaalista maailmaa, itsereflektio sen suhteen, mikä persoonassani ja lähtökohdissani on saattanut vaikuttaa tutkimuksen kulkuun, on tärkeää. (Hammersley & Atkinson 1995; 16, 92–99.) Taustani useiden seudulla sijaitsevien lähikirjastotoimipisteiden käyttäjänä ja myös työntekijänä on mielestäni keskeisin reflektiota edellyttävä tekijä. Omakohtaisten kokemuksieni vuoksi kiinnitin kentällä erityistä huomiota siihen, että säilytin aineistoa kerätessäni koko ajan kriittisen ja analyyttisen näkökulman, sillä liiallisen kotoisuuden tunteen on tutkimuskirjallisuudessa varoitettu voivan sokaista tutkijan kentällä vaikeuttaen siten tutkimuskohteen analyyttistä tarkastelua (Hammersley & Atkinson 1995, 115.)

4.2.2. Teemahaastattelut

4.2.2.1. Tutkimusmenetelmästä

Tavanomaisia kyselyitä on usein kritisoitu siitä, etteivät ne aineistonkeruumenetelmänä ota ihmisiä tarpeeksi huomioon tavoitteellisina, tuntevina ja ajattelevina ihmisinä (Syrjäläinen 1994, 86). Tiedostin jo tutkimusprosessin varhaisessa vaiheessa, että kielellisessä vuorovaikutuksessa hankittu tieto tulisi olemaan erityisen oleellista oman tutkimusongelmani kannalta. Koska haastattelu sosiaalisena puhetilanteena on kuitenkin mahdollista toteuttaa monin tavoin, valittavakseni jäi, missä

¹⁸ Maanantaina, tiistaina, torstaina ja perjantaina, jolloin kirjasto oli auki klo 13–19, kartoitin toimintaa tiloissa klo 13.30–13.50, 15.00–15.20, 17.00–17.20 ja 18.30–18.50 välisinä aikoina. Keskiviikkona ja lauantaina, jolloin kirjasto oli auki klo 10–15, puolestaan täytin kartoituslomaketta 10.30–10.50, 12.30–12.50 ja 14.30–14.50 välisinä aikoina.

¹⁹ Lähikirjastossa asioi kenttäjakson aikana yhteensä 949 henkilöä, joten kartoituslomakkeet pitävät sisällään dataa noin joka kolmannelta (28 %) kyseisellä viikolla kirjastossa asioineesta kirjastonkäyttäjistä.

määrin halusin jäsentää haastattelutilannetta kysymysten muotoilun kautta. Vaihtoehtoja oli useampia. Ensimmäinen niistä oli strukturoitu lomakehaastattelu, jossa edetään täysin lomakkeen kysymysten muotoilun ja järjestyksen mukaisesti ja oletetaan, että kaikki informantit ymmärtävät kysymykset samalla tavalla. Toinen vaihtoehto oli edellä mainitun haastattelumenetelmän vastakohta, strukturoimaton haastattelu, jota leimaavat väljyys, avoimet kysymykset ja eteneminen haastateltavan ehdoilla. Näiden kahden tavan välissä on kuitenkin kolmas vaihtoehto, puolistrukturoitu teema-haastattelu, joka hyödyntää strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun parhaita puolia. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35.)

Teemahaastattelu muodostuu yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tutkimustehtävän kannalta oleellisista, keskeisistä teemoista. Strukturoitua siinä ovat teemat, jotka ovat kaikille samat. Teemoista rakennetaan haastattelun runko, joka toimii keskustelua ohjaavana kiintopisteenä. Teema-alueita kuitenkin tarkennetaan kysymyksillä vasta haastattelutilanteessa. Teemamuotoisuus nostaa tutkittavien äänet lomakehaastattelua näkyvämmiin esille ja vähentää siten tutkijan oman näkökulman vaikutusta haastateltavaan tuoden keskeiseen osaan haastateltavien tulkinnat asioista ja niille annetut merkitykset. Valitsinkin teemahaastattelun toiseksi tutkimusmenetelmäksi juuri siitä syystä, että se tarjoaa informanteille mahdollisuuden tuoda esiin itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Toisaalta menetelmä myös tarjosi vastavuoroisesti minulle tutkijana mahdollisuuden selvittää annettuja vastauksia ja syventää saatuja tietoja. Katsoinkin tämän olevan tutkimustehtäväni kannalta erityisen olennaista, koska tutkimukseni kohdistui aiemmin vähän kartoitettuun alueeseen ja olin kiinnostunut sijoittamaan puheen myöhemmin laajempaan yhteyteen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35, 41–48, 66–67.)

4.2.2.2. Kirjastonkäyttäjien teemahaastatteluiden toteutus

Rakensin lähikirjastonkäyttäjien teemahaastattelurungon [Liite 2] ensimmäisen version kirjallisuuskatsauksen ja tutkimuskysymyksieni pohjalta jo tutkimuksen varhaisessa vaiheessa. Täydensin ja muokkasin runkoa kuitenkin vielä havainnoinnin sekä ennen kirjastonkäyttäjien haastatteluja toteuttamieni henkilökunnan haastattelujen (ks. kappale 4.2.2.3) jälkeen paremmin tehtävässään palvelevaksi. Näiden toimenpiteiden seurauksena runko koostui lopulta kahdesta eri teemasta, jotka olivat: 1) lähikirjastonkäytön määrä ja sisältö sekä 2) kokemukset lähikirjastopalveluista. Ensimmäisen teeman puitteissa annoin informanteilleni mahdollisuuden kertoa itse hyödyntämänsä lähikirjaston käytön määrästä ja sen sisällöstä sekä käytön syistä. Toisen teeman oli tarkoitus puolestaan nostaa esiin kunkin asiakkaan kokemuksia ja näkemyksiä siitä, millainen rooli ja merkitys lähikirjastopalveluilla on ollut hänen elämässään. Taustatietoina kysyin lisäksi kaikilta haastateltaviltani heidän

ikänsä, ammattiasemaansa, kyseisen lähikirjaston käytön aloitusvuotta sekä asuinpaikan etäisyyttä tarkastelun kohteena olleesta lähikirjastosta.

Yleisenä sääntönä on, että haastatteluiden avulla tulee hankkia aineistoa juuri sen verran kuin tarvitaan tutkimuskohdetta koskevan, riittävän syvän tuntemuksen esittämiseen loppuraportissa. Näin ollen haastatteluiden määrä ja laajuus sekä informanttien valinta riippuu kussakin tapauksessa kokonaan itse tutkimustehtävästä ja sen tavoitteista. (Syrjäläinen 1994, 86–87.) Koska kvalitatiivisen tutkimuksen tapaan tutkimuksessani oli tavoitteena uusien teoreettisten näkökulmien etsiminen ilmiöön ja tapahtumiin tai vähintään niiden syvälinen ymmärtäminen, oli otoksen tarpeen olla tutkimuksessani harkinnanvarainen näyte (Hirsjärvi & Hurme 2000, 59). Kuten suurempikokoisia yhteisöjä tutkittaessa yleensä aina, rajallisten resurssien vuoksi olin pakotettu tekemään päätöksiä siitä, keitä Launeen lähikirjaston laajan käyttäjäkunnan edustajista²⁰ minun tutkimuksessani tulisi haastatella. Näytteen valintaa edelsikin valintakriteerien määrittely.

Informanteille asettamani ehdot olivat seuraavat: Heidän tuli ensinnäkin olla henkilöitä, jotka hyödyntävät toistuvasti Launeen kaupunginosassa tarjottavia lähikirjastopalveluita. Esimerkiksi Pertti Vakkari (1983) määritteli omassa tutkimuksessaan lainaajiksi ne henkilöt, jotka hankkivat kirjastosta kirjallisuutta vähintään kerran vuodessa (Vakkari 1983, 21). Koska Laitisen ja Vähäpullon (2005) Lahden lähikirjastopalveluiden käyttöä selvittänyt tutkimus kuitenkin paljasti, että tyypillinen lähikirjastoasiakas käy lähikirjastossa huomattavasti tätä useammin²¹, toinen asettamani ehto oli, että haastateltaviksi valittavat kirjastonkäyttäjät hyödyntävät yhtä tai useampaa Launeen lähikirjaston palveluista paikanpäällä kirjaston tiloissa vähintään kerran kuukaudessa. Ehto rajasi näytteen ulkopuolelle muun muassa kotipalveluasiakkaat, lähikirjastoa perheenjäsentensä välityksellä käyttävät asiakkaat²² sekä harvemmin kuin kerran kuukaudessa kirjastoa käyttävät asiakkaat. Pidin kyseistä rajausta aiheellisena, sillä katsoin lähikirjastotilojen jäävän edellä mainituille kirjastonkäyttäjille etäisiksi ja halusin perustaa tutkimukseni aivan konkreettisen lähikirjastonkäytön myötä syntyneeseen, kokemuksiin perustuvaan tietoon²³. Jotta näytteestä olisi tullut myös edustava ja aineistosta sen myötä mahdollisimman rikas, katsoin lisäksi, että informanttien tuli ilmentää lähikirjaston tilojen ja palveluiden käyttötapojen koko kirjoa.

²⁰ Tilastojen mukaan esimerkiksi vuonna 2007 Launeen lähikirjastossa asioitiin 50 263 kertaa.

²¹ Vastanneista 94 % asioi Lahden lähikirjastoissa vähintään kerran kuussa (Laitinen & Vähäpullo 2005, 22).

²² Esimerkiksi lapset, jotka eivät käy itse paikan päällä kirjastossa vaan hyödyntävät heille lainattua aineistoa vasta kotona.

²³ Kotipalveluasiakkaiden kirjakassi voitaisiin esimerkiksi periaatteessa toimittaa asiakkaalle mistä tahansa kirjastotoimipisteestä käsin.

Löysin suurimman osan informanteista jo maaliskuussa lähikirjaston tiloissa viettämälläni kenttä-tutkimusjaksolla. Esittäydyin osalle tiloissa asioineista kirjastonkäyttäjistä heidän ikänsä, sukupuolensa sekä havaitsemieni kirjastonkäyttötapojen perusteella, kerroin tutkimuksestani ja esitin haastattelupyynnön varmistettuani heidän täyttävän informanteille asettamani ehdot. Kirjastonkäyttäjät suhtautuivat tutkimuksen tekoon yleisesti erittäin hyvin²⁴. Monet mainitsivat auttavansa mielellään, jos siitä vain on apua ja osa intoutui jo haastattelusta sovittaessa kertomaan kirjastonkäytöstään ja kyseisen lähikirjastotoimipisteen merkityksestä itselleen. Jotta näytteestä olisi kuitenkin tullut suurempi, esitin vielä toukokuussa uusia haastattelupyynnöitä asiakkaille saavuttuani kirjastoon tekemään aiemmin sopimiani haastatteluja. Sain kevään mittaan kaiken kaikkiaan 17 lähikirjastonkäyttäjän yhteystiedot ja otin heihin kaikkiin myöhemmin yhteyttä puhelimen tai sähköpostin välityksellä.

Aikatauluongelmien vuoksi yksi haastatteluista jäi toteutumatta. Näin ollen haastatteluaineistoni koostuu kaiken kaikkiaan kuudestatoista touko- ja kesäkuussa 2008 pääasiassa Launeen lähikirjaston tiloissa ennen tilojen yleistä aukioloaikaa toteutetusta teemahaastattelusta²⁵. Haastatteluista kaksi tein pyynnöstä informanttien kodeissa ja yhden erään informantin työpaikalla. Toteutin kaikki haastattelut arkipuheen muodossa yksilöhaastatteluina ja ne kestivät useimmissa tapauksissa noin 40 minuuttia. Lyhyin haastatteluista kesti 20 min, kun taas pisimmät haastattelut kestivät noin puolitoista tuntia. Haastattelemistani kirjastonkäyttäjistä kymmenen oli naisia ja kuusi miehiä. Iältään he olivat 12–90-vuotiaita. Lapsia ja nuoria (0-19-vuotiaita) haastatteluista oli kolme, nuoria aikuisia (20–39-vuotiaita) neljä, keski-ikäisiä (40–59-vuotiaita) neljä ja senioreita (60-vuotiaita tai sitä vanhempia) viisi. Informanteista kolme kävi koulua tai opiskeli ja kuusi oli mukana työelämässä. Lisäksi yksi oli työttömänä, yksi oli vanhempainvapaalla ja viisi oli jo eläkkeellä. Kaikista informanteista kaksi kuului kirjaston yhteisökäyttäjryhmien edustajiin. Yhtä henkilöä lukuun ottamatta informantit asuivat joko kyseisessä Launeen kaupunginosassa tai jollakin sellaisella kirjaston lähistöllä sijaitsevalla alueella, jolla ei ole omaa nimikkolähikirjastoa.

Kävin teemarunkoa haastatteluissa läpi informanttien ehdoilla, joten teemat ja aihealueet painottuivat kussakin haastattelussa hieman eri tavoin. Tunnelma haastatteluissa oli kaiken kaikkiaan varsin myönteinen, sillä osallistuneet olivat puheliaita ja innostuneita. Edellä mainitusta syystä johtuen

²⁴ Kirjastonkäyttäjien lisäksi kiitos informanttien hankinnan onnistumisesta kuuluu myös kirjaston henkilökunnalle, joka ollessaan tietoinen tutkimuksen teostani auttoi minua useissa tapauksissa lähestymään informanteiksi kaavaillemiäni kirjastonkäyttäjää mainitsemalla heille tutkimuksestani ja rohkaisemalla heitä siten antamaan suostumuksensa haastatteluun.

²⁵ Testasin haastattelurunkoa tekemällä ennen varsinaisia haastatteluja yhden esihaastattelun. Koska sen myötä kuitenkin osoittautui, että suuria muutoksia ei teemarunkoon ollut tarpeen tehdä, esihaastattelu on mukana tutkimuksen aineistossa.

jouduinkin ohjaamaan monia takaisin tutkimuksen kannalta keskeisiin teemoihin, jotta ne olisivat kaikki tulleet käsitellyiksi haastattelun aikana. Nauhoitin kaikki haastattelut informanttien antamalla luvilla ja litteroin ne tuoreeltaan. Aineistoa kirjastonkäyttäjien haastatteluista, joiden yhteiskesto oli noin 12 tuntia, kertyi (fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1) yhteensä 77 sivua.

Viitataan haastatteluihin jatkossa informanteille litteroinnin yhteydessä antamillani koodeilla K 1- K 16, joissa ”K” tarkoittaa käyttäjää ja numero haastattelulle antamaani satunnaista järjestysnumeroa. Tarkentavat lisäykset lainauksiin olen merkinnyt hakasulkein ja kaksi viivaa puolestaan tarkoittaa epäolennaisuuksien vuoksi lyhentämäni kohtaa.

4.2.2.3. Henkilökunnan teemahaastatteluiden toteutus

Asiakkaiden lisäksi toinen keskeinen rooli lähikirjastossa on henkilökunnalla, jonka työnä on ylläpitää kirjaston toimintaa ja kehittää sitä. Näin ensikäden tieto lähikirjastopalveluiden tarjonnasta, jolle kaikki tarkastelun kohteena oleva kirjastonkäyttö perustuu, on juuri henkilökuntaan kuuluvilla. Toisaalta kirjaston arjessa jatkuvasti läsnä olevina toimijoina työntekijöistä myös kehittyi lähikirjastonkäytön asiantuntijoita. Edellä mainituista syistä johtuen katsoinkin, että havainnoinnin ja käyttäjäkunnan haastattelujen lisäksi minun olisi tarpeen haastatella myös kirjaston henkilökuntaa.

Henkilökunta suhtautui myönteisesti tutkimukseen ja suostui haastattelupyyntöön. Koska tarkastelemassani kirjastossa työskentelee vakituisesti kolme henkilöä, joiden työnkuvat eroavat toisistaan, päätin haastatella tutkimuksessa kirjaston koko henkilökuntaa. Haastatteluja varten laadin haastattelurungon [Liite 3], joka koostui kahdesta keskeisestä teemasta. Ne olivat: 1) lähikirjastopalveluiden tarjonta Launeen kaupunginosassa ja 2) Launeen lähikirjastopalveluiden käyttö. Ensimmäisen teeman myötä informanttien oli tarkoitus kertoa lähikirjaston palvelutarjonnasta ja siitä, missä määrin se on eronnut 2000-luvulla kaupungin pääkirjaston tarjonnasta. Toisen teeman puitteissa haastattavien oli puolestaan tarkoitus tuoda esille, mitä lähikirjastonkäyttäjät ovat sekä miten he kirjaston tarjontaa hyödyntävät. Koska odotin näiden haastattelujen tarjoavan arvokasta tietoa kirjastonkäyttäjien teemahaastattelurungon muokkaamista varten, päätin toteuttaa henkilökunnan haastattelut ennen käyttäjien haastatteluja melko pian havainnointijakson jälkeen. Sopivien informanttien määrän ollessa rajoitettu esihaastattelun teko ei kuitenkaan ollut tarkoituksenmukaista. Ratkaisinkin asian sopimalla kahdesta haastattelupäivästä ensimmäiseksi päiväksi vain yhden haastattelun, jotta tarpeen vaatiessa olisin ehtinyt muokata teemahaastattelurunkoa kahta muuta haastattelua varten.

Haastatteluaineistoa Launeen lähikirjaston tiloissa huhtikuussa 2008 toteutetuista henkilökunnan haastatteluista, joiden yhteiskesto oli noin kolme tuntia, kertyi kaiken kaikkiaan yhteensä 31 sivua (fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1). Viitataan henkilökunnan teemahaastatteluihin jatkossa seuraavissa luvuissa H 1, H 2 ja H 3 -koodeilla, joissa ”H” tarkoittaa henkilökunnan jäsentä ja numero informantille antamaani satunnaista järjestysnumeroa.

4.3. Aineiston analyysi

Kuten lukijalle on jo käynyt selväksi (kappale 4.1.), on suomalaisten lähikirjastojen käyttöä tutkittu tähän mennessä kaiken kaikkiaan varsin vähän. Tästä syystä päätinkin jo tutkimusprosessin varhaisessa vaiheessa lähestyä havainnoimalla ja teemahaastatteluin kerättävää aineistoa ilman suurempia ennakko-olettamuksia ”aineistolähtöinen sisällönanalyysi” -menetelmän avulla. Siinä keskeisenä ideana nimittäin on, että tutkimusaineistosta on mahdollista luoda teoreettinen kokonaisuus valitsemalla analyysiyksiköt suoraan aineistosta tutkimuksen tehtävänasettelun mukaisesti analyysiyksiköitä etukäteen sopimatta. Kaiken toiminnan tavoitteena on tiivistetyn ja yleisessä muodossa olevan kuvauksen luominen tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2002; 97, 105.)

Aloitin aineiston käsittelyn lukemalla useampaan kertaan läpi tekstimuotoon muuttamani haastattelut sekä kenttäpäiväkirjamuistiinpanot tutkimusongelman kannalta keskeisen sisällön esiin nostamiseksi. Tämän vaiheen jälkeen pelkistin keskeisen aineiston koodaamalla siitä löytyneet, tutkimustehtävän kannalta olennaisiksi katsomani ilmaisut värikynien avulla. Seuraavassa vaiheessa yhdistin pelkistetyt ilmaukset yleisemmiksi teemaryhmiksi etsimällä aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ja loin näin pohjan tutkimuksen perusrakenteelle. Analyysin viimeisessä vaiheessa ryhmittely johti yläkäsitteiden luomiseen. (emt, 110–115.) Tulkintojen perustelun tukena olen tutkielmaa kirjoittaessani pyrkinyt käyttämään aineistoa soveltuvin osin havainnollistavina esimerkkeinä.

4.4. Tutkimuseettisiä pohdintoja

Ihmisten käyttäytymistä selvittävien tutkimusten aineistonhankinnassa on aina syytä kiinnittää runsaasti huomiota soveltuvien menetelmien valinnan lisäksi myös aineistonhankintaan liittyviin eettisiin kysymyksiin. Vaikka tutkimusprosessin myötä pyritäänkin yleensä mahdollisimman ehyen kokonaiskuvan luomiseen tarkastelun kohteena olevasta ilmiöstä, tähän ei kuitenkaan ole lupa pyrkiä hinnalla millä hyvänsä. Donald O. Casen (2007) mukaan eettisesti hyvä tutkimustapa perustuu neljään keskeiseen tekijään: osallistumisen vapaaehtoisuuteen, osallistujien informoimiseen tutkimuk-

sen suorittamisesta, informanteille aiheutuvan haitan ja harmin estämiseen sekä luottamuksellisuuden säilyttämiseen (Case 2007, 185–187). Pyrin noudattamaan ohjetta oman tutkimukseni yhteydessä seuraavin järjestelyin: Kerroin kaikille, vapaaehtoisesti haastateltaviksi suostuneille kirjastonkäyttäjille selkeästi ja täsmällisesti niin tutkimuksen luonteesta, tarkoituksesta ja tavoitteista kuin haastattelun toteutuksesta ensimmäisen kerran jo rekrytoinnin yhteydessä. Tarjosin myös informanteilleni tässä yhteydessä mahdollisuutta kysyä tutkimuksen tekoon liittyviä kysymyksiä ja kävin samat asiat vielä toistamiseen läpi juuri ennen haastattelua, jotta haastateltavat olisivat varmasti perillä tutkimuksen suorittamisesta.

Toiseksi tein informanteille selväksi, että he voisivat luottaa anonymiteettinsa säilymiseen, sillä tulisin tutkimuksen analyysi- ja raportointivaiheessa tarkastelemaan tutkimusaiheittani ilmiöiden ja teemojen tasolla. Olen myös pyytänyt ja saanut ennalta kaikilta haastatelluilta luvan mahdollisiin, tekstiä elävöittäviin suoriin lainauksiin, joista olen järjestelmällisesti muuttanut tai jättänyt pois kaiken paljastavan informaation. Informanttien yksityisyyden suojaamiseksi kaikki keräämäni data ts. haastattelunauhut ja niiden tekstiversiot, kenttäpäiväkirja sekä täytetyt olinpaikkakartoituslomakkeet ovat myös koko ajan olleet vain omassa halussani ja käytössäni. Haastatteluiden toteutukseen verrattuna tein havainnoidessani kuitenkin yhden selkeän poikkeuksen yleisestä linjasta: en tiedottanut havainnointiviikolla käyttäjäkunnalle aktiivisesti tutkimuksen suorittamisesta, vaikka olinkin varautunut kertomaan siitä kysyttäessä avoimesti²⁶.

Edellä mainittuun oli olemassa kaksi keskeistä syytä: pelko siitä, että näkyvä tiedottaminen voisi vaikuttaa kentän toimintaan vinouttavasti²⁷ sekä tutkimuspaikan luonne kaikille kaupunkilaisille avoimena, ei-arkaluontoisena²⁸ julkisena tilana. Toisin kuin esimerkiksi koululuokka, jossa tietynä hetkenä läsnä olevien yhteisön jäsenten henkilöllisyydet on varsin helppo selvittää esimerkiksi olemassa olevien lukujärjestysten avulla, kirjasto on tilana kaikille avoin. Näin ollen tietyllä hetkellä kirjastossa läsnä olevia, satunnaisesti tiloihin saapuneita käyttäjiä voidaan tarkastella vain suuremman joukon, koko käyttäjäkunnan edustajina. Koska tutkimukseni kohteena olevan kirjaston käyttäjäkunta on lisäksi hyvin laaja, ei mahdollinen kenttäpäiväkirjaan tai olinpaikkakartoituslomakkeisiin tehty merkintä tietyssä tilassa suoritetusta tietystä toiminnasta vielä tee mahdolliseksi yksilöiden tunnistamista suuremmasta joukosta etenkin, jos toimintaa tarkastellaan ilmiöiden tasolla. Koska

²⁶ Koko kenttätutkimusjakson aikana ”pääsin” kommentoimaan muistiinpanojeni tarkoitusta kirjastotiloissa vain kolmesti. Yhdellä kertaa eräs kirjastonkäyttäjä kysyi minulta uteliaana muistikirjaan tekemiäni muistiinpanojen tarkoitusta. Muilla kerroilla lyhyt keskustelu alkoi jonkun kirjaston henkilökunnan edustajan mainittua tutkimuksesta ohimennen jollekulle kirjastonkäyttäjälle, joka sitten esitti minulle aihepiiriä koskevia lisäkysymyksiä.

²⁷ Ns. Hawthorne -efekti. Sosiologian klassinen esimerkki efektistä on, että eräässä tapauksessa työsuoritukset paranivat huomattavasti pelkästään siksi, että kyseinen työ otettiin tutkimuskohteeksi. (Järvinen & Järvinen 1996, 110.)

²⁸ Kirjastoa voidaan pitää esimerkiksi kunnalliseen terveyskeskukseen verrattuna ei-arkaluontoisena julkisena tilana.

tiloissa kaikkien käyttäjien nähden suoritetusta toiminnasta ja tuotetusta puheesta tuli tutkimusprosessini myötä julkista tietoa, pidin kuitenkin myös hyvin huolta näiden informanttien yksityisyyden säilymisestä tutkimusprosessin aikana. Kuvasin lähikirjaston arkea kenttäpäiväkirjassani keräämättä toimijoista tunnistettavaa dataa. Myöskään olinpaikkakartoituslomake ei tuota käyttäjistä kenttäpäiväkirjan dataa yksityiskohtaisempaa tietoa, jonka perusteella yksittäisiä käyttäjiä olisi mahdollista tunnistaa aineistoja yhdistelemällä. Dataa ei ole mahdollista myöskään yhdistää havainnointia seuranneisiin käyttäjien haastatteluihin. Otin käyttäjien yksityisyyden suojan huomioon myös siten, etten kiinnittänyt huomiota heidän hallussansa olleiden teosten nimekkeisiin tai tietokoneiden näytöllä auki olleisiin sivustoihin. Myös luvussa viisi esitetyt valokuvat eri tiloista otin siten, ettei niissä esiinny lainkaan tiloissa läsnä olleita ihmisiä. Näiden toimien myötä pyrin täysivaltaisesti siihen, ettei tutkimukseni tule aiheuttamaan vahinkoa tutkimuksen kohteena oleville yksilöille tai yhteisölle.

5. LÄHIKIRJASTOTOIMINTA LAHDEN LAUNEEN KAUPUNGINOSASSA

5.1. *Historiaa*

Yleinen kirjastotoiminta Lahdessa alkoi vuonna 1876, kun yksityisten henkilöiden aloitteesta perustettiin silloisen Hollolan Lahden kylän asukkaille ensimmäinen lainakirjasto. Ensimmäisiin varsinaisiin lähiöalueille rakennettuihin ja jo alun perin kirjastoksi suunnitelluissa kirjastohuoneistoissa toimiviin lähikirjastoihin lahtelaiset saivat kuitenkin tutustua vasta sodan jälkeen 1950-luvun alussa. Tällöin Suomen kirjastorakentamisen uudella nousukaudella myös Lahden esikaupunkialueille perustettiin sivukirjastoja, joiden suunnittelussa korostettiin ennen kaikkea viihtyisyyttä ja käytännölläisyyttä. (Eskola 2005, 323 & 349–351.) Yksi näistä kirjastoista oli Launeen kirjasto, joka aloitti toimintansa Launeen kaupunginosassa sijainneen Lahden Säästöpankin talon toisessa kerroksessa 24.1.1952 (Halme 2002). Ajan muodin mukaisesti sivukirjaston tilojen yleisilme oli kevyt ja vaalea ja huoneisto oli sisustettu enimmäkseen seinänvierustoille sijoitetuin puukalustein (Eskola 2005, 349–350). Kirjaston tiloja, lainausosastoa ja pientä opinto-osastoa, kalustettaessa oli kiinnitetty huomiota erityisesti lukupaikkoihin. Uusi kirjasto otettiin kaupunkiin hyvin vastaan. Ensimmäisen toimintavuoden loppuun mennessä oli 5051 niteen suuruisesta aineistokokoelmasta kannettu lainoja koteihin yhteensä 29 462 kpl, joista lasten lainojen osuus oli ollut 69,5 %. Lainajia oli kaiken kaikkiaan ollut 862 kpl. (Halme 2002.)

Lähikirjastotoiminta Launeella sai alusta asti kiitosta niin käyttäjiltä kuin käyttäjäkunnan ulkopuolisiltakin tahoilta. Kirjastoa pidettiin muun muassa käytännöllisyyden, tyylikkyyden ja viihtyisyyden vuoksi malliesimerkkinä hyvin toimivasta lähikirjastosta ja siitä tuli heti 1950-luvulla suosittu kirjastoalan opiskelijoiden ekskursiokohde. Vuonna 1956 tilojen laajennuksen yhteydessä kirjaston palveluita täydennettiin vielä opintolukusalilla. Toiminta jatkui vireänä ja vakaana myös seuraavina vuosikymmeninä. (Halme 2002.) Kuten useat muutkin kaupungin lähikirjastot Launeen kirjasto houkutteli erityisesti lapsiasiakkaita (Eskola 2005; 350, 352). Käyttäjien ja lainojen määrä lisääntyi vuosittain ja kirjaston aineistokokoelmaa kasvatettiin vastaamaan kysyntää. Vuonna 1982 kirjastoon sisustettiin vielä erillinen satuhuone talon alakerrasta tilojen saneerauksen myötä saadun työtilan yhteyteen. Kirjasto sijaitsi Säästöpankin talossa kesään 1994 asti, jolloin sille osoitettiin uudet tilat läheiseltä, lakkautetulta Lähteen koululta vapautuneesta, v. 1948 rakennetusta ja kulttuurihistoriallisena kohteena pidetystä puutalosta [Kuva 2], jossa kirjasto edelleen sijaitsee. (Halme 2002.)

Kuva 2. Launeen kirjasto: (ylärivi) Kirjastorakennus sisäpihan julkisivun puolelta kuvattuna. Sisäänkäynti. (alarivi) Yksityiskohta ulko-ovessa. Kirjastorakennus kadun puolelta kuvattuna.

5.2. Palvelutarjonta 2000-luvulla

Launeen kirjasto on tänä päivänä 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella yksi Lahden kaupungin alueella sijaitsevasta kahdeksasta lähikirjastosta. Sen perustehtävänä on tarjota yleisiä kirjastopalveluita 100 000 asukkaan Lahden kaupungin eteläisen Launeen kaupunginosan ja sitä ympäröivien alueiden asukkaille²⁹. Kirjasto palvelee asiakkaitaan talviaikana 34 tuntia ja kesäaikana 29 tuntia viikossa maanantaisin, tiistaisin, torstaisin ja perjantaisin klo 13–19 sekä keskiviikkoisin ja lauantaisin klo 10–15 osoitteessa Aurakatu 11. Kesälauantaisin lähikirjasto on suljettu. Vakituisesti tiloissa on asiakkaita palvelemissa kirjastonhoitajan lisäksi kaksi kirjastovirkailijaa.

²⁹ Lahden Laune on n. 6000 asukkaan omakotitalovoittoinen (49 %), etelälahtelainen kaupunginosa. Omistusasunnossa väestöstä asuu 66 %. Lapsia ja nuoria (0–19-vuotiaita) on asukkaista joka neljäs (24,6 %) ja heistä alle kouluikäisiä on 8 %. Asukkaista 20–39-vuotiaita on 23,6 %, 40–59-vuotiaita 27,7 % sekä 60-vuotiaita tai sitä vanhempia 24,1 %. Kolmella neljästä (74,9 %) on korkeintaan keskiasteen tutkinto. Kaupunginosan asukkaista 57,8 % ansaitsee korkeintaan 22 000 € vuodessa (tiedot vuosilta 2006 ja 2007). (Lahden kaupunki 2008b.) Kaupunginosan muut kunnallispalvelut kuten päiväkodit ja terveyskeskus sijaitsevat kaikki noin kilometrin säteellä lähikirjastosta ja koulut hieman kauempana.

Lähikirjaston toiminta-ajatuksena on olla helposti tavoitettava, viihtyisä ja kaikille avoin palvelupiste, joka toimii ja kehittää palveluitaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tavoitteena on tarjota kattavat tiedon ja elämysten hankkimismahdollisuudet alueen asukkaille ajantasaisen ja monipuolisen kokoelman sekä muiden palveluiden avulla.

”[Launeen kirjasto] on tällainen sosiaalinen ympäristö, viihtyisä ympäristö, asiakkaiden tulla tai vaikka vain piipahtaa tai sitten oleskella pidempään. Täältä saa sekä tätä aineistoa että tällaista sosiaalista vuorovaikutusta ja tää on tarkoitettu kaikenikäisille kohtaamispaikaksi. - - Kaikki on tervetulleita ikään tai varallisuuteen tai ammattiin tai mihinkään katsomatta. On avoin tila kaikille. ” (H 2)

Tärkeänä lähikirjastotoiminnassa pidetään etenkin luku-, kirjallisuus- ja musiikkiharrastuksen, elinikäisen oppimisen sekä tietoverkkojen käytön edistämistä. Lisäksi kirjaston tavoitteena on ihmisten henkisen kasvun ja hyvinvoinnin, läheisten koulujen ja päiväkotien kasvatustehtävän sekä oman alueen yhteisöllisyyden tukeminen. Toiminnan arvoina ovat avoimuus, luotettavuus, monipuolisuus ja tasa-arvo. Niiden myötä lähikirjaston käyttäjille tarjotaan monimuotoisia, monipuolisia sekä asiakkaiden varallisuudesta riippumattomia palveluita, jotka toteutetaan ammattitaitoisesti ja vastuullisesti. (Lahden kaupunginkirjasto-maakunta-kirjasto 2008b.)

Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjastossa lähikirjastojen alaan kuuluvat palvelut jaetaan seitsemään palveluryhmään. Ensimmäinen niistä on kokoelmapalvelut, joilla tarkoitetaan kirjojen, lehtien ja äänitteiden esillepanoa sekä niiden esittelyä asiakkaille aineistonäyttelyiden muodossa. Tietopalvelulla ja asiakkaiden opastuspalvelulla puolestaan tarkoitetaan kirjastonkäyttäjien avustamista ja opastamista tiedonhakujen tekemisessä, aineiston paikantamisessa sekä löydetyn tiedon arvioinnissa. Lukusalipalvelut pitävät sisällään lehtikokoelman ja lukupaikkojen tarjoamisen asiakkaiden käyttöön. Neljäs palveluista on lapsille, päiväkodeille ja kouluille suunnatut kirjallisuus, tieto- ja opetuspalvelut, jotka sisältävät kirjastonkäytön ja tiedonhaun opetuksen, aineiston esittelyn ja kirjavinkkauksen, aineistopakettien ja pulpettikirjojen tarjoamisen opetuskäyttöön sekä satutuntien ja nukketheateriesitysten järjestämisen lähikirjastotiloissa. Lähikirjastot tarjoavat myös opastusta kirjaston verkkopalvelujen käyttöön ja työasemia verkkotiedonhakuun, sähköpostin ja toimisto-ohjelmien käyttöön sekä muuhun sähköiseen asiointiin. Yhteisöllisyyspalvelut puolestaan pitävät sisällään lähiötapahtumien järjestämisen sekä tilan tarjoamisen asiakkaiden näyttelyille ja ilmoituksille. Ryhmään ”muut asiantuntijapalvelut” kuuluu lähikirjastoissa useille liikuntarajoitteisille seniorikaupunkilaisille kotiin asti toimitettavien kotipalvelukassien kokoaminen. Oman palveluntuotantonsa lisäksi lähikirjastot toimivat myös omien alueidensa julkisina, kulttuurisina ja sosiaalisina tiloina. (Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto 2008a, 5–6.) Koska lähikirjasto on tilan ja palveluiden erottamaton kokonaisuus, jossa tila on tärkeä osa kirjastopalveluiden käytön kontekstia,

tarkastellaan seuraavaksi Launeen lähikirjaston palvelutuotantoa tiloittain. Asiakkaille tarkoitettuja tiloja Launeen lähikirjastossa on kaiken kaikkiaan viisi: eteistila, aikuistenosasto, lasten- ja nuortenosasto, lukusali sekä palvelupiste. Ne sijaitsevat kaikki lähikirjastotalossa yhdessä tasossa katu-
tasossa 379,5 m²:n suuruisessa, valoisassa ja vaalein sävyin sisustetussa huoneistossa, jonka erityispiirteitä ovat vanhoille koulurakennuksille ominaiset korkeat huonetilat ja suuret ikkunat.

5.2.1. Eteistilassa tarjotut palvelut

Astuessaan sisälle lähikirjaston tiloihin tulijan katse suuntautuu kirjaston noin 12 m² suuriseen eteistilaan [Kuva 3], josta on suora yhteys niin lasten- ja nuortenosastolle kuin aikuistenosaston tietokirjallisuuspuolelle. Myös kulku lastenhoituhuoneeseen sekä muihin saniteettitiloihin on järjestetty eteistilan kautta.

Kuva 3. Eteistila: Ilmoitustaulut ja vitriini. Kuntainfopiste. Kirjanäyttely kirjakarussellissa.

Eteistila on yksi kirjaston yhteisöllisyyspalveluiden keskuksia ja näyttelyvitriini on sen katseenvangitsija. Launeen lähikirjaston eteisessä on jo vuosien ajan järjestetty säännöllisesti noin kuukauden välein vaihtuvia pienimuotoisia näyttelyitä, joissa niin kirjaston asiakkaat kuin henkilökunta ovat esitelleet kirjaston käyttäjäkunnan jäsenille harrastuksiaan ja muita mielenkiinnonkohteitaan. Päiväkodeille ja kouluille on lisäksi tarjottu mahdollisuutta asettaa lasten piirustuksia näytteille oman alueen kirjaston seinille. Näyttelyiden teemat on valittu usein vuodenaikoihin ja juhlapyyhiin sopiviksi. Tästä esimerkkinä voidaan mainita muun muassa vuonna 2006 kesäkuukausina esillä ollut ”Ethän ota kesäkissaa” -aiheinen näyttely sekä vitriinin jokavuotinen joulunäyttely.

”Oli silloin Steiner-koulun töitä tässä alkukeväästä, kun oli steinerpedagoginen viikko. - - Ja sittenhän meillä on esimerkiksi ollut yhden oman asiakkaan pienimuotoinen kuvataidenäyttely ja tossa [eteisessä] on ollut aina enimmäkseen päiväkotien, mutta sitten ihan yksittäistenkin ihmisten tuomia näyttelyitä. - - Se on kyllä tullut meistä nämä näyttelypyytämiset. Tottakai päiväkodit on hurjan aktiivisia käymään kirjastossa, mutta me ollaan sitten sitä tuotu esiin ja pyydetty jotain. Joskus on ollut joku ympäristöviikon näyttely. On pyydetty Launeen päiväkodista ympäristöaiheisia piirustuksia ja Keijupuistosta taas jotain muuta, että ollaan silleen tasapuolisesti pyritty. Että saataisiin kaikista jotain ja nyt osaavat tarjota itsekin. Tarjosivat itse tätä hienoa merirosvonäyttelyä.” (H 3)

Vitriinin lisäksi eteistilassa keskeisessä osassa ovat ilmoitustaulut. Niistä suurempi on varattu kirjaston sekä sen sidosryhmien ilmoituksille. Taululla on mainostettu muun muassa lähikirjaston omia lastentapahtumia, pääkirjastossa järjestettyjä Internet-kursseja ja poistokirjamyynnejä sekä Launeen alueen koulujen kevätmyyjäisiä. Pienempi ilmoitustaulu on puolestaan tarkoitettu Launeen kirjaston asiakkaiden omille ilmoituksille. Tällä taululla on vuosien mittaan ilmoitettu muun muassa vapaista perhepäivähoitopaikoista, etsitty karanneita kissoja ja koiria sekä markkinoitu alueen yksityisyritysten tarjoamia palveluita.

Kuntainformaatiopiste on kolmas eteistilan palveluista. Pienellä pöydällä ja sen viereisessä lehtiteelineessä on asiakkaille tarjolla sellaisia ilmaisjakelulehtiä ja -esitteitä, joissa tarjotaan tietoa muun muassa Lahden seudun tulevista tapahtumista, kaupungin muista kulttuuripalveluista, aikuisopiskelumahdollisuuksista ja jätteiden lajittelusta. Lisäksi eteistilaan on sijoitettu kirjakaruselälyhlykkö, johon on asetettu selailtavaksi ja lainattavaksi suositeltuja teoksia lähikirjaston aikuistenosaston kokoelmasta.

Keväisin ja kesäisin lähikirjaston eteistila on jatkunut pihalle asti. Merkittävä yhteisöllisyyspalvelu kirjastossa on edellä esiteltyjen palveluiden ohella ollut yhteistyössä Launeen kaupunginosan omakotiyhdistyksen kanssa useana vuonna keväisin ja toisinaan myös syksyisin kirjaston pihalla järjestetty pihatapahtuma, johon niin kirjastonkäyttäjät kuin alueen muut asukkaat ovat olleet tervetulleita myymään leivonnaisiaan, vanhoja tavaroitaan ja omien puutarhojensa satoa sekä vaihtamaan perennoitaan. Yhteisöhenkeä on lisäksi nostatettu huomioimalla juhlahäät kirjaston tiloissa koristeluun. Joulun ajan tunnelmaa kirjaston tiloihin ovat tuoneet joulukuusi, joulukukat, sähkökynttilät ja ilmoitustaululle esille laitettut, käyttäjien kirjastolle lähettämät joulukortit. Pääsiäisenä tiloja on perinteisesti kaunistettu pääsiäisruohoin, virpomisoksin, pääsiäismunin sekä henkilökunnan askartelemin koristein. Kesäisin kävijöitä ovat puolestaan jo useana vuonna olleet vastaanottamassa kirjaston ovensuussa kesäkukat ja puutarhapöytäryhmä.

5.2.2. Aikuistenosaston palvelut

Launeen lähikirjaston aikuistenosastolla [Kuva 4] (122 m²) – aivan kuten lasten- ja nuortenosastollakin – pääosassa ovat suuret puiset kirjahyllyt, jotka täyttävät niin keskilattian kuin seinän vierustat. Viihtyisyyttä ja mukavuutta valoisaan tilaan on lisäksi tuotu suurikokoisten viherkasvien sekä ikkunoiden alle sijoitettujen nojatuolien avulla. Aikuistenosasto levittäytyy kaiken kaikkiaan kahteen huoneeseen, joista toinen on varattu kaunokirjallisuudelle ja toinen tietokirjallisuudelle. Osaston keskeisin palvelu onkin laaja aineistokokoelma.

Havainnointiviikolla keväällä 2008 Launeen lähikirjaston koko aineistokokoelmasta (yhteensä 35 886 kpl) kirja-aineistoa oli 96 %. AV-aineistoa kuten musiikkiäänitteitä ja muita äänitteitä, videoita, CD-ROM-levyjä sekä DVD-levyjä oli 3 % ja nuotteja 1 %. Kirjakokoelmasta (yhteensä 34 270 kpl) suomenkielisiä teoksia oli 99 % ja kirja-aineistosta reilusti yli puolet, 68 % (23 357 kpl) kuului aikuistenosaston kokoelmiin³⁰. Aikuistenosaston teoksista kirjoja oli 85 %, lehtiä 14 %, nuotteja 0,5 %, musiikkiäänitteitä ja muita äänitteitä 0,4 %, karttoja 0,2 %, DVD -levyjä ja videoita 0,1 % sekä CD-ROM -levyjä 0,0 %³¹. Musiikkiäänitteiden, videoiden ja DVD -levyjen valikoima hyllyissä oli todellisuudessa kuitenkin liki kahdeksankertainen, sillä lähikirjaston aikuisten AV-hyllyt on täytetty suurimmaksi osaksi pääkirjastosta siirtolainatulla aineistolla.

Kirja-aineiston suuresta lukumäärästä huolimatta monien yleisten kirjastojen maine romaanilainainmoina on ainakin kyseisen lähikirjaston osalta väärä, sillä kaunokirjallisuutta aikuistenosaston kirjakokoelmasta oli alle puolet, 43 % (yhteensä 9 922 kpl / 180 hyllymetriä). Kirjaston suomenkielisen kertomakirjallisuuden luokan (84.2) teoksista suurin osa oli ns. ”tavallisia” romaaneita³², joita teoksista oli noin puolet. Seuraavaksi eniten oli jännityskirjallisuutta ja kolmanneksi eniten oli lähikirjastossa romantiikan luokkaan kuuluvia teoksia. Vähiten aikuisten kaunokirjallisuuskokoelmassa oli uskonnollista kertomakirjallisuutta ja eroottista kertomakirjallisuutta.

³⁰Tiedot perustuvat lähikirjastossa käytössä olevan ATP-Origo -kirjastojärjestelmän keräämiin tilastotietoihin tarkasteluhetkenä 8.3.2008.

³¹ Nämä tiedot perustuvat lähikirjastossa käytössä olevan ATP-Origo -kirjastojärjestelmän keräämiin tilastotietoihin tarkasteluhetkenä 13.6.2008. Jollei toisin ilmoiteta, jatkossa esitetyt tiedot perustuvat järjestelmän tietoihin tarkasteluhetkenä 8.3.2008.

³² Kirjaston kokoelma on järjestetty hyllyihin Yleisten kirjastojen luokitusjärjestelmän mukaisesti – tosin kirjaston käyttäjävälisyyden vuoksi soveltaen: Suomenkielisen kertomakirjallisuuden luokka on jaettu romantiikan, jännityskirjallisuuden, eroottisen kertomakirjallisuuden, uskonnollisen kertomakirjallisuuden, kauhukirjallisuuden, sotakirjallisuuden, tieteiskirjallisuuden, fantasiakirjallisuuden, eräkirjallisuuden, huumorin, historiallisten romaanien sekä ”tavallisten” ts. edellä mainittuihin luokkiin kuulumattomien romaanien alaluokkiin. Edellä mainittuihin luokkiin kuuluvien teosten lisäksi kuitenkin myös isotekstiset kirjat ja selkokirjat on sijoitettu omiin hyllyihinsä.

Aikuisten tietokirjallisuudesta (yhteensä 13 435 kpl / 239 hyllymetriä) suurin osa oli tekniikan (luokka 6), historian (luokka 9), luonnontieteiden (luokka 5) ja taiteiden (luokka 7) luokkiin kuuluvia teoksia. Vähiten aikuisten kokoelmassa oli puolestaan yleisteoksia (luokka 0) ja uskonnon (luokka 2) luokkaan kuuluvaa kirjallisuutta. Lähikirjaston oman kokoelman lisäksi asiakkaiden käytettävissä olivat kuitenkin myös Lahden pääkirjaston sekä muiden lähikirjastojen kokoelmat, joista Launeen kirjaston asiakkaiden oli mahdollista tilata kirjastosta puuttuvaa tai lainassa olevaa aineistoa 1 €:n suuruista, teoskohtaista varausmaksua vastaan. Lahden kaupunginkirjaston kaikkien toimipisteiden yhteisen varausjonon ansiosta kyseisen kirjaston asiakkaat olivat aineistoa varatessaan tasavertaisessa asemassa pääkirjaston käyttäjien kanssa.

Kuva 4. Aikuistenosasto: (ylärivi) Yleiskuva aikuistenosastolta kaunokirjapuolen suuntaan. Kirjanäyttely puutarhakirjoista tietokirjapuolella. Lukunurkka osaston tietokirjapuolella. (alarivi) Asiakastyöasemia. Uutuushyllyt ja palautettujen tietokirjojen kärry. Lukupaikka osaston kaunokirjapuolella..

Tärkeimpänä periaatteena Launeen lähikirjaston kokoelmatyössä on ollut monipuolisuus:

”Meillä on tällainen vanhanaikainen sivistyslinja. - - Kysyntä täytyy ottaa huomioon – se on ihan selvä. Mutta että on aina sellaista tarjolla, mitä ihmiset ei osaa odottaakaan. Että ne tekee iloisia yllätyksiä. - - Ja täytyy olla myös uutta aineistoa kuvataiteista, kirjallisuudentutkimuksesta ja historiankirjoja. Kaiken ei siis [tarvitse olla] ihan hirveän populaaria. Vähän vaikeampiakin aineistoja pitää olla.. - - Kauheesti joku tol-

lainen kuvataide ei mee lainaksi, että siinäkin sitten täytyy harkita mitä ottaa. Mut kyl mun mielestä launeelaisillakin on oikeus saada tietää. Että se mahdollisuus sitten on.” (H 3)

”Ei haluta, että kokoelma on vain ne jotkut tietyt Cooksonin romantiikkakirjat, jotka lähtee tuolta kummin-kin. Halutaan sitä monipuolisuutta. - - Että on sitten tietoa saatavilla, jos sitä joku haluaa. Ja tuntuu, että se on kyllä tärkeitä. Semmoista paikkaa voi sanoa kirjastoksi. - - Että hankitaan myös sitä ei-kysyttyä aineis-toa. Että on saatavilla ja että on varaa mistä valita.” (H 2)

Omakotitalo- ja lapsiperhevaltaisella alueella sijaitsevan lähikirjaston käyttäjien erityistarpeet on pyritty huomioimaan kokoelmatyössä mahdollisuuksien mukaan hankkimalla kaunokirjallisuuden lisäksi monipuolisesti aineistoa etenkin terveydestä, puutarhanhoidosta, talonrakennuksesta, remon-toinnista, käsitöiden tekemisestä sekä kodin sisustamisesta. Kirjat ovat edelleen 2000-luvun ensim-mäisen vuosikymmenen loppupuolella olleet painopiste aineistonhankinnassa ja esimerkiksi ha-vainnointiviikkoa edeltäneen vuoden aikana lähikirjastoon hankitusta aineistosta 90 % oli ollut kir-joja. Aikuistenosaston kokoelmaan niistä oli lisätty 60 %.

”Asiakaskunnan mukaan sitten jotain juttuja yritetään painottaa. Et meilläkin on noita elämäkerran lukijoita aika paljon. Ja kun tää on tällaista omakotialuetta, niin sitten on puutarhanhoitoon liittyvää aineistoa. Ja lasten puolella on kaikkee. Kuvakirjat on semmoisia, mitä pyritään hankkimaan. - - Valintalistoilta harvoin karsitaan mitään kuvakirja-aineistoa pois. Lasten ja aikuisten aineistoa sitä hankitaan puolet ja puolet ja se on vähän ilmestymisenkin mukaan - - Ja meil on paljon sotakirjojen lukijoita. Mutta siinä on se, ettei niitä niin paljon ilmesty. Se on aina vähän siitäkin riippuvainen. Mut aina pyritään siihen, että ois riittävästi sitä aineistoa saatavilla. Sitä, mitä huomataan, että asiakaskunta sitten hakee.” (H 2)

Itse aineiston lisäksi kuitenkin myös kirjanäyttelytoiminta on ollut Launeen lähikirjastossa tärkeä osa kokoelmapalveluita. Esimerkiksi vuonna 2007 kirjanäyttelyitä koottiin lähikirjaston harvemmin lainatuista aarteista, värssykirjoista sekä tiettyä teemaa kuten kevättä ja lemmikkieläimiä käsittele-vistä romaaneista. Lisäksi ajankohtaisaiheille kuten lähiaikoina edesmenneiden kirjailijoiden ja muiden esillä olleiden kulttuurihenkilöiden teoksille oli lähikirjaston aikuistenosastolla varattu omat näyttelypaikkansa, joista kirjat ovat kuitenkin aina olleet vapaasti lainattavissa. Myös uutuuskirjat, joiksi on laskettu noin kolmen kuukauden sisällä kirjaston kokoelmaan hankitut teokset ja joista suosituimpien laina-aikaa on rajoitettu kahteen viikkoon normaalin neljän viikon sijaan, on erotettu muusta kokoelmasta omalle hyllylleen. Kaikki kirjanäyttelyhyllyt on sijoitettu tiloissa näyttävästi kulkuväylien äärelle ja niitä on korostettu yleensä valittua teemaa esiintuovin kirjanäyttelyjulistein.

”Ihmiset eivät voi yksinkertaisesti tietää, mitä kaikkea on olemassa. Meillä on se aivan ratkaiseva rooli, että osataan nostaa esille sitä materiaalia. - - Mahdollisuuksien mukaan, mihin nyt kirjaa saa nyt näköksälle, niin yritetään [laittaa suositteluja kirjoja esille].” (H 3)

Kokoelmapalveluiden lisäksi lähikirjaston aikuistenosastolla on myös tarjottu verkkoasiointipalveluita. Keväällä 2008 tiloissa oli aikuisasiakkaiden käytössä kaksi Internet-yhteyksin, toimisto-ohjelmistoin ja tulostimin³³ varustettua työasemaa, joista toinen oli varattu yksinomaan lyhytaikaista, korkeintaan 15 minuuttia kestäväää käyttöä varten. Kyseisen työaseman asiakkaat saivat käyttöönsä jonottamalla. Toinen koneista oli puolestaan tarkoitettu pidempiaikaista käyttöä varten ja sille oli mahdollista varata aika puoleksi tunniksi tai tunniksi sähköisen varausjärjestelmän kautta. Koneen varaaminen onnistui niin lähikirjastossa paikan päällä kuin Internetissä Lahden kaupunginkirjaston verkkosivuilla. Kaikille Internet-yhteyksin varustetuille asiakaskoneille kirjautumiseen vaadittiin kirjastokortti ja siihen liitetty salasana. Samoilla tunnuksilla oli myös mahdollista uusia lähikirjastosta ja kaupunginkirjaston muista toimipisteistä otettuja lainoja sekä tehdä varauksia. Internet-työasemien lisäksi aikuistenosastolla oli yksi tietokone yksinomaan Lahden kaupunginkirjaston Lastu -aineistotietokannan käyttöä varten.

5.2.3. Lasten- ja nuortenosaston palvelut

Launeen lähikirjaston lasten- ja nuortenosasto (47 m²) on hyvin monimuotoinen kokonaisuus [Kuva 5]. Pääosassa kuitenkin sielläkin ovat suurimmaksi osaksi keskilattialle sijoitetut kirjahyllyt ja niiden kätkemä aineistokokoelma. Keväällä 2008 osaston omasta aineistokokoelmasta kirjoja oli 81 %, lehtiä 9 %, musiikkiäänitteitä ja muita äänitteitä 7 %, DVD-levyjä ja videoita 2 %, nuotteja 0,9 % ja CD-ROM-levyjä 0,1 %³⁴. Lasten ja nuorten kirja-aineistoa (10 913 kpl) kirjaston koko kirjakokoelmasta oli 32 % ja kirjoista valtaosa, 87 %, oli kaunokirjallisuutta (9468 kpl / 82 hyllymetriä). Myös lasten- ja nuortenosastolla suomenkielinen kertomakirjallisuus (luokka 84.2) on ollut jo pidemmän aikaa jaettuna alaluokkiin³⁵, joista suurimmat luokat olivat jännityskirjallisuus ja fantasia-kirjallisuus sekä pienimmät huumori ja historialliset romaanit.

Lasten tietokirjallisuudesta (yhteensä 1445 kpl / 18 hyllymetriä) ylivoimaisesti suurin osa kuului luokkiin 5, 6 ja 7 ja oli siten luonnontieteiden, tekniikan sekä taiteen aloihin kuuluvaa kirjallisuutta. Vähiten oli puolestaan luokkien 2, 3 ja 86–89 eli uskonnon, yhteiskunnan sekä kirjallisuustieteen alojen kirjallisuutta. Kirjaston oman kokoelman lisäksi asiakkaiden käytettävissä olivat kuitenkin

³³ Tulostimen käytöstä veloitettiin 10 senttiä arkilta.

³⁴ Nämä tiedot perustuvat lähikirjastossa käytössä olevan ATP-Origo -kirjastojärjestelmän keräämiin tilastotietoihin tarkasteluhetkenä 13.6.2008

³⁵ Kertomakirjallisuuden alaluokat lasten- ja nuortenosastolla ovat jännityskirjallisuus, kauhukirjallisuus, tieteiskirjallisuus, fantasiakirjallisuus, huumori sekä historialliset romaanit. Lisäksi isotekstiset, tavuviivalliset, hevos-, urheilu- ja eläinkertomukset sekä aikuisnuorille suunnatut kirjat on erotettu omiin hyllyihinsä.

myös pääkirjaston ja muiden lähikirjastojen lasten- ja nuortenosastojen kokoelmat, joista oli mahdollista varata aineistoa maksutta Launeen lähikirjastosta noudettavaksi.

Laadukkuus ja monipuolisuus olivat myös lasten- ja nuortenosaston kokoelmanhoidon periaatteita ja lasten- ja nuorten kokoelman helmiä tuotiin aikuisten osaston kokoelman tapaan esille kirjanäyttelyin. Esimerkiksi vuonna 2007 näyttelyitä järjestettiin muun muassa koulu- ja hevosaiheisista lasten- ja nuortenromaaneista sekä 100-vuotisjuhluvuoden kunniaksi Astrid Lindgrenin teoksista. Näyttelykirjojen lisäksi myös osaston uutuuskirjat on laitettu esille omalle hyllylleen.

Kuva 5. Lasten- ja nuortenosasto: (ylärivi) Nuorten pöytäryhmä lehtihyllyn läheisyydessä. Kuvakirjahylly ja leluja. Kirjanäyttely. (alarivi) Lasten pöytäryhmä. Liitutaulu. Yleiskuva ulko-ovelta lastenosastolle.

Kokoelmapalveluiden lisäksi lasten- ja nuortenosastolta löytyivät myös lasten- ja nuorten lukusali-palvelut. Havainnointiviikolla osastolla oli luettavissa kaiken kaikkiaan 17 lasten- ja nuortenlehden viimeisimmät numerot. Lehdistä sarjakuvalehtiä oli kahdeksan, nuorten aikakauslehtiä seitsemän ja harrastelehtiä kaksi. Vieraskielisiä lehtiä edusti yksi englanninkielinen nuortenlehti. Lehtien aiemmista numeroista oli lainattavissa vähintään viimeistä edellinen vuosikerta. Lukemista ja muuta puuhastelua varten osastolle oli varattu kaksi pöytäryhmää, joista toinen oli suunnattu lapsille ja toinen nuorille. Kirjojen lisäksi lasten pöytäryhmän äärellä oli nuorimmille asiakkaille tarjolla palapelejä, pehmoeläimiä, värityskuvia ja kyniä, paperinukke koti ja muita leikkivälineitä sekä liitutaulu,

jolle ilmestyneitä taideteoksia esiteltiin myös valokuvien Launeen lähikirjaston omilla Internet-sivuilla.

Lähikirjaston lapsille ja nuorille suunnatuista kirjallisuus-, tieto- ja opetuspalveluista perinteisin oli keväällä 2008 satutunti, joita Launeen kirjastossa oli järjestetty jo kymmenien vuosien ajan. Satutunti on pidetty viime vuosina kesäkuukausia lukuun ottamatta kerran viikossa keskiviikkoamuaisin klo 10.00–10.45. Satuhuoneen virkaa on tällöin toimittanut henkilökunnan työtila, joka on somistettu tarkoitukseen sopivaksi erityisen sadunkertojan tuolin ja räsymaton avulla. Tunnin ohjelmaan on yleensä kuulunut kaksi sadunkertojan ääneen lukemaa satua ja musiikin kuuntelua sekä omatoimista lukemista, lautapeliä pelaamista ja/tai piirtämistä riippuen kunkin osallistujan mielenkiinnonkohteista. Satutuntien lisäksi lähikirjaston tiloissa on myös jo vuosien ajan järjestetty vähintään kerran vuodessa pääsääntöisesti yli kolmevuotiaalle lapsille suunnattuja nukketatteriesityksiä, joihin on yleisten kirjastojen hengen mukaisesti ollut vapaa pääsy. Muita lastentapahtumia ovat olleet jo perinteeksi muodostuneet lasten joulujuhlat, tiettyihin teemoihin liittyneet tapahtumat kuten lainakirjojen oikeaan käsittelyyn ohjannut kirjastotila sekä jo useampana vuonna toteutetut laulu- ja leikkikonsertit. Keväällä 2008 järjestetyn konsertin kohderyhmä oli lähikirjaston alueen vauvat, joille tarjottiin aisteja kehittävä ja lasten ja vanhempien varhaista vuorovaikutusta tukeva musiikkituokio.

”Aina vähän poimitaan ideoita ympäriltä, kun käydään koulutuksissa ja eri tapahtumissa. Sovelletaan sitten täällä omassa yksikössä omalla tavalla.” (H 2)

”Kaikki tiedonhakukilpailut, satutunnit – sehän on ihan itse päätettävissä, että halutaanko niitä pitää. Kun itsellä on halukkuutta ja aktiivisuutta. Aika monet näistä tällaisista perustuu siihen, että välttämättä asiakkaat ei osaa edes vaatiakaan. Eikä ajatella, että kirjasto voi sellaista järjestää. Mutta sitten kun niitä järjestää, niin kyllä niihin sitten aina osallistujiaakin on. Et kyllä se siihenkin aika paljon perustuu, että mitä halutaan tehdä – muuta kuin just se, mikä kuuluu siihen kirjaston ”työhön”.” (H 1)

Lastentapahtumat on järjestetty yleensä lasten- ja nuortenosastoa tilavamman lukusalin puolella yleisen aukioloajan ulkopuolella. Samoin Launeen alueen päiväkodeille on tarjottu mahdollisuutta asioida lähikirjastossa aukioloajan ulkopuolella. Oman lastenpalveluiden tuotantonsa lisäksi lähikirjasto on myös tarjonnut tilojaan varhaiskasvatussidosryhmiensä käyttöön ja järjestänyt kyseisten tapahtumien yhteydessä lapsille mehutarjoilun. Launeen alueen perhepäivähoitajat ovatkin jo useampana vuonna järjestäneet hoitolastensa kanssa kirjaston tiloissa kevätesityksen, jonka teemana esimerkiksi keväällä 2008 oli ”prinsessat”. Tapahtumien oheispalveluna on lähikirjaston omilla Internet-sivuilla tarjottu etenkin osallistuneita lapsia ja heidän vanhempiaan ajatellen mahdollisuutta katsella tapahtumista otettuja valokuvia.

Edellä esitellyt palvelut on suunnattu pääasiassa Launeen alueen alle kouluikäisille lapsille. Koululaiset ovat puolestaan tutustuneet lähikirjastonsa palveluihin koulu yhteistyön kautta. Kiinteä osa lähikirjaston syysohjelmaa on ollut tiedonhakutehtäviä ja kirjavinkkausta sisältäneiden kirjastonkäytön opetustuokioiden järjestäminen kahden oman alueen peruskoulun tois- ja neljäsluokkalaisille. Omatoimisesti kirjastoa käyttäviä lapsia ja nuoria on kuitenkin lisäksi ohjattu aina tarpeen mukaan kirjastonkäytössä ja tiedonhaussa. Heille on myös järjestetty jo vuosia ympäri vuoden lukemiseen ja tiedonhankintaan kannustavia tiedonhakukilpailuja³⁶, joihin vastanneiden kesken on arvottu kirjapalkintoja. Kesällä 2008 järjestettiin myös ensimmäistä kertaa ”Luen kesälläkin” -lukukilpailu, jossa kilvoiteltiin kesäloman aikana luettujen sivujen suurimmasta lukumäärästä. Vaikka yläasteikäisten ja sitä vanhempien opiskelijoiden kirjastonkäytön ohjaus onkin Lahden kaupunginkirjastossa kuulunut pääasiassa pääkirjaston vastuualueeseen, kyseinen kohderyhmä huomioitiin keväällä 2008 järjestämällä kaupunginkirjaston sanataideprojektin puitteissa alueen yhden peruskoulun yläasteikäisistä koostuneelle pienryhmälle kirjallisuustunti, jolla paikallinen kirjailija perehdytti nuoria runouden saloihin.

Lasten ja nuorten verkkoasiointia varten oli lähikirjastossa keväällä 2008 varattu yksi Internet-työasema, joka tilan ahtauden vuoksi oli kuitenkin sijoitettu aikuisten osaston puolelle. Kyseisellä työasemalla oli sallittua myös Internetistä löytyvien pelien pelaaminen – toisin kuin kirjaston muilla koneilla. Internetin maailman lisäksi kirjastossa oli lapsille ja nuorille tarjolla lähikirjaston omaa verkkosivustoa muun muassa toimipaikan kotisivuilta löytyneiden, erään lahtelaisen peruskoulun oppilaiden muille kirjastonkäyttäjille antamien kirjavinkkien muodossa.

5.2.4. Lukusalipalvelut

Launeen lähikirjaston lukusali (39 m²) [Kuva 6] sijaitsee kirjaston ulko-ovelta katsottuna huoneiston perimmäisessä, lukuisin viherkasvein somistetussa tilassa, jossa ei ole lainkaan läpikulkuliikennettä. Sijainti onkin käyttötarkoitukseen nähden ihanteellinen.

Osastolla tarjotut lukusalipalvelut tarkoittivat keväällä 2008 käytännössä kahtakymmentä, kolmeksi suurikokoiseksi pöytäryhmäksi ryhmiteltyä lukupaikkaa sekä laajaa lehtikokoelmaa, joka oli sijoitettu saliin koko seinän levyiseen kaapistoon. Sanoma- ja aikakauslehtihyllyssä oli aina paikalla asiakkaiden luettavissa yhden paikallisen ja yhden valtakunnallisen sanomalehden lisäksi 66 aika-

³⁶ Tiedonhakukilpailuissa, joissa on ollut omat sarjansa 7–10-vuotiaille ja 11–14-vuotiaille, osallistujat ovat etsineet jotakin teemaa käsitteleviin kysymyksiin oikeita vastauksia tietyistä, erikseen osoitetuista kirjoista, jotka on kilpailun ajaksi merkitty vain kirjastossa luettaviksi.

kauslehden viimeisimmät numerot. Aikakauslehdistä 12 oli yleisaikakauslehtiä ja 51 koti-, perhe- ja harrastelehtiä. Vieraskielisiä lehtiä oli tarjolla kolme. Lehtien aiemmat numerot olivat lainattavissa ja niistä oli saatavilla vähintään yksi aiempi vuosikerta riippuen siitä, oliko kyseessä viikkolehti vai harvemmin ilmestyvä lehti. Tilattujen lehtien lisäksi salissa oli luettavissa kolme paikallista ilmaisjakelulehteä. Lähikirjaston lehtikokoelmaa on henkilökunnan mukaan kehitetty niin monipuolisuuden tavoittelun kuin kirjastonkäyttäjien esittämien toiveiden pohjalta. Kirjastossa onkin ollut tapana asettaa aina ennen seuraavan lehtitilauksen tekemistä lukusalin pöydälle vihko lehtikokoelmaa koskevia toiveita varten.

”Meillä on pyritty siihen, että lehtikokoelma ois aika monipuolinen. Että olisi monien alojen suomenkielisiä lehtiä ja että siellä ois jokaiselle jotakin. Ja tärkeää on ottaa myös miesnäkökulma huomioon.” (H 3)

Kuva 6. Lukusali: Yleiskuva tilasta. Lehtihylly. Käsikirjasto ja nojatuoli.

Kokoelman lisäksi lukusaliin oli sijoitettu lähikirjaston suppeahko, pääasiassa tietosanakirjasarjoista ja yleisimpien kielten sanakirjoista koostunut käsikirjasto, kopiokone³⁷, lukunojatuoli sekä jatkuvasti esillä oleva pienimuotoinen valokuvanäyttely kansakoulukäytössä olleen talon historiasta. Edellä esiteltyjen palveluiden lisäksi salia on kirjastossa hyödynnetty kuitenkin myös yhteisöllisyyspalveluiden tarjonnassa. Keskeinen osa Launeen kirjaston toimintaa on nimittäin jo usean vuoden ajan ollut aktiivisen vuorovaikutussuhteen ylläpito kirjastonkäyttäjien ja alueen muiden toimijoiden kanssa. Jo kertaalleen mainittujen, salissa järjestettyjen lastentapahtumien lisäksi lukusalia on lähikirjaston varsinaisen aukioloajan ulkopuolella hyödynnetty muun muassa kaupunginosan kulttuuri-kerhon ja aiempina vuosina myös kirjastolla kokoontuneen kirjallisuuspiirin tapaamispaikkana, alu-

³⁷ Kopiokoneen käytöstä veloitettiin 30 senttiä arkilta.

een oman omakotiyhdistyksen kokousten istuntosalina sekä lähikirjaston alueen asukkaille suunnattujen tapahtumien näyttämönä. Esimerkiksi Launeen seurakunnan vastavalittu kirkkoherra oli joitakin vuosia sitten lukusalissa yleisön haastateltavana.

”Joskushan meillä on ollut myös lauluiltoja täällä – Launeen kanttorinkin vetämiä –, mitä on järjestetty asiakkaille. Ja kerran oli sitten ilta kotiloista. Oli sellaista tiedonantoa niistä ja sekin veti hyvin ihmisiä.” (H 1)

Lähikirjaston toimintakulttuuriin on kuulunut tapahtumien järjestämisen lisäksi kuitenkin myös juhliminen ja muun muassa vuonna 2002 vietettiin lähikirjaston 50-vuotispäiviä lukusalissa käyttäjäkunnalle tarjottujen kakkukahvien merkeissä. Myös lakkautusuhkien väistymistä on jokaisella kerralla juhlistettu lukusalissa alueen asukkaille järjestetyillä kahvitarjoiluilla.

”Kyllä se meillä on itsestäänselvyytenä, että sidosryhmäsuhteita ylläpidetään ja että on erilaista ohjelmaa.” (H 3)

5.2.5. Palvelupisteessä tarjotut palvelut

Lasten- ja nuortenosaston sekä aikuistenosaston välisellä vyöhykkeellä keskellä lähikirjastohuoneistoa sijaitseva palvelupiste (18 m²) [Kuva 7] on kirjaston sydän. Siellä asiakkaille on tarjottu kirjaston kokoelmapalveluiden tärkeitä tukipalveluita. Lainaaminen on onnistunut kirjastossa niin virkailijoilta kuin myös itsepalveluna pisteessä sijaitsevaa lainausautomaattia käyttäen. Aineistoa on puolestaan voinut palauttaa niin palautustiskillä jatkuvasti päivystäville virkailijoille kuin lähikirjaston aukioloaikojen ulkopuolella myös ulko-oven vieressä sijaitsevaan palautuslaatikkoon. Kyseisten, yleisten kirjastojen tunnetuimpien palveluiden sijaan palvelupisteen varsinaiset pääpalvelut ovat kuitenkin jo pitkään olleet tietopalvelu ja asiakkaiden opastus.

”Tietopalvelu on yksi ydinprosessi. - - Se ei ole enää niin kuin ennen vanhaan, että lainausten valvonta oli yks niitä tärkeimpiä tehtäviä. Nyt se on ihan tausta juttu.” (H 3)

Henkilökunta vastaa palvelupisteessä päivittäin niin paikan päällä kuin puhelimen ja sähköpostin kautta esitettyihin kysymyksiin ja hoitaa ohessa myös kotipalveluasiakkaiden palvelemisen kyseisestä pisteestä käsin. Keväällä 2008 apuna tietopalvelutyössä oli kirjaston oman Lastu-tietokannan ja useiden muiden käytettävissä olleiden tietokantojen lisäksi runsaasti ammattikirjallisuutta. Henkilökunnan asiantuntemuksen lisäksi lukuvinkkejä tai tiettyjä teoksia etsivien asiakkaiden käytössä

olivat palvelupisteessä kirjaston oman paperimuotoisen uutuuksiluettelon ohella suurimpien kustantajien kauden uutuuksikirjaesitteet sekä paikkakunnalla toimivien kirjakauppojen mainoslehdet.

”Me otetaan tosissaan ne jutut, joita ne tulee hakemaan. Ja mietitään kaikki mahdollisuudet, joilla me saatais heille se tieto tai aineistoa, jota he ovat hakemassa. Et pyritään niin kuin mahdollisimman laajaan ja kattavaan palveluun, että asiakas lähtisi mahdollisimman tyytyväisenä tosta ovesta ulos. Soitetaankin perään, jos joku tiedonhaku ei ratkea heti siinä, niin sitten etitään ja ihmetellään ja otetaan yhteyttä myöhemmin.” (H 2)

Kuva 7. Palvelupiste: (ylärivi) Palautuspiste lasten- ja nuortenosaston puolella. Laina- ja neuvontapiste aikuistenosaston puolella. (alarivi) Itsepalvelulainausautomaatti.

Tietopalvelun lisäksi palvelupisteessä myös tiedotettiin kyseisen lähikirjaston toiminnasta ja sen tulevista tapahtumista esittein ja mainoskyltein. Lainauspisteen läheisyyteen oli lisäksi sijoitettu lähikirjaston suppea, pääkirjastosta lainassa ollut musiikin siirtokokoelma.

5.3. Lähikirjaston palvelut Lahden pääkirjaston palveluihin verrattuina

Kappaleen 5.2. sisältämän selvityksen perusteella voidaan todeta, että Launeen lähikirjasto oli tutkimusajankohtana monipuolinen tiedonhankinnan kanava, jonka puoleen alueen asukkaiden oli mahdollista kääntyä niin praktisissa, orientoivissa kuin viihteellisissäkin tiedontarpeissaan. Lähikir-

jaston peruspalvelut olivat kaiken kaikkiaan samat kuin kaupungin pääkirjastossa tarjottavat peruspalvelut. Koska Launeen kirjasto on kuitenkin ollut kirjastotoimen näkökulmasta katsottuna nimenomaan pääkirjaston palveluita lähiöalueella täydentävä toimipiste, sen palvelut on toteutettu pienemmistä tiloista ja määrärahoista johtuen pääkirjaston palveluihin verrattuna huomattavasti suppeampina³⁸.

Lähikirjaston ja pääkirjaston resurssien erot näkyivät selkeimmin kokoelmapalveluissa. Keväällä 2008 Launeen kirjaston aikuistenosaston kirjakokoelma oli kooltaan vain 6,7 % pääkirjaston aikuistenosaston kokoelmasta ja lasten- ja nuortenosaston kokoelma 18,8 % pääkirjaston lasten- ja nuortenosaston kokoelmasta. Resursseilla oli myös vaikutusta kokoelman sisältöön: Launeen lähikirjasto oli valintatilanteen vuoksi keskittynyt tarjoamaan aikuistenosastollaan asiakkailleen pääkirjastoa painokkaammin kaunokirjallisuutta (42,5 % kirjakokoelmasta), jota pääkirjaston aikuistenosaston kokoelmasta oli kaiken kaikkiaan vain 29,6 %³⁹. Lisäksi suurelta osin samasta syystä johtuen lähikirjaston vieraskielisen aineiston ja aikuisten AV-aineiston tarjonta oli pääasiassa siirtokokoelmien varassa. Launeen lähikirjastosta – kuten muistakin kaupungin lähikirjastoista – myös puuttui useita sellaisia palveluita, joihin kaupungin pääkirjastolla oli tila-, määräraha- ja henkilökuntaresursseja. Tällaisia palveluita olivat muun muassa ryhmien tiedonhaun opetus, laajemmassa mittakaavassa toteutetut yleisöluennot, kaukopalvelu sekä lasten sanataidekerhotoiminta. Erot resursseissa näkyivät myös päätoimisen henkilökunnan määrässä ja aukiolotunneissa: Kussakin Lahden lähikirjastossa asiakkaita palveli pääsääntöisesti kolme henkilökunnan jäsentä, minkä seurauksena lähikirjastot avasivat useimpina päivinä ovensa kolme tuntia pääkirjaston avaamishetken jälkeen ja sulkiivat tuntia pääkirjastoa aikaisemmin. Esimerkiksi Leckie ja Hopkins (2002) totesivat kahden suuren kanadalaisen keskuskirjaston käyttöä tutkiessaan, että asiakkaat valitsivat asiointipaikakseen sivukirjastojen sijaan pääkirjaston, koska heitä miellyttivät niiden suuret ja kattavat kokoelmat. Toiseksi yleisin syy käyttää keskuskirjastoja oli niiden keskeinen sijainti ja kolmannelle sijalle nousivat sivukirjastoista löytymättömät aineistot, palvelut sekä yllättäen hiljaisuus. (Leckie & Hopkins 2002, 344–345.) Edellä esiteltyjen seikkojen perusteella voisikin olettaa, että kirjastonkäyttäjät pitäisivät itseltään selvänä sitä, että suurempi on parempi. Kuitenkin, kuten aiemmat lähikirjastojen puolustuspuhetta tarkastelleet tutkijat (ks. Helovuola 2004) ovat todenneet, myös Launeen lähikirjaston käyttäjien haastattelut osoittivat, että näin ei ole.

”Erinomaisen hyvin [lähikirjaston palvelut riittävät siitä huolimatta, että pääkirjastossa aineistoa on paljon enemmän, MH]. Ja musta tuntuu, että siellä [lähikirjastossa] käyvät ihmiset ovat muutkin ihan tyytyväisiä - -

³⁸ Vuonna 2008 Launeen lähikirjaston tilat olivat suuruudeltaan 6,2 % ja sen aineistomäärärahat 8,1 % pääkirjaston vastaavista resursseista (Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto 2008a, 7–9.).

³⁹ Tästä huolimatta pääkirjaston aikuistenosaston kaunokirjallisuuskokoelma (n=102 727) oli 10 kertaa lähikirjaston aikuisten kaunokirjallisuuskokoelman suuruinen.

Menköt sitten pääkirjastoon, jos haluavat enemmän ja isompaa ja hienompaa, mutta kovastihan tossa on kävijää.” (K 1)

Lähikirjaston huomattavasti pienemmistä resursseista huolimatta, kaikki haastatteleman kaupunkilaiset palasivat yhä uudestaan asioimaan tutkimuksen kohteena olleeseen lähikirjastoon. Sitä, miksi näin oli, käsitellään seuraavassa luvussa.

6. LAUNEEN LÄHIKIRJASTOPALVELUIDEN KÄYTTÖ

6.1. Käytön yleiset piirteet

6.1.1. Asiakaskunta

Rauhallisen omakotialueen keskellä, parinsadan metrin etäisyydellä eräältä Launeen kaupunginosan vilkkaimmalta ajoväylältä, päättyvän poikkikadun päässä puutalojen, leikkikentän, jalkapallokentän ja pyörätien ympäröimänä sijaitsee rakennus, jonka seinässä lukee suurin vihrein kirjaimin: ”Kirjasto”. Maaliskuisella havainnointiviikollani, jolloin sää oli koko ajan pilvinen ja pakkasta oli muutama aste, tämän julkisen rakennuksen kuistille syntyi parina päivinä aukeamisaikaan mennessä jopa muutaman henkilön jono. Varhaisin lähikirjaston aukeamista odottamaan tullut asiakas, nuori äiti lastenvaunujen kanssa saapui kirjaston oven taakse jo vartin ennen määräaika⁴⁰. Jonottajien lisäksi kirjaston ollessa vielä yleisöltä suljettu kävi paikan päällä myös sellaisia asiakkaita, jotka eivät näytäneetkään pyrkivän sisään vaan jotka kävivät vain suoraviivaisesti palauttamassa lainojaan kuistilla sijainneeseen palautuslaatikkoon⁴¹. Lisäksi ovella kävi aamusta asti satunnaisesti henkilöitä, joiden tiedot kirjaston aukioloajoista eivät näyttäneet olleen ajan tasalla ja todettuaan kirjaston oven olevan vielä lukossa, he poistuivat yleensä paikalta. Jonottajat kuitenkin vaikuttivat suhtautuvan odotusaikaan rennosti. Toiset vaihtoivat keskenään muutaman sanan ja eräs naisiasiakas jopa luki kuistilla kirjaa. Päivän ensimmäisistä asiakkaista useimmat olivat alle kouluikäisiä lapsia, heidän seurassaan olleita nuoria ja keski-ikäisiä naisia sekä seniorimiehiä ja –naisia, ja monet näyttivät ajoittavan saapumisensa kirjastoon melko tarkasti heti ensimmäisille aukiolominuuteille.

Keitä sitten Launeen lähikirjaston asiakkaat laajemmin tarkasteltuna olivat? Lähikirjaston elämää kenttätutkimusjakson aukiolotuntien aikana havainnoitaessa kävi selväksi ensinnäkin se, että Launeen kaupunginosassa tarjotut lähikirjastopalvelut kiinnostivat varsin tasapuolisesti niin naisia kuin miehiä, sillä kaikista viikon aikana olinpaikkakartoituksen avulla tarkkailluista asiakkaista vain hieman yli puolet, 59 % oli naisia. Miesten osuus lähikirjaston asiakaskunnassa olikin näin huomattavasti suurempi kuin esimerkiksi Lahden lähikirjastoja tarkastelleeseen kyselytutkimukseen (ks.

⁴⁰ Kirjasto näyttäytyi rakennusta ulkoapäin tarkasteltaessa varsin hiljaisena paikkana ennen verrattain myöhäistä avoamisaikaa. Aamut olivat kuitenkin henkilökunnan tärkeää ja kiireistä sisätyöaika, jolloin huolehdittiin joka päivä aineiston hyllytyksestä ja monista muista kokoelmanhoitoon liittyvistä tehtävistä ja laitettiin kaikki valmiiksi asiakkaita varten.

⁴¹ Kirjaston aukioloajan ulkopuolella laatikkoon palautettiin viikon aikana aineistoa päivittäin muutamasta niteestä useaan kymmeneen niteeseen.

Laitinen & Vähäpullo 2005) vastanneiden miesten osuus antaa olettaa. Asiakaskunnan ikäkaumasta voitiin puolestaan todeta, että suurin lähikirjaston palveluita hyödyntänyt käyttäjäryhmä oli keski-ikäiset, joita maaliskuun ensimmäisen kokonaisen viikon asiakaskunnasta oli hieman yli kolmannes, 35 %. Lasten ja nuorten osuus oli lapsipainotteisesti koko käyttäjäkunnasta kuitenkin melkein yhtä suuri (29 %), eivätkä senioritkaan 23 %:n osuudellaan jääneet kovin kauas toiseksi suurimman ikäryhmän taakse.

”Meillä käy tasaisesti sekä lapsia että aikuisia asiakkaina. Tämä on koko kansan kirjasto – on hyvin kattavasti vauvasta sinne vaariin niitä asiakkaita.” (H 2)

Yhden ikäryhmän edustajia oli lähikirjastotiloissa läsnä viikon aikana kuitenkin muita vähemmän: nuoria aikuisia, joita asiakkaista oli vain noin joka kymmenes. Heistä valtaosa oli pienten lasten kanssa lähikirjastoon saapuneita naisia.

”Jos aatellaan tota virtausta, niin varmaan tollaiset aikuisnuoret pojat [ovat vähemmistössä asiakaskunnassa]. Niitä ei kyl ainakaan hirveesti käy. Silleen, että ne hirveesti lainais muuta kuin sitten, jos heillä on joku tehtävä koulusta annettu. Että on niin kuin tultava. Tyttöjä nyt on jonkun verran vielä ja jotkut lukee kovastikin. - - Sitten taas, kun ne ite saavat lapsia, niin sit he alkavat taas käydä ja hakevat lapsilleenkin lukemista ja saattavat itekin innostua uudestaan. - - Just tää aikuisnuorten ryhmä et se ei oo mikään kauheen iso. Iäkkäämpää väkeä meillä käy. Samoin kuin nuoria perheitä ja tietysti sitten keski-ikäistäkin väkeä. Sekä naisia että miehiä.” (H 1)

Myös kirjastonkäyttäjien haastattelut vahvistivat tämän havainnon. Monilla Launeen lähikirjastossa lapsuudesta asti asioineilla haastatelluilla oli tapahtunut notkahdus lähikirjastonkäytön määrässä juuri nuoruusiässä.

”Silloin, kun oltiin pieniä, niin käytettiin enemmän kirjastoa. Mutta sitten on jäänyt enemmän oman aktiivisuuden puoleen. Lukioaikana silloin tuli [tauko Launeen lähikirjaston käyttöön], kun oli niin tiukka aikataulu ja sitä teki aika pitkää päivää. - - Mut silloin, kun mä jotain hain, niin mä hain hirveen kasan. Nyt siitä on yrittänyt pitää [kiinni], et sitä tulee käytettyä.” (K 11)

”Jo aiemmin me asuttiin täällä ja koulussa tarvi joskus jotain johonkin. Mut kun tuli ne omat lapset, sen jälkeen mä rupesin käyttämään [Launeen lähikirjastoa] enemmän. Se oli ihan selkeesti.” (K 3)

Launeen lähikirjaston asiakaskunta voidaan jakaa kirjastonkäyttäjien asuinpaikkojen perusteella karkeasti kahteen ryhmään. Ensimmäinen niistä koostuu kaupunkilaisista, jotka asuvat Etelä-Lahdessa joko Launeen kaupunginosassa tai joillakin niistä asuinalueista, joilla ei ole omaa lähikir-

jastoa. Tällaisia alueita mainittiin haastatteluissa nimeltä kaksitoista⁴². Yksityishenkilöiden lisäksi Launeen lähikirjastoa käyttävät monet alueen yhteisöt jäsenineen: muun muassa päiväkodit, alueen perhepäivähoitajat, Launeen omakotiyhdistys, Launeen kulttuurikerho sekä alueen peruskoulun erityisopetusryhmä. Leimallisesti koulukirjasto Launeen lähikirjasto ei alueellaan monista muista kaupungin lähikirjastoista poiketen ole, sillä lähimmät, muutaman kilometrin päässä Launeen lähikirjastosta sijaitsevat peruskoulut suosivat koulujen pihossa käyvän kirjastoauton palveluita. Toiseen, vähemmistönä olevaan ryhmään kuuluvat sellaiset, muissa kaupunginosissa asuvat henkilöt, jotka ovat jonkin toisen kirjaston ensisijaisia käyttäjiä. Heidän kirjastonkäytölleen on tyypillistä satunnainen poikkeaminen Launeen kirjastoon jonkin tietyn syyn, pääsääntöisesti vapaana olevan kirjan lainaamisen takia.

”Saattaa olla tällaisia, että opiskelija on katsonut jostain kotikoneelta, että tuol on joku [teos]. Sellaisia täsmähakijoita, että ne hakee jotain tiettyä kirjaa ja lähtevät sen perässä tulemaan.” (H 2)

”Ykskin isoäiti tuli lastenlapsien kanssa, jotka oli jo Liipolan [toisen lähikirjaston] lukeut. Niin ne tuli sitten muutamit kassilliset hakemaan täältä. Tässä on sitten rajapintaa. Että kyllä jotkut käyttää ristiinkin.” (H 3)

Myös Lahden alueella poikkeuksellinen lähikirjaston lauantaiaukioloaika on tuonut Launeen lähikirjastoon käyttäjiä Lahden kaupunginkirjaston muiden toimipaikkojen alueilta.

”Lauantaiaukiolo on tuonut ympäri Lahtea asiakkaita ja näitä lähikuntienkin asiakkaita. Että ihmiset katsovat lehdestä, että tuolla on kirjasto auki. Käyvät tuossa lähikaupoissa ja samalla sitten poikkeavat tässä. Että ihan sellaisia ennestään tuntemattomia asiakkaita on tullut sen myötä.” (H 2)

6.1.2. Käyntien määrä, säännöllisyys ja muut ominaispiirteet

Informanttien valintavaiheessa haastateltaviksi määriteltiin soveltuvan sellaiset kirjastonkäyttäjät, jotka asioivat tutkimuksen kohteena olleessa lähikirjastossa vähintään kerran kuukaudessa. Haastateltavat olivatkin siten kaikki lähikirjastopalveluiden aktiivikäyttäjiä, vaikka heidän voi Laitisen ja Vähäpullon (2005) tutkimustulosten⁴³ perusteella sanoa edustavan varsin hyvin Lahden lähikirjastojen käyttäjäkuntaa. Kuudestatoista haastattelemastani lähikirjastonkäyttäjistä suurin osa, 14 henkilöä käytti lähikirjastoa kuitenkin pääsääntöisesti tiheämmin kuin kerran kuukaudessa. Heistä viidellä oli tapana käydä lähikirjastossa viikoittain ts. neljä kertaa kuussa ja informanteista kolme käytti

⁴²Ali-Juhakkala, Asemantausta, Hennala, Keijupuisto, Kerinkallio, Länsiharju, Nikkilä, Okeroinen, Patomäki, Patoniitty, Saksala ja Tornator. Lahden kaupunginkirjaston julkaisemassa kirjastoverkkoselvityksessä ilmoitetaan Launeen kirjaston vaikutusalueella asuvan kaiken kaikkiaan 8 800 henkilöä (Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto 2008a).

⁴³Vastanneista 94 % asioi Lahden lähikirjastoissa vähintään kerran kuussa (Laitinen ja Vähäpullo 2005, 22).

Launeen kirjaston palveluita vielä tätäkin useammin – jopa useita kertoja viikossa. Henkilökunnan mukaan kyseisten asiakkaiden kaltaisia, viikoittain asioivia aktiivikäyttäjiä on kirjaston kokoa asiakaskunnassa verrattain paljon.

”On hyvin paljon sellaisia, jotka käy melkein joka päivä lehden lukemassa ja ihan kerran viikossa vähintään lainaamassa. Kyllä niitä on tosi paljon, jotka muistaa nimeltä – sellaisia ”kanta-asiakkaita”.” (H 3)

Mielenkiintoista oli, että lähikirjastokäyntien määrässä mitattuna aktiivisimpaan, viikoittain asioivaan kolmannekseen kuuluvien henkilöiden kohdalla ei ollut tunnistettavissa mitään ryhmän sisäistä yhteistä demografista nimittäjää, vaan he olivat yhtä usein naisia kuin miehiä ja yhtä usein nuoria kuin jo hieman iäkkäämpiäkin henkilöitä.

Valtaosa haastatelluista hyödynsi lähikirjaston palveluita katkottomasti ympäri vuoden. Selkeän, kesän lomakauteen sijoittuvan tauon lähikirjastonkäytössä ilmoitti haastatelluista pitävänsä vain pari henkilöä – toinen heistä päiväkodin edustaja. Suurimman osan kohdalla kuukausittaisten lähikirjastonkäyntien määrä kuitenkin vaihteli toisinaan jonkin verran säätiloista, vuodenajoista ja niiden loma-ajoista, asiointitarpeista tai eri elämäntilanteisiin kuten työhön tai opiskeluun liittyneestä kiireestä johtuen.

”Kyl varmaan ehkä talvella tulee käytyä silleen määrällisesti enemmän. Kesällä sitä kuitenkin haluaa olla niin paljon ulkona.” (K 3)

”Välillä tulee käytyä ehkä kerran kuussa, välillä tulee käytyä useita kertoja viikossa. Tarpeen mukaan. - - Mä olin työharjoittelussa ja se myös vaikutti aika paljon. Että jos [eräessä kaupunginosassa] astikin käytiössä, niin tulee vähän ongelmia keritä käymään täällä - - ja keritä just seittemään.” (K 2)

”Just nyt tää aika [toukokuu], kun pihoja haravoidaan ja on ne kevätkunnostukset, on yleensä hiljaisempi kuin muut kuukaudet. - - Kun ne saavat ne läpikäytyä, niin sitten tulevat taas kirjastoon - - Mutta kesä ei oo koskaan hiljainen. - - Meillähän on joskus se heinäkuukin ollut joskus vuoden vilkkainkin kuukausi. - - Muuten se on aika tasasta.” (H 1)

Myös eri viikonpäivillä ja vuorokauden ajoilla oli yhteyttä lähikirjastonkäyttöön. Kentällä kävi varsin pian selväksi, että lähikirjaston arkea rytmittivät pitkin päivää uusien asiakkaiden sisääntulopyrähdyksen sekä rauhallisempien hetkien vaihtelut. Ensimmäinen selkeästi havaittavista yleisöryntäyksistä oli useimpina päivinä heti päivän alussa ja se kesti noin 40 minuuttia riippumatta siitä, aukeiko kirjasto klo 10 vai klo 13. Asiakkaita oli liikkeellä huomattavan paljon yhtä aikaa myös kirjaston ilta-aukiolopäivinä kello viiden ja puoli seitsemän välillä ts. yleisen virastotyöajan jälkeen. Hiljaisin hetki sattui useimpina päivinä iltapäivään, jolloin tiloissa saattoi olla hetkittäin henkilökunnan

lisäksi yhtä aikaa läsnä vain pari henkilöä. Viikon vilkkaimpina hetkinä oli asiakkaita puolestaan kaikilla osastoilla lukuisia: eräänä päivänä yhteensä lähes kolmekymmentä.

Viikonpäivistä maanantai, tiistai ja perjantai olivat niin päiväkirjan kuin kyseisen viikon kävijä- ja lainaustilastojen mukaan suosituimmat päivät, jolloin Launeen lähikirjastopalveluita hyödynnettiin⁴⁴. Käyttäjäkuntaa ikäryhmittäin tarkasteltaessa voidaan todeta, että lapsia ja nuoria kirjastossa kävi tasaisesti jokaisena viikonpäivänä. Tosin keskiviikkona, jolloin kirjaston aamupäivän ohjelmaan kuului satutunti, oli tiloissa yhtäaikaisesti paikalla nimenomaan alle kouluikäisiä lapsia huomattavasti muita päiviä enemmän. Ilman vanhempiaan kirjastoon tulleet teini-ikäiset asiakkaat olivat liikkeellä etenkin alkuviikon iltapäivinä sekä lauantaina. Keski-ikäiset puolestaan suosivat tasaisesti iltapäiviä ja iltoja – samoin kuin nuoret aikuiset, joiden osuus asiakaskunnassa oli suurimmillaan kyseisellä viikolla lauantaina. Valtaosa seniori-ikäisistä käyttäjistä asioi kirjastossa arkipäivisin ennen puoli neljää. Päiväkodeille tarjottua asiointimahdollisuutta kirjaston aukioloajan ulkopuolella käytti viikon aikana yksi päiväkotit⁴⁵.

Myös useilla haastatelluilla oli tapana käydä kirjastossa tiettyinä viikonpäivinä ja vuorokauden aikoina.

”Me käydään aina keskiviikkoisin, kun se on se aamu kun kirjasto on auki.. -- Jos ei päästä keskiviikkoamuna, niin sitten käydään joku iltapäivä. Kyl meillä on [se] aina tavoitteena.” (K 9)

”Tää tiistai. Ja se lauantai on ollut usein sellainen mun päivä. Mut nää muut [käynnit] on ollut silleen tarpeen mukaan.” (K 6)

”Tulen heti silloin, kun kirjasto aukeaa – yleensä klo 13. Aukee keskiviikkoisin kymmeneltä niin meen viimeistään puol 11.” (K 5)

Vierailuja varta vasten ja yksinomaan vain lähikirjastoon teki haastatelluista hieman yli puolet, yhdeksän henkilöä. Muut seitsemän poikkesivat lisäksi sisään kirjaston ohi kulkiessaan joko ennakolta suunnittelematta tai suunnitellusti ruokaostosmatkojen yhteydessä.

”Kyllä meillä on yleensä ollut [tapana], että se on ihan oma käyntinsä. Että tullaan ihan kirjastoon kirjaston takia.” (K 9)

⁴⁴ Verrattaessa havainnointiviikon lainauslukuja edeltäneen vuoden lainaukseen voidaan todeta, että maanantai ja tiistai ovat olleet pidemmälläkin aikavälillä suosituimmat viikonpäivät, jolloin lähikirjastoon on tultu lainaamaan aineistoa.

⁴⁵ Annettua mahdollisuutta on hyödynnetty kaiken kaikkiaan varsin paljon. Esimerkiksi vuonna 2007 kymmenen päiväkotiryhmää kävi kirjastossa ennen virallista aukioloaikaa.

”Jos on huono keli, niin [teen] kaikki reissut saman tien. Tai jos on paljon kantamista [palautettavia lainoja] niin sitten saattaa olla niin, että käydään nyt samalla kirjastossa ja samalla kaupassa. Jos on hyvä ilma, semmoinen ihan kelvollinen eikä ole ihan hirveästi kantamista niin sitten se on ihan oma reissunsa. Että voi sanoa, että ihan puoliksi ja puoliksi.” (K 1)

Maaliskuisella havainnointiviikollani suurin osa asiakkaista saapui lähikirjastopalveluiden ääreen joko kävellen – osa rattaita työntäen – tai henkilöautoilla. Lisäksi muutama asiakas käytti myös talvikelillä polkupyörää ja eräs rollaattoria käyttänyt asiakas tuli paikan päälle taksilla. Haastatelluista lähikirjastonkäyttäjistä valtaosa, kymmenen, käveli ja/tai pyöräili aina kyseiseen lähikirjastoon, koska he asuivat aivan kirjaston lähistöllä. Lasten ja nuorten lisäksi myöskään monilla aikuisilla ei olisi edes ollut autoa omatoimisesti käytettävissään. Lähikirjaston läheisyyden lisäksi heidän ei edellä mainitusta syystä johtuen myöskään tarvinnut turvautua julkisiin kulkuvälineisiin. Myös monet niistä haastatelluista, jotka autoilivat, kävivät toisinaan – etenkin kesäisin – kirjastossa kävelen tai polkupyörällä. Silloin, kun he saapuivat lähikirjastoon autoillaan, se tapahtui mukavuustekijöiden lisäksi muun muassa sääolosuhteista, lainakirjakassien painavuudesta, pienten lasten mukanaolosta tai ostosmatkan ja kirjastokäynnin yhdistämisestä johtuen.

Vaikka monet asiakkaista saapuivat havainnointiviikolla lähikirjastoon yksin, varsin monelle kirjastonkäyttö ei ollut yksinäistä toimintaa. Olinpaikkakartoitus nimittäin paljasti, että 265:sta viikon aikana tarkkaillusta kirjastonkäyttäjistä yli kolmasosa asioi kirjastossa vähintään yhden ihmisen seurassa ja kirjastokäynti oli näin ollen monille myös sosiaalinen tapahtuma. Lapsia ja nuoria asioi lisäksi tiloissa myös koululais- tai perhepäivähoidoryhmien jäseninä.

”Aika paljon on silleen, että avioparit käy yhdessä. Ja sellaistaahan on sit hyvin runsaasti, että äiti käy lasten kanssa. Sitten muutama isä käy lasten kanssa, ettei oo äiti mukana. - - On joitain, että käy koko perhe, mutta vähän vähemmän on sellaista - - Yksin on tällaisia ”lapsettomia”, joilla on lapset jo sen verran isoja. Ja aika paljon käy sitten yksinäisiä naisia – jo iäkkäämpiä. Samaten käyvät yksinään iäkkäämmät miehet. - - Se on yleisintä, että äiti on lasten kanssa.” (H 1)

Kuudestatoista haastatellusta lähikirjastonkäyttäjistä puolet saapui lähikirjastoon aina yksin. Syynä tähän oli joko seuran puute tai se, että yksin asioidessa käyttäjillä oli oma vapaus viipyä kirjastotiloissa niin pitkään kuin itse halusivat, kuten eräs haastatelluista muotoili.

”Mä lähen mielellään yksin sinne. Just silleen, ettei mua kukaan odota, että taas sä jäit sinne. - - Niin musta on kiva lähteä sinne. Ihan noin jutella hetki. Tai isompikin hetki ja kattoo rauhassa [aineistoa]. Hyvin usein.” (K 1)

Lähikirjastopalveluita on monien lakkautusuhkien yhteydessä puolustettu muun muassa sillä, että ne mahdollistavat yhteiskunnan ”heikoimpien” ts. etenkin lasten omatoimisen yleisten kirjastopal-

veluiden käytön. Niin havainnointiviikolla kuin haastatteluiden yhteydessä tuli ilmi, että näitä yksinasioivia lapsia on myös Launeen lähikirjaston asiakaskunnassa lukuisia – etenkin kesäisin. Myös osalla haastatelluista asiakkaista oli kokemusta lähikirjastokäynneistä Launeen lähikirjastossa ”yksinäisenä” lapsena.

”Kyllä niitä yksin käyviä on. Jo sitten tollaisista varmaan koululaisista. Ihan sellaisia, jotka asuu tässä aika lähellä. Mut pienempien lasten kanssa sit käy perheet - - Kyllähän niitä on, joiden vanhempia ei oo varmaan ikinä nähty.” (H 3)

”Mä oo ihan pienestä lähtien käynyt ite - - Äiti ei oo kauhee lukija.” (K 10)

Toiset kahdeksan informanttia tulivat lähikirjastoon toisinaan myös lähikirjastokäynneistä nauttivia lastensa, puolisonsa tai ystäviensä seurassa. Toisia henkilöitä, niin lapsia kuin aikuisia myös rohkaistiin aktiivisesti lähikirjastonkäyttöön ottamalla heitä mukaan kirjastokäynneille ja suosittelulla kirjastoa.

”Yritän tyrkyttää kyllä muillekin - - koska musta tää on niin hyvä. Oikeesti niin hyvä. Kun täällä on joka lähtöön.” (K 3)

”Mä varmaan tulin tänne ekaa kertaa koulun kanssa. Mut silti mun kaveri sai mut käymään täällä ihan vakituisesti, kun sen kanssa kävi aina kirjastossa.” (K 10)

”Äitin kanssa tulin ekan kerran.” (K 13)

Useimmat asiakkaat – niin tarkkaillut kuin haastatellut – viipyivät tiloissa noin 15 minuutista vajaan tuntiin. Asiakkaita oli aina viimeiselle aukiolominuutille asti ja uusia asiakkaita saapui vielä viimeisen kymmenenkin minuutin aikana. Kauimmin tiloissa viipyivät yleensä ne, jotka poikkesivat käyntinsä aikana lukusaliin lukemaan lehtiä, istahtivat nojatuoleihin lukemaan ja selailemaan romaaneita, sarjakuvia tai käsityölehtiä tai hyödynsivät lastenpalveluita esimerkiksi osallistumalla satutunnille. Pisimpään lähikirjastotiloissa viihtyi eräs keski-ikäinen naisasiakas, joka luki rauhallisimmassa nojatuolinurkkauksessa kirjoja kolmatta tuntia.

”No useimmiten se on mulla sellainen puoli tuntia ainakin. Ja sit enemmänkin voi mennä, mutta se on sellainen suunnilleen. Että jos jotakin kirjaa nyt hakee, niin puolessa tunnissa sen saattais löytää. Sitten, jos viettää enemmän aikaa ja lukee lehteä tai muuta, niin sit menee tuntikin.” (K 12)

”Jos satutunnit on, niin sittenhän se menee yli tunnin se käynti. Että sitten, kun me käydään vaan lainaamassa niin, sitten se on sellainen 15 min suunnilleen. Että valitaan kirjat ja lähetään.” (K 9)

Asiakkaat käyttäytyivät kirjaston tiloissa muiden käyttäjien asiointirauhaa kunnioittaen⁴⁶. Lukusalin matkapuhelinkieltoa vastaan ei rikottu ja jos asiakkaan puhelin soi kirjastotiloissa, se joko vaiennettiin tai puhelimen kanssa suunnattiin kohti ulko-ovea. Lasten- ja nuortenosastolla niin lasten vanhemmat kuin vanhemmat sisarukset huomauttivat muutaman kerran nuorimmille lapsille äänekkyydestä ja erään väsyneen lapsen kiukkukohtaukseen puututtiin nopeasti poistumalla kirjastosta toisen vanhemman jäädessä saattamaan perheen asiointi loppuun. Myöskään kannettavia musiikkilaitteita ei tiloissa käytetty.

”Yleensä ihmisten kohtaamiset on aina positiivisia, kun nää kaikki tulee kirjastoon hyvillä mielin.” (H 3)

”Tää on rauhallinen paikka.” (K 2)

Koira oli mukana lähikirjastossa viikon aikana kahdella asiakkaalla, joista toinen poistui tiloista välittömästi lainat palautettuaan koiransa läsnäoloon viitaten. Kannettava tietokone oli kirjastossa käytössä yhdellä asiakkaalla ja omat eväät kirjastoon oli tuonut samoin vain yksi asiakas. Niin lähikirjastotiloissa tarkkailuista kuin haastatelluista asiakkaista voidaankin yleisesti todeta, että he varustautuivat kirjastokäyntiinsä pääasiassa vain aineiston kantamiseen soveltuvin laukuin. Niitä oli mukana reilusti yli puolella tarkkailuista asiakkaista.

6.2. Käytön taustatekijät

”Mä en ole ikinä käynyt pääkirjastossa. Että tämä on ihan ainoa Lahden kirjasto, missä mä oon käynyt.” (K 9)

”Launeen kirjasto – eihän sitä oikeastaan mieli muita vaihtoehtoja. Ei tartte. Se on paras. Se on ihan yksinkertaisesti miellyttävä paikka. - - Siis aineistonhan saa - - voi periaatteessa mennä mihin tahansa Lahden kirjastoon niin samat löytyy ja varmasti tilaavat. Mutta tää on se, mikä vetää.” (K 1)

”Kyllä tää on mun kirjasto - - tää on sellainen koti. Kirjastokoti. Tääl on mukava käydä. - - Meijänkin kujalle sinne tulee kirjastoauto, mutta en mä siellä koskaan käynyt oo.” (K 12)

Kuten edellä esitetyt lähikirjastonkäyttäjien toteamukset osoittavat, useimmat informanttini puhuivat Launeen lähikirjaston valitsemisesta yleisten kirjastopalveluiden hankintapaikakseen itsestään-

⁴⁶ Kirjaston henkilökunta on joutunut puuttumaan muiden asiakkaiden viihtyvyyden takaamiseksi viime vuosina muutamien nuorten ilkeävaltaiseen käyttäytymiseen. Järjestyshäiriöitä lähikirjastossa on kuitenkin yleisesti katsoen harvoin.

selvyytenä ja heidän yleisten kirjastopalveluiden käyttönsä keskittyi nimenomaan kyseiseen kirjastoon. Pääkirjastoa ja kirjastoautoa – jos niitä ylipäänsä käytettiin – käytettiin yleisesti varsin satunnaisesti, sillä säännöllisesti muissa toimipisteissä asioi haastatelluista asiakasta vain kolme. Informanttien Launeen lähikirjastoa koskevan ”oma kirjasto” -kokemuksen syntyyn oli yhteydessä kaiken kaikkiaan kaksi eri tekijää: kokemus lähikirjaston tavoitettavuudesta ja kokemus lähikirjaston lähestyttävyydestä.

6.2.1. Kokemus tavoitettavuudesta

Lähikirjaston on nimensä mukaisesti tarkoitus sijaita lähellä yleisten kirjastopalveluiden tarpeessa olevien kaupunkilaisten asuinpaikkoja. Tässä tutkimuksessa haastatelluista 16 lähikirjastonkäyttäjistä melkein kaikki, 14 henkilöä, asuivat alle kahden kilometrin etäisyydellä hyödyntämänsä Launeen lähikirjaston palveluista ja vain parilla kaikista haastatelluista jokin kaupunginkirjaston toinen kiinteä toimipiste olisi ollut kyseistä kirjastoa lähempänä⁴⁷.

Lähellä sijaitseva kiinteä kirjastotila oli haastatelluille tärkeä ensinnäkin siksi, että sen olemassaolo teki mahdolliseksi heidän spontaanin säännöllisen yleisten kirjastopalveluiden käyttönsä. Pääkirjaston käyttö olisi edellyttänyt informanteilta useimmissa tapauksissa matkustamista varta vasten kaupungin keskustaan bussilla tai omalla autolla, jos sellainen olisi ollut ylipäänsä käytettävissä. Jotkut aikuiskäyttäjistä korostivat, että kirjastopalveluiden hakeminen kauempaa ei onnistuisi yhtä usein kuin kirjastopalveluiden hakeminen kodin läheltä työn ja perheen asettamien aikataulujen vuoksi. Ajatus työpäivän jälkeen omaa aluetta kauemmas menemisestä tuntui myös uuvuttavalta. Jos asiakkaat olisivat joutuneet menemään kauemmas kirjastopalveluiden perässä, se olisi vaatinut heiltä suurempaa vaivannäköä muun muassa kirjastonkäytön ennakoivan suunnittelun muodossa ja aiheuttanut ylimääräisiä rahallisia kuluja sekä vapaa-ajan menetystä.

”Kyllähän se [sijainti lyhyen matkan päässä] tietysti auttaa asiaa, että se on niin lähellä. Että tulee usein käytyä - - Lähellä – sinne on helppo mennä. Eihän toi oo kuin hetken, kun mä pyörällä sohasen sen [matkan]. Jos otettais tämä lähikirjasto pois... Se on edestakainen bussimatka 5,40E - - Sit varsinkin, jos lähdet lasten kanssa, niin on vielä pitempi penni. Ja kun todellakaan kaikilla ei ole sitä omaa autoa. Kirjaston palveluiden pitää olla helposti saatavissa.” (K 1)

”Pääkirjastosta vois löytyä [aineistoa], mut kun asuu tässä Launeella. Tänne on niin paljon lyhyempi fillaroida jossain kymmenessä minuutissa kuin tuonne pääkirjastoon. Jotain puoli tuntia [polkupyörällä] sinne päin ja saman verran taaksepäin.” (K 2)

⁴⁷ Kahdesta muusta haastatellusta toisella oli matkaa kirjastoon yli kolme kilometriä, ja toinen käytti kirjastoa työroolissaan läheisestä päiväkodista käsin.

”On se niin kiva, ettei tartte kauemmas lähteä.” (K 15)

”On tosi tärkeitä, et se on lähellä ja et sinne on helppo tulla ja olla siellä.” (K 9)

”Tää on kaikkein lähin kirjasto. Mä oon käynyt tässä sen takia.” (K 10)

”Ei varmaan kyllä tulis silviisiin kirjoja luettua. Tää just, et on - - lyhyt matka tulla.” (K 16)

”Todella monet silloin lakkauttamisuhkien yhteydessä sanoivat, et sit joo loppuu kirjastonkäyttö kokonaan. Et ei he lähde täältä bussilla itseään rahtaamaan kaupunkiin. Et se on just lähikirjastonkäytössä se läheisyys. Se ei vaadi ylimääräisiä kustannuksia. - - Ilmaisuustunne siinä säilyy, kun ei tarvi lähteä bussilla hakemaan lukemista.” (H 3)

Kiinteän alueellisen kirjaston tavoitettavuus muodostui toimipisteen läheisen sijainnin lisäksi myös siitä, että kirjastoon pääsi asioimaan pikaisesti aina, kun tarvetta siihen ilmeni. Haastatellut pitivät lähiöpysäkeillä aikataulun mukaisesti kerran viikossa vierailevaa kirjastoautoa yleisesti kiinteitä lähipalveluita huonompana vaihtoehtona hankalaksi koetun aikataulun noudattamisen sekä myös kirjastoauton lyhyehkön pysäkkiajan tuottaman kiireen vuoksi, eikä valtaosa informanteista käyttänyt kirjastoauton palveluita. Monet eivät edes olleet tietoisia siitä, missä heidän kotejaan lähimmät kirjastoautopysäkit sijaitsivat.

”Sitä [kirjastoautoa] täytyis niin kuin odottaa – sitä tiistaita. Jos niin kuin vaikka keskiviikkona asia [tiedontarve] tulis ilmi. Jos pitäis saada tämä asia nopeesti. Vaikka tomaatit kasvamaan ruokkuun tai vastaavaa, niin silloin se ois turhauttavaa odotella sinne ens viikon puolelle.” (K 2)

”En käytä [kirjastoautoa] Miks mä käyttäisin, kun tähän ei oo pitkä matka. - - Se ois tossa ihan lähellä mua, mutta en mä tiedä, että onks se keskiviikkona. Sehän ei sopiskaan mun aikatauluun. - - Se ois vaan niin hankala aina sitten silleen johonkin tiettyyn aikaan olla jossain. Niin mä en viitti ottaa sitä painetta itelleni, että kun kävely ei vielä tuota vaikeuksia. - - Mä aattelen, että sitten, kun käveleminen on hankalampaa, niin sit mä ehkä rupeisin käyttämään sitä kirjastoautoa. Mut [Entisessä asuinpaikassa] mä käytin kirjastoautoa, kun matka [kirjastoon] olisi ollut ylivoimainen.” (K 6)

”Ala-asteella kun oli niin käytiin aina, kun tuli kirjastoauto [koululle] niin vähän kattoo. Ei sieltä yleensä tullut lainattua mitään, kun oli aina vaan yhen välitunnin ja ei saanut olla siellä pitempään. Siellä ei kerinnyt katsoo ja niin ei viittinyt lainatakaan, jos ei [olisi] ollutkaan hyvä kirja.” (K 13)

Launeen kiinteän lähikirjaston todettiin monissa haastatteluissa lisäksi olevan pääkirjastoon ja kirjastoautoon verrattuna tavoitettavampi vaihtoehto myös parempien pysäköintipaikkojen ja lähikirjastohuoneiston esteettömyyden kuten lyhyempien välimatkojen vuoksi. Toinen niistä informanteista, joilla toinen lähikirjasto olisi ollut lähempänä kotia, puolestaan ilmoitti yhdeksi vaikuttimekseen

tulla juuri kyseiseen lähikirjastoon sen, että hän piti vaihtoehtoiseen lähikirjastoon johtavaa mäkiä kulkuväylää liian hankalana ja myös vaarallisena etenkin talviaikaan polkupyörällä kirjastokassien kanssa kuljettavaksi.

”Ei sinne [pääkirjastoon] pääse autolla. Parkkipaikka on täysin alimitoitettu. Se on muutenkin liian iso laitos, kun ei jaksa eikä pysty kävelemään hyllyjen välissä pitkiä matkoja. Ja kirjastoautoonkin ois liian hankala nousta. Ei onnistu.” (K 14)

”Mä olisin ollut ilman tätä kirjastoa aivan avuton. - - Kun mä ton rollaattorin kanssa sitten olen ja mulla on niin huonot jalat. Niin kun mä en senkään kanssa tahdo jaksaa, niin mun olis vaikea käydä siellä [pääkirjastossa].” (K 7)

Eräs haastatelluista toi ilmi, että lähikirjastotoimipisteen läheisellä sijainnilla oli ollut vaikutusta jopa asuinpaikan valintaan Launeen alueen sisällä. Mielenkiintoista myös oli, että lyhyttä lähikirjastomatkaa ei nähty vain välttämättömänä siirtymisenä kotoa kirjastoon ja takaisin, vaan sitä myös hyödynnettiin aktiivisesti kahdessa eri tarkoituksessa. Kirjastomatka polkupyörällä tai kävellen oli monille haastateltaville kunnan ylläpitoon tai jopa kohottamiseen tähtäävää arkiliikuntaa ja lähellä sijaitseva julkinen kirjastotila oli heille luonteva ja mielekäs käyntikohde. Sain tästä viitteitä myös maaliskuisella kenttätutkimusviikollani, kun havaitsin lähikirjastotiloissa kaksikin naisasiakasta, joilla oli mukanaan sauvakävelysauvat.

”Mä en ota edes polkupyörää sitä [kirjastomatkaa] varten, että mä saan enemmän liikuntaa, kun kävelen kesät talvet.” (K 6)

”Lähikirjastoon tulee lähdettyä mielellään, et lapset saa olla ulkona. Näil on energiaa ihan hirveesti. Ne saa osansa jo riehuu ja tossa hyppiä ja pomppia matkalla. Et kyllä sinne mielummin lähtee [kuin kirjastoautolle], kun on kunnan tilat ja siinä saa tosiaan ulkonakin olla.” (K 4)

Toinen haastatteluissa esiin tuotu, lähellä sijaitsevaan kirjastoon tehdyn kävelyretken syvempi tarkoitus oli lasten liikennekasvatus matkan aikana.

Tavoitettavuus oli ilmeinen syy siihen, miksi haastatellut kirjastonkäyttäjät valitsivat asiointipaikakseen alueensa lähikirjaston. Kuitenkin vähintäänkin yhtä painokkaasti tuotiin haastatteluissa esille kokemus Launeen lähikirjaston lähestyttävyydestä, johon viitattiin yleisesti sanoilla ”oma” ja ”tuttu”.

6.2.2. Kokemus lähestyttävyydestä

”Kun on oma tuttu kirjasto, niin sinne on kiva tulla.” (K 6)

”Tää on niin kuin mun kirjastoni. Niin kun mä nauroin, että nyt mä lähden mun kantakapakiini.” (K 8)

”Lähestyttävyydellä” tarkoitetaan jatkossa sitä, että lähikirjastoasiakkaat kokivat lähikirjastopalvelut tavoitettavuuden lisäksi myös miellyttäväksi käyttää. Kokemuksen syntyyn vaikutti kolme tekijää: tottumus käyttää tutuksi tullutta kirjastotoimipaikkaa, tunne aineiston paremmasta löytyvyydestä lähikirjastosta sekä ”kyläyhteisöhenget” olemassaolo. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan sitä, että haastatellut kokivat saavansa lähikirjastoonsa toisenlaisen, syvemmän yhteyden kuin niihin suurempiin toimipisteisiin, joiden käytöstä heille oli kertynyt aiempaa kokemusta. Etenkin kokemus lähestyttävyydestä olikin – tavoitettavuuden ohella – tehnyt haastatelluista yleisten kirjastopalveluiden käyttäjistä lähikirjaston kanta-asiakkaita.

6.2.2.1. Tottumus kyseisen toimipaikan käyttöön

”Kun on niin pienestä pitäen tottunut käymään tässä, niin se jotenkin tuntuu niin luonnolliselta käydä tässä.” (K 11)

Launeen lähikirjaston lähestyttävyydestä kertoi ensinnäkin se, että kaikilla haastatelluilla asiakkaila oli tapana toistuvasti palata asioimaan kyseiseen lähikirjastoon yhä uudestaan. Valtaosan kohdalla asiakassuhteet lähikirjastoon olivat pitkiä ja informanttien oli vaikea palauttaa mieleen, milloin he olivat asioineet kyseisessä lähikirjastossa ensimmäistä kertaa. Asiakassuhteista pisin oli kestänyt jo yli 30 vuotta ja monet muutkin kertoivat käyneensä Launeen lähikirjastossa reilusti yli 10 vuoden ajan.

”Jo tossa aikaisemmassa [kirjaston edellisessä sijaintipaikassa] tuli joskus isän kanssa käytyä pikkupoikana. - - Varmaan joskus ala-asteella. Tuli lainattua siitä asti, kun oppi lukemaan. Siitä lähtien on tullut aina haettua jotain kirjoja.” (K 2)

”En muista vuotta tarkalleen. Silloinhan se oli siinä vanhassa paikassa. Mä oon käynyt siellä siitä asti. Siitä on yli 20 vuotta ihan reippaastikin.” (K 1)

Asiakassuhteet Launeen lähikirjastoon olivat syntyneet pääasiassa joko jo lapsuudessa, kun alueella siitä asti asuneet haastatellut olivat asioineet lähikirjastossa perheenjäsentensä tai ystävien seurassa, tai Launeen alueelle muuttamisen jälkeen, kun yleisten kirjastopalveluiden käyttöön tottuneet henkilöt olivat hakeutuneet kirjastopalveluiden ääreen uudessa asuinpaikassaan. Eräs haastatelluista oli kuitenkin hakeutunut lähikirjastoasiakkaaksi vasta myöhemmin, eläkkeelle jäätyään, kun vapaa-ajan lisääntyminen oli tarjonnut siihen mahdollisuuden.

”Mä kävin jo siin vanhas paikas ihan pikkuskidinä. - - Sarjakuvia tuli haettua siitä lähtien, kun tajus, että niitä on [tarjolla lähikirjastossa].” (K 11)

”Mä rupesin tääl käymään - - kun me muutettiin. Sitä ennen mä kävin Kärpäsessä [toisessa lähikirjastossa]. - - Mä kävin Ahtialan kirjastossa, kun mä asuin siellä ja se oli aika lähellä.” (K 10)

”Tammikuussa, kun mä jäin eläkkeelle.” (K 5)

”Kävin ihan kansakoulun likasta alkaen. Sanotaan ehkä että ihan 9 -vuotiaasta. - - Ja mä oon tätä kirjastoa käyttänyt, kun me muutettiin uudelleen Lahteen. Että kahdessa osassa.” (K 8)

Kuten edellinen lainaus osoittaa, tottumus tietyn lähikirjaston käyttöön voi olla niin suurta, että saman kirjaston asiakkaaksi voidaan palata myöhemmissä elämänvaiheissa. Henkilökunnan mukaan monia asiakassuhteita on vuosien varrella myös säilynyt, vaikka Launeen kirjaston käyttäjiä on muuttanut kaupungin sisällä muihin kaupunginosiin..

”Kyllä sitten on ihan sellaisiakin asiakkaita, jotka on täältä muuttanut pois [kaupungin sisällä]. Mut et he haluaa silti käydä samassa kirjastossa. Että meillä käy [asiakkaita] Jalkarannasta ja Ankkurin alueelta.” (H 1)

6.2.2.2. Tunne aineiston riittävästä ja pääkirjaston kokoelmaan verrattuna jopa paremmasta löytyvyydestä

Leckien ja Hopkinsin (2002) edellisen luvun lopussa kertaalleen jo mainitun kanadalaistutkimuksen tulosten mukaan keskuskirjastojen asiakkaiden yleisin syy valita asiointipaikaksi nimenomaan keskuskirjasto oli niiden sivukirjastojen kokoelmiin verrattuna huomattavasti suuremmat ja kattavammat kokoelmat (Leckie & Hopkins 2002). Varsin mielenkiintoista olikin, että kokoelmaan ja sen kokoon oltiin yleisesti hyvin tyytyväisiä myös tässä lähikirjastonkäyttöön keskittyneessä tutkimuksessa. Asiakkaat olivat yleisesti sisäistäneet varsin hyvin sen, että lähikirjaston kokoelmalla on pää-

kirjaston kokoelmaan verrattuna omat rajoitteensa. Kirjastonkäyttäjät eivät suhtautuneet lähikirjastopalveluiden vajauksiin kritisoiden, vaan he ymmärsivät resurssit ja pikemminkin täydensivät lähikirjastonsa tarjontaa pääkirjaston avulla kuin kokivat hakevansa muualta täydennystä lähikirjaston puutteellisuuksiin.

”Täällä ei ole sitä musiikkikirjastoa tietysti, kun täällä on niin pienet tilat.” (K 5)

Valtaosa niistä asiakkaista, jotka olivat toisinaan käyttäneet pääkirjastoa, olivat kääntyneet pääkirjaston puoleen varta vasten lähikirjastosta löytymättömän aineiston kuten opiskelussa tarvittun aineiston, pääkirjaston aikuistenosaston vieraskielisten romaanien kokoelman, musiikkiosaston kokoelman tai eräs kielitaitoinen, ulkomaillakin asunut informantti myös pääkirjaston lehtilukusalin vieraskielisten sanomalehtien kokoelman vuoksi. Pääkirjaston laajempien kokoelmapalveluiden lisäksi eräs informantti hyödynsi aktiivisesti pääkirjaston muista palveluista myös yleisöluentotarjontaa ja eräs toinen asiakas otti osaa pääkirjastossa pidettävään ikäihmisten kirjallisuuspiiriin. Muutama haastatelluista oli pääkirjaston lisäksi kuitenkin toisinaan varta vasten lähtenyt Launeen lähikirjastosta lainassa olevan ja muualta heti saatavissa olevan aineiston perään muihin kaupungin lähikirjastoihin⁴⁸.

”Ei siellä [pääkirjastossa] ole yhtään sen parempi kirjavalikoima. - - Perussyy, miksi mä käytän myös pääkirjastoa on se, että siellä on musiikkikirjasto ja minä lainaan musiikkia hyvin paljon. – Ja joskus, kun ei ole täältä löytynyt esim etelänmatkoille esim. joku Madeira. Täältä ei löydy sitä kirjaa – ei tietenkään, kun valikoima on pienempi. Löydän sen sieltä pääkirjastosta ja menen hakemaan sen sieltä. - - Ja tuolla pääkirjastossahan mä olen kyllä käynyt myös auditoriossa luennoilla hyvin paljon.” (K 5)

”Mä oon joskus käynyt tuolla mäellä Kärpäsessä sen takia, kun mä oon jotain kirjaa metsästännyt täältä. ja nää on sanonut, että se löytyy nyt Kärpäsestä. Että tilataanko tänne. Niin mä oon sanonut, että ei se mitään, mä haen sen suoraan. Siinä mielessä vaan, että oon saanut sen kirjan heti.” (K 5)

Edellä mainittuja tapauksia lukuun ottamatta Launeen lähikirjaston pääkirjaston yleiskokoelmaan verrattuna suppeampi kokoelma vastasi varsin kattavasti asiakkaiden tarpeisiin. Erityisen mielenkiintoista oli se, että ”suppeus” katsottiin nimenomaan eduksi – ei puutteeksi. Aineiston parempi löytyvyys lähikirjastossa nousikin toistuvasti haastatteluissa esiin. Kun aineistoa oli ”hallittava” määrä, se helpotti asiakkaiden toimintaa kuten haluttuja aihepiirejä koskevan kirjallisuuden paikantamista kirjaston tiloissa, valintojen tekoa suppeampaan kokoelmaan kuuluvien, määrällisesti rajoitettujen vaihtoehtojen välillä sekä vähensi niihin tarvittavaa aikaa ja vaivannäköä. Oma tärkeä osan-

⁴⁸ Toinen syy, joka oli saanut muutaman haastatellun asiakkaan vierailemaan toisinaan myös kaupunginkirjaston muissa toimipisteissä, oli se, että toinen toimipiste oli tilapäisesti asiakkaan aika-tila-polulla omaa lähikirjastoa lähempänä. Tällaisia yksittäistilanteita olivat kirjastoauton käynti oman koulun pihassa, sukulaisvierailut toisten lähikirjastojen läheisyydessä ja satunnainen pistäytyminen pääkirjastoon kaupungin keskustaan tehdyn asiointimatkan yhteydessä.

sa tässä oli sillä, että pitkäaikaisen, kyseisessä tiettyssä toimipisteessä asioinnin seurauksena lähikirjasto oli tullut lukuisille haastatelluille tutuksi tilana hyllyjä myöten.

”Täällä on kaikki tavallaan silleen lähellä. Kun mä tiedän, missä on mitäkin, niin mun on helppo etsiä. Ja jos ei se oo hyllyssä, niin mä voin kysyä. Mut kun siellä [pääkirjastossa] on niin hirvee määrä niitä hyllyjä. - Mun pitäisi niin hirveesti siellä hakea ja tutustua siihen koko taloon ennen kuin mä osaisin hakea oikeista paikoista. Sen takia täällä on ollut niin helppo [käydä]. - - Kun on kirjahyllytolkulla [aineistoa] niin mä en jaksa niin kuin hirveesti etsiä. Mä tykkään et heti, kun mä tälleen selaan, niin heti tarttuu jotain. Mä en jaksa käyttää ihan hirveesti aikaa, kun ei ole sitä aikaa nyt. [Lähikirjastossa] ei ole liikaa valikoimaa.” (K 3)

”Tässä on yhdeksään vuoteen oppinut tuntemaan kirjahyllyt niin, että täältä löytyy.” (K 5)

”Siinä [lähikirjastossa] on yllättävän pieneenkin tilaan saatu yllättävän paljon selkeästi. Siis pääkirjastostaan mä en löydä yhtään mitään. Mä saisin huutaa siellä keskellä lattiaa, että apua, apua tänne, että en löydä täältä mitään. Se on liian iso mulle. (K 1)

Henkilökunnan mukaan suppeamman kokoelman mukanaan tuomaa helppokäyttöisyyttä arvostetaan kirjaston asiakaskunnassa laajemminkin.

”Monet sanoo, ettei he mee pääkirjastoon millään. Ettei he löydä sieltä mitään, kun se on niin laaja.” (H 1)

Havainnointiviikon aikana tarkkailin kirjaston tiloissa lukuisia henkilöitä, jotka seisoivat eri puolilla kirjastohuoneistoa hyllyjen ääressä ja tarkastelivat kirjojen selkämkyksiä katsetta ja sormia kirjarivejä pitkin kuljettaen. Hyllyjen tarkastelu oli kaiken kaikkiaan yleisin kirjastotiloissa suoritettu toiminto (aiheesta tarkemmin kappaleessa 6.3.3.). Mielenkiintoista olikin, että eräs haastatelluista ilmoitti suoraan ohittavansa aineistohakukoneen hakumahdollisuudet, koska koki suoraan hyllystä katsomisen vastaavan parhaiten tarpeitaan. Näin oli muun muassa siksi, ettei tarkkaa luokkahakua käytettäessä aineistohakukone osaa suositella saman aihepiirin kirjallisuutta, kun taas hyllystä katsomalla ja kirjan sivuja selailemalla voi löytää mielessä olleen kirjan vierestä vielä mielenkiintoisemman teoksen. Lähikirjaston suppeamman, valikoidun kokoelman äärellä tällainen hakutaktiikka toimikin tämän asiakkaan kohdalla varsin tehokkaasti.

”Mä oon noi kaikki muutkin sivukirjastot kolunnut jossain vaiheessa läpi, kun se on [aineistohaku]koneelta vaikee kattoa läpi, mitä löytyy hyllystä tietystä kirjastossa. Se on niin helppo mennä kattomaan hyllystä. Löydät sen, mitä oot ettimässä. Niin se on helppo kattoo, mitä muuta niillä on. Niin että kyl mä mielummin tässä käyn, kun täältä sitten tuppaa löytyä kaikkea.” (K 11)

Haastateltujen keskuudessa oltiin yleisesti sitä mieltä, että heidän tarpeidensa mukainen aineisto on lähikirjaston hyllyssä usein heti saatavilla. Monet pitivät vaihtoehtoisen kirjastoauton kokoelmaa

liian suppeana ja pääkirjaston tavoin toisaalta myös liian käytettynä, minkä vuoksi halutun aineiston myös uskottiin löytyvän helpommin lähikirjastosta.

”Toi [Launeen lähikirjasto] on sopiva ja musta siellä on materiaalia. Hyvin harvoin tulee tilanne, että ei ole. - - Että siellä on. Yllättävän hyvin löytyy.” (K 1)

”Tää on niin laaja, että täältä kyllä löytyy. Jos mä en löydä jotain, et jos ei oo mikään sellainen pakottava tarve hakea jotain tiettyä, niin mä voin sitten niin sanotusti tyytyä myös johonkin muuhun.” (K 11)

”Ja sitten siellä [pääkirjastossa] on se, että myöskin käyttäjiä on niin paljon. Musta tuntuu, et mä vaan löydän täältä paremmin, oikeasti paremmin.” (K 3)

”Eihän sellaisessa [kirjasto]autossa voi ollakaan kovin suuri valikoima. Kun mä ajattelen jotain maantieteellistä kirjallisuutta [haastateltavan erityinen mielenkiinnonkohde] niin ei siellä voi olla montaa metriä semmoisia. Kyl se [kirjastoauto] mun mielestä kuuluu tonne maaseudulle ja sellaisille, jotka ei pysty liikkumaan. Kirjastoauto ei ole minun heiniä.” (K 5)

”Kyllähän ihmiset sen aina ensitöikseen sanoo, että täältä on paljon helpompi löytää, kun pääkirjastosta. Täältä saa niin mukavasti uutta ja kaikkea. Ja sit juuri se, että on hallittavissa oleva. - - En muista, että ois ollut hyvin paljon sellaisia [kommenteja], että ei täällä oo mitään. Että mä siirryn isompiin ympyröihin.” (H 3)

Kappaleessa 6.2.1. mainittiin, että lähikirjaston tavoitettavuus muodostui toimipisteen läheisen sijainnin lisäksi myös siitä, että kirjastoauton palveluihin verrattuna lähikirjastopalvelut olivat asiakkaiden käytössä viikoittain aukioloajan puitteissa aina, kun asiakkailta tarvetta siihen ilmeni. Jos tarpeiden mukaista aineistoa ei ollut lähikirjastossa heti paikalla, se ei kuitenkaan yleisesti aiheuttanut informanteissa turhautumista, koska varaaminen koettiin helpoksi tavaksi saada aineisto nopeasti käyttöön. Eräs informanteista totesikin suoraan, että oli mukavaa saada oma asia nopeasti vireille, mutta sen jälkeen hänellä oli kuitenkin malttia odottaa täyttymystä.

”Aineisto jos ei oo löytynyt, niin se tilataan. Niin, että aina on saanut sen, minkä on halunnut.” (K 6)

”Niitä, mitkä oon tarvinnut ihan nopeastikin [opintoihin liittyvät kirjat], niin niitäkin on ollut ihan tossa heti saatavilla. Ja sit jos ei oo mitään ollut, niin ne on ollut ihan kahden päivän sisällä [kun on tehnyt pikavarauksen]. Sekin on löytynyt helposti. Et sellainenkin, mitä ei ois välttämättä voinut olettaa, niin nekin on löytynyt - - Mikään niin kiire ei ole, etten mä vaikka kuukautta [ehdi] varttumaan sit, jos ei ole talossa. Jos ei oo, niin tilataan.” (K 1)

”Kyl tää ainakin mulle on riittänyt. Ja tuntuu, että mejän koko porukalle. Ja sit kun täältä saa. Kun ne tilaa niin nopeesti. Ne saa niin äkkiä. Jos ei tääl oo joku kirja, niin se tulee sitten muutamassa päivässä.” (K 16)

”Joskus sit, jos oikeen kiinnostaa, niin oon sanonut, että jos varaa. Mutta sit mä monesti sanon, että mul on aikaa – mä luen sen sitten joskus myöhemmin. Etten mä sitä nyt sitten pidä hirveenä, jos en heti saa. Et mä voin lukea jotain muuta, jos ei oo.” (K 12)

Suppeamman, mutta käytettävämmän oman kokoelman omistava Launeen lähikirjasto pystyikin pääkirjaston ja muiden lähikirjastojen kanssa tekemällään yhteistyöllä täyttämään satunnaiset puutteen ja tyydyttämään varsin kattavasti haastateltujen asiakkaidensa tarpeet.

6.2.2.3. ”Kyläyhteisöhenki” – lähikirjastonkäytön sosiaalinen aspekti

Kenttäpäiväkirjamuistiinpano (KM): ...Keski-ikäinen naisasiakas kääntyy palvelupisteessä päivystävän virkailijan puoleen ja tiedustelee pääsiäiskoristeiden malleja ja teko-ohjeita sisältävien kirjojen löytymistä lähikirjastosta. Keskustelu kääntyy tiedontarpeeseen vastaamisen jälkeen nopeasti asiakkaan ja virkailijan väliseen yleisluontoiseen keskusteluun tulevan viikon pääsiäisvalmisteluista. (8.3.2008, klo 13.50, palvelupiste)

KM: ...Seniorimies saapuu kirjastoon ja suuntaa ulko-ovelta suoraan palvelupisteeseen palauttamaan aineistoa. Tervehtii virkailijaa ja avaa keskustelun kyseisen päivän iltapäivälehtien lööpeistä. Virkailija vastaa ja parin minuutin keskustelun jälkeen asiakkaan esiin nostaman aiheen tultua käsitellyksi asiakas jatkaa matkaansa aikuistenosastolle. (6.3.2008, klo 15.30, palvelupiste)

KM: ...Keski-ikäinen mies ojentaa lainassa olleen ulkomaisen valtionpäämiehen elämäkerran virkailijalle palauttamista varten. Asiakas ottaa innostuneena kantaa kirjan sisältöön ja kertoo samalla virkailijalle aiemmista hyvistä lukukokemuksistaan. Ennen siirtymistään aikuistenosastolle kehottaa virkailijaa suosittelemaan teosta toisille asiakkaille. Asiakas jatkaa keskustelua vielä toisen virkailijan kanssa lainauspisteessä ennen poistumistaan kirjastosta. (6.3.2008, klo 17.55, palvelupiste)

Maaliskuisella havainnointiviikolla pitämäni kenttäpäiväkirja on täynnä edellisten esimerkkien kaltaisia muistiinpanoja tilanteista, joissa asiointitapahtuman lomassa henkilökunnan jäsenen ja asiakkaan välillä palvelupisteessä käydyssä keskustelussa sivuttiin vähintään lyhyesti jotakin varsinaiseen asiointitapahtumaan liittymätöntä keskustelunaihetta⁴⁹. Viikon aikana kyseisissä yhteyksissä käsiteltyjä aiheita ja haastatteluissa mainittuja aiheita oli yhteensä lukuisia. Yleisesti suosittuja aihepiirejä kuitenkin olivat säätila; kirjat, lukutottumukset ja lukukokemukset; terveys ja sairaudet; lapset, lapsenlapset ja lastenhoito; lemmikkieläimet; matkustaminen; omat ja keskustelijoiden yhteisten tuttavien kuulumiset; arkielämän askareet kuten ruuanlaitto; päivän polttavat aiheet sekä ”maailman parantaminen”. Palattiinpa erään keskustelun aikana jopa asiakkaan sotamuistoihinkin.

”Mehän puhutaan kaikkea maan ja taivaan väliltä. - - Siinä tulee ihmissuhteet ja ihan kaikenlaisia juttuja. Ei tuu mitään asiaa [mieleen], mistä ei vois puhua.” (K 6)

⁴⁹ Kyseiset tarkkaillut asiakkaat olivat pääasiassa aikuisia. Panin viikon aikana kuitenkin merkille myös muutaman lapsiasiakkaan ja virkailijan välisen pidemmän keskustelun, joissa käsiteltiin lukukokemuksia, lemmikkieläimiä, ulkomaanmatkaa ja Risto Räppääjä -elokuva.

”Nytkin viimeksi puhuttiin selkäsärystä, kun minulla sattuu olemaan äärettömän hyvä selänkorjaaja tiedossa ja annoin hänelle yhteystiedot. Ja päivän tapahtumista välillä. Mutta ei koskaan politiikkaa.” (K 5)

Suurella osalla tarkkailluista asiakkaista ja valtaosalla haastatelluista lähikirjastonkäyttäjistä oli tapana vaihtaa kirjastokäynnin aikana henkilökunnan kanssa vähintään muutama ”ylimääräinen” sana, kuten eräs informantti asian ilmaisi. Harvinainen näky kenttäviikon aikana olikin esimerkiksi erään keski-ikäisen naisasiakkaan kirjastokäynti, jonka aikana tämä ei ottanut kontaktia henkilökuntaan, lainasi aineiston itsepalveluautomaatilla ja poistui tiloista sanomatta käynnin aikana kenellekään sanaakaan. Asiakkaat – niin tarkkaillut kuin haastattelut – olivat ylimääräisten puheenaiheiden suhteen asiassa usein itse aloitteellisia, mutta aloite tuli toisinaan myös henkilökunnalta.

”[Aihe] on se, mikä on asiakkaalle sillä hetkellä tärkeä. Jos on sattunut joku juttu, - - niin siitä tulee puheta. Että täällä asiakkaat jotenkin kokee, että meille voi jutella kaikkennäköisiä asioita. Että ei oo sellaista hirveen virallista muuria asiakkaan ja henkilökunnan välillä.” (H 2)

”Sitä on hyvinkin paljon sellaista, että monet kertoo ihan omista asioistaan. Tietysti kuka minkäkin verran. - - Kyl tuntuu, että sellainen asiakas on melkein poikkeus, joka ei sano mitään muuta kuin sen kiitos ja näkemiin. Että tuntuu, että useimmat haluaa jotain puhua. Ja varmaanhan se on kiinni siitäkin, että jos on tossa tiskissä semmoinen, että ihmiset uskaltaa lähestyä. Ettei oo kovin tärkeän näköisenä siinä ja etäisenä katsele vain muualle.” (H 1)

Palvelupisteessä asioineet asiakkaat näyttivät henkilökunnan tavoin usein itse havainnoivan muiden asiakkaiden tarvetta kääntyä henkilökunnan puoleen. Jos ruuhkaa ei ollut, saatettiin virkailijan luona viipyä jopa muutamia minutteja. Alta kiirehdittiin kuitenkin varsin nopeasti pois, jos pisteeseen jonotettiin.

”Joskus sitä tulee juteltua pitkät pätkät ja välillä ei. Että miten on itsellä kiirettä ja minkälainen tilanne.” (K 11)

Lukuisissa haastatteluissa tuli ilmi, että lähikirjastokäynteihin sisältyvä kirjastonkäytön sosiaalinen aspekti oli varsin tärkeä ja se toi asiakkaille tunteita virkistymisestä, huomatuksi tulemisesta ja jonkin yhteisön jäsenyydestä.

”Itse asiassa se [sosiaalinen puoli] on aika tärkeä. Henkireikä on itse asiassa aika hyvä ilmaisumuoto. Että pystyy ainakin jotain keskustelemaan ihmisten kanssa. Lähikirjastossa on paljon reippaampaa toi palvelu. Tai ehkä ystävällisempää. Huomioidaan asiakas niin kuin oikeesti - - Että lähikirjastossa silleen nauttii, kun pääsee kirjastossa käymään.” (K 2)

”Siinä [palvelupisteessä] on helppo hölpöttää, kun on pieni kirjasto. Jotenkin se on niin että, kun [omassa] ammatissa on sellaista, että siinä joutuu pelaamaan, niin sitten jonkun kanssa mielellään jutteleekin aina välillä.” (K 16)

”Sen on kyllä moni sanonutkin, että käy senkin takia täällä, että täällä pystyy keskustelemaan. Tuntuu, et se on yks tärkeä osa sitä kirjastossa käyntiä monelle se, että saa sen pienen rupatteluhetken siinä sivussa. Pääkirjastossa siellä ei tuu sellaista sosiaalista hetkeä niinkään helposti. Tääl on helpompi, kun on pienemmät ympyrät.” (H 2)

Haastatellut myös katsoivat kirjastonkäytön sosiaalisen aspektin kuuluvan nimenomaan lähikirjastonkäyttöön. Valtaosalle informanteistani lähikirjasto oli pääkirjastoon verrattuna huomattavasti vuorovaikutusriikkaampi ympäristö. Monet sanoivatkin suoraan, että se oli läheisyyden ja aineiston löytyvyyden lisäksi yksi heidän syistään asioita juuri lähikirjastossa.

”Pääkirjasto... Se on jo niin paljon iso. - - En mä ihan tehtaaks voi sanoa, mutta kuitenkin vähän sellainen, että siinä ei oo sitä kodikkuutta. Että se on vain paikka, mistä haetaan kirja eikä keskustella. Eikä mitään. Että se on tämmöinen paikka mulle ainakin. Ja just se, että siellä ei juurikaan mitään puhetta ole virkailijoiden kanssa. Että annetaan kirja ja leima päälle. Ja ovesta ulos.” (K 12)

”Tänne tuleminen – miks se [kirjastonkäyttö] painottuu just tänne – on sen ilmapiirin takia. Mä olin tossa just kuulemassa dementiaasta yhtä luentoa ja siinä just sanottiin, että se jos eristäytyy ja on paljon itsekseen, niin se edistää just tätä dementiaa. Tämähän on sosiaalinen tapahtumakin tulla tänne. Että se on hirveen tärkeä mielelle – ja kunnolle. Kun siinä on se, että siinä yhdistyy sekin - - Just tämmöinen pieni kotoinen kirjasto. Tää on siis todella tärkeä mulle.” (K 6)

”Me ollaan asuttu [Helsingissä] ja siellä ne kirjastot on vähän isompia. Niin sinne kun meni, niin sieltä lainas ja lähti kotiin. Kyl tää on ihan eri meininki, kun käy täällä. - - Nää ottaa huomioon kivasti. Että jos menis johonkin kirjastoon, jossa vaan liukuhihnalta lainattais kirjoja, niin se ois ihan eri juttu.” (K 9)

Mielenkiintoista kuitenkin oli, että kyläyhteisöhenki syntyi pitkälti useimpien kohdalla nimenomaan kirjastonkäyttäjien ja henkilökunnan välisestä vuorovaikutuksesta. Varsinaisia kohtaamisia muiden asiakkaiden kanssa lähikirjastotiloihin sovittiin harvoin. Haastateltavat kertoivat kuitenkin törmäävänsä toisinaan kirjastokäyntiensä aikana kirjastossa myös tuttaviiinsa ja vaihtavan silloin yleensä heidän kanssaan muutaman sanan esimerkiksi kuulumisista ja kirjavinkeistä.

KM: ...Kaksi seniori-ikäistä naista kohtaa toisensa sattumalta aineistonpalautustiskillä ja vaihtaa asioinnin lomassa keskenään kuulumisia. Joitakin minuutteja kestävän keskustelun aikana puhutaan varsin kuuluvaan ääneen omista vaivoista ja mahdollisista hoidoista. Virkailija ottaa osaa keskusteluun. (6.3.2008, klo 15.40, palvelupiste)

”Just yks tuttu äiti tuli tossa sisään ja sen kanssa vaan huikattiin”. (K 3)

Keskenään ennestään vieraiden asiakkaiden – niin lasten kuin aikuisten – keskinäinen vuorovaikutus oli sen sijaan niin havainnointiviikolla kuin haastateltujen kertomusten perusteella huomattavasti vähäisempää. Harvalla haastatelluista oli tapana edes epäsäännöllisesti aloittaa keskusteluja aivan

tuntemattomien kanssakäyttäjien kanssa. Informanttien mukaan näin oli muun muassa siksi, että kanssakäyttäjille haluttiin antaa asiointirauha tai haluttiin itse keskittyä omiin aktiviteetteihin.

”No joskus oon [liittynyt keskusteluun]. Muistan yhden kerran, kun [virkailija] ja joku mulle tuntematon rouva jutteli. Kun se oli niin mielenkiintoinen juttu, niin mä lisäsin siihen sen oman mielipiteeni. Mutta yleensä täällä jokainen istuu ja lukee itsekseen. Ainoastaan tossa tiskillä sitten, jos jotain semmoista on. Mutta se on aika pientä.” (K 6)

”Täällä lukusalissa mä oon ottanut ainakin itse sen tyylin, että mä en ketään häiritse, jos joku lukee. - - Se on ihan satunnaista, jos rupeen juttelemaan ehkä jonkun kanssa.” (K 5)

”Joskus syntyy kyl ihan oikeesti tällaisia torikokouksia. Että ihmiset innostuu keskustelemaan – ihan tuntemattomatkin – katujen huonosta hoidosta tai tällaisesta. Ja joskus ei tarvi kuin mennä lukusaliin ja sanoa, että jaaha pannaanpas valoa. Että täällä on hämärää ja sitten jonkun repliikin heittää, niin muistan, että siellä syntyi sitten melkoinen pulina ihan tuntemattomienkin ihmisten kesken. Että siellä luetaan ihan hissukseen, mutta sitten, kun joku avasi suunsa, niin sitten oli oikein hauska kuunnella. Ja sitten, kun joku tossa meidän kanssakin juttelee, niin siihen tulee joskus muitakin.” (H 3)

Kuten edeltävästä lainauksestakin käy ilmi, henkilökunta tiedosti itse sosiaalisen aspektin olemassaolon ja myös ylläpiti ilmapiiriä tietoisesti.

”Meidän puoleen kääntyy hyvinkin moni ja tulee tossa ruperteltua. - - Joillekin se voi olla päivän ainoa hetki – työttömille tai muille – että jonkun kirjastontäidin kanssa voi jutustella.” (H 2)

”Että ihan valtavan tärkeä tällaisena sosiaalisena paikkana kirjasto on. Että jos ei jossain marketin kassalla saa enää sanotuksi mitään, niin kirjasto on vielä sellainen paikka, jossa voi puhua. Kyllä se olohuone - metafora ihan oikea on. Kyllä lähikirjasto semmoinen on.” (H 3)

6.3. Aineistokokoelman käyttö

6.3.1. Lainaajakunta

Lähikirjaston lainaajakunta oli viikon aikana varsin pitkälti sama asiakasjoukko kuin jo kappaleessa

6.1.1. esitelty käyttäjäkunta. Tätä havaintoa tukivat myös henkilökunnan haastattelut.

”Niitä lainaajia on kaiken ikäisiä. Äidit käy ihan pienten sylivauvojen kanssa ja ottavat jo ihan pienillekin sitten kuvakirjoja. Paljon on näitä, jotka on alaluokilla koulussa. Monet on innokkaita suorittamaan [kouluissaan] tätä kirjallisuusdiplomia ja ovat innokkaita lainaajia sen ikäisenä. Ja tietysti sitten päiväkotikäiset. Se yks ryhmä on sitten vähemmän – se murrosikäisten ryhmä. Se ei oo niin suuri, mutta sitten taas, kun tullaan aikuisikään, niin niitä on kaikenikäisiä aikuisia. On keski-ikäistä ja sitten myöhäiskeski-ikäistä ja sitten eläkeläistä. Vanhin lainaaja on Launeellakin 90-vuotias.” (H 1)

Valtaosa Launeen lähikirjastoon havainnointiviikolla asioimaan saapuneista kirjastonkäyttäjistä suuntasi ulko-ovelta ensimmäisenä palvelupisteeseen aineiston palautustiskille. Jos asiakkaiden käyntien tarkoituksena ei ollut ainoastaan aineiston pikainen palauttaminen virkailijoille, vaan he tiloista poistumisen sijaan siirtyivät aikuistenosastolle, lasten- ja nuortenosastolle ja/tai lukusaliin lainattavien aineistokokoelmien ääreen, kirjastonkäyttäjät myös pääsääntöisesti lainasivat uutta aineistoa käyntinsä aikana. Sen sijaan sellaiset, viikon koko käyttäjäkuntaan verrattuna selkeään vähemmistöön kuuluneet kirjastonkäyttäjät, jotka eivät palauttaneet lainoja, vaan suuntasivat ulko-ovelta suoraan joko Internet-koneille tai lukusaliin sanomalehtien ääreen, poistuivat selvästi muita käyttäjiä useammin kirjaston tiloista lainaamatta aineistoa.

KM: ...Seniorimies palauttaa lainoja ja siirtyy aikuistenosaston kaunokirjallisuuspuolen palautettujen hyllyn ääreen. Silmäilee kirjoja ja poimii hetken päästä pari teosta mukaansa lainauspisteeseen. Kommentoi virkailijalle, että tarkoitus ei ollut kyseisellä kerralla lainata, mutta kiusaus oli liian suuri. (6.3.2008, klo 15.45–15.55, palvelupiste)

”Kyllä yleensä ne, jotka palauttaa, niin kyllä ne melkein lainaakin useimmiten.” (H 1)

Myös tutkimuksessa haastatellut lähikirjastoasiakkaat toimivat pääsääntöisesti edellä mainitun kaavan mukaan: Lainaminen ja palauttaminen samalla käyntikerralla kuuluivat tiiviisti yhteen. Suurin osa informanteista palautti ja lainasi aineistoa lähikirjastosta pääsääntöisesti jokaisella käyntikerralla. Tosin ne, jotka käyttivät lähikirjastoa useammankin kerran viikossa, eivät välttämättä lainanneet aina, vaan he saattoivat omistaa käyntikerran yksinomaan lehtien lukemiselle tai Internet-työasemien käytölle.

”Than viimeisimmällä kerralla, kun oli tämä kirpputorijuttu [asiakas oli osallistunut kirjaston pihalla järjestettyyn tapahtumaan], silloinhan mä en lainannut mitään. Mutta sitä edellinen kerta, se oli varmaan vaan, että mä palautin kirjoja ja otin lainaksi kirjoja.” (K 6)

Haastattelemistani kirjastonkäyttäjistä kaikilla kuudellatoista henkilöllä oli tapana lainata aineistoa omaan käyttöönsä Launeen lähikirjaston kokoelmista, mikä teki lähikirjaston kokoelmapalveluista heidän keskuudessaan lähikirjaston suosituimman palvelun. Mielenkiintoista lisäksi oli se, että näiden asiakkaiden kautta lähikirjasto palveli laajempaakin käyttäjäkuntaa kuin vain kyseistä kuutta-toista kirjaston toiminta-alueella asunutta kaupunkilaista. Suurimmalla osalla, peräti 11 informantilla oli nimittäin tapana niin pyynnöstä kuin erikseen pyytämättä toisinaan lainata säännöllisesti tai epäsäännöllisesti kirjastosta aineistoa myös muille, kirjastonkäyttöön tottumattomille, liikuntarajoitteisille tai kiireisille henkilöille. Näin oli muun muassa siksi, että kyseisiä henkilöitä haluttiin rohkaista lukuharrastuksen pariin ja/tai kirjastosta löydettiin tai tultiin varta vasten hakemaan heidän mieltymystensä mukaista aineistoa. Asiakkaidensa kautta lähikirjasto tavoitti siten palveluillaan

myös useita sellaisia henkilöitä – puolisoita, lapsia, vanhempia ja ystäviä –, joilla ei ollut tapana itse aktiivisesti hyödyntää lähikirjaston kokoelmapalveluita.

”Mä oon vienyt aina täältä sille [puolisolle] ja hän on lukenutkin niitä. - - Ja sit aina välillä mun [lapsi]- - on ollut hirveen huono lukija. Siis sellainen kirjojen lukija. Ja se oli laiska käyttämään kirjastoa. Että mä oon yrittänyt viedä sitten jotain lehtiä tai jotain sarjakuvia tai tällaisia. - - Ja samoin mun vanhemmat – ne ei käytä kirjastoa. Niillekin mä oon joskus vienyt.” (K 3)

”Kyl mä joskus oon lainannut silleen, kun tietää, että [perheenjäsen] lukee jotain samoja kirjoja kuin mä ite. Niin lainaan niitä sit, että sekin saa lukea.” (K 10)

”[Tuttava] on halvaantunut, että ei pääse ite liikkeelle. Niin mä aina välillä vien sitten luettavaa, kun [kirjastossa] on tällaisia esim. sarjakuvia, mistä on tullut puheeksi, että hän ei ole lukenut. Niin mä lainaan ne ja vien sinne, kun tulee sellainen ahaa-elämys, että tosta se vois tykätä ja mutta ei oo kuitenkaan ihan varsinaisesti pyytännyt.” (K 11)

”Kyl mä joskus tietysti [puolisolle] tuon, kun hän jotain toivoo. Ja sit vähän sen mukaan yritän löytää jotakin semmoista. On hänelläkin kortti, mut hän aina pistää minut [asialle].” (K 12)

”[Puoliso] tilaa silleen, että mä annan lapun ja [virkailijat] varaavat sen. Ja joku kerta, kun mä tulen, niin sitten mä otan ne kirjat.” (K 5)

”On todellakin isiä ja äitejä, jotka tulee niitten [peruskoulun] lukudiplomilistojen kanssa ilman lastakin. Että nyt opettajat on antanut tällaiset lukutehtävät ja että nyt meillä on vielä näitä sen ja sen verran lukematta.” (H 3)

Toisaalta jotkut informanteista kuitenkin käyttivät toisinaan itsekin kyseisen lähikirjaston kokoelmaa jonkun toisen henkilön välityksellä muun muassa kiireisyydestä tai liikuntarajoitteisuudesta johtuen.

”Mulla on eräs ystävä, joka kuljettaa näitä kirjoja mulle ja tuo aina pois. Että minä täällä käyn harvemmin sitten henkilökohtaisesti. Minä vaan aina kasaan nämä kirjat kotiin ja ystäväni käy ne sieltä aina hakemassa.” (K 7)

6.3.2. Aineistokokoelman viihteellinen, praktinen ja orientoiva käyttö

Edeltävissä kappaleessa on keskitytty tutkimuksessa haastateltujen lähikirjastonkäyttäjien kirjastokäyntien määrään, säännöllisyyteen ja muihin ominaispiirteisiin (6.1.2.) ja selvitetty sitä, mistä syistä kirjastonkäyttö suuntautui juuri tiettyyn lähikirjastoon (6.2.). Kappaleessa 6.3.1. puolestaan todettiin, että kaikki informantit hyödynsivät käyntiensä aikana lähikirjaston tarjoamia kokoelmapalveluita. Ennen haastateltujen ja muun asiakaskunnan lähikirjastolainojen määrän ja tyyppien käsittelyä

kappaleessa 6.3.4. on kuitenkin syytä vielä tarkastella sitä, mikä pohjimmiltaan sai käyttäjät kääntymään lähikirjaston kokoelmapalveluiden puoleen sekä sitä, kuinka kokoelmaa ja sen tarjoamia lukuisia vaihtoehtoja lähikirjastotiloissa lähestyttiin.

Kirjastonkäyttäjien haastatteluissa kävi ilmi, että kolmesta kirjastonkäytön eri tyypistä (ks. kappale 3.1.) suosituinta oli kokoelmapalveluiden kohdalla viihteellinen käyttö. Kaikilla kuudellatoista asiakkaalla oli ollut elämässään toistuva tarve hankkia sellaista tietoa, joka toimi ajanvietteenä, edisti rentoutumista, viihdytti heitä itseään ja mahdollisesti heidän kanssaan aikaa viettäviä henkilöitä vapaa-ajalla, tuotti hyvää mieltä, nautintoa ja virkistystä mielelle, tarjosi uusia ideoita ja virikkeitä elämään, ehkäisi tylsistymistä ja/tai vei ajatukset pois arjesta ja siihen toisinaan kuuluneista huolista.

”Vaikkei se lainattava materiaali ois niin hirveän tietoperäistä eikä nyt silleen tavattoman merkittävää ja tärkeätä. Mutta sieltä voi myös lainata sellaista, mikä tuottaa hyvää mieltä ja merkitystä. Ei sen kaiken tarvi olla mitään korkeampaa matematiikkaa tai hirveen hienoa biologiaa. Nautintoa. Ei se oo yhtään sen vähempiarvoista.” (K 1)

”Näistä kirjoista mieli aina virkistyy.” (K 14)

”Se [tekijä, joka on saanut hakeutumaan kirjastoon] vois olla jonkinlaista eskabismia. Siinä mielessä kirjastosta on ollut apua, että tänne on voinut tulla ja hakee niitä kirjoja. Ja siitä on ollut apua.” (K 8)

”Mä oon hakenut fiktiota – scifia ihan ajanvietteeksi.” (K 11)

Vaikka viihteellinen lainaaminen oli haastateltujen keskuudessa suosituin kirjastonkäytön tyypeistä, praktinen ja orientoiva lainaaminen osoittautuivat melkein yhtä suosituksi. Vain muutamat informanteista eivät maininneet haastatteluissa pyrkineensä saamaan lainaamisen myötä aineistokokoelman teoksista myös välitöntä tai välillistä käytännön hyötyä. Useimmat käyttäjät nostivat kysyttäessä esiin tiettyjä tilanteita ja niiden herättämiä käytännön tiedontarpeita, jotka olivat saaneet heidät suuntaamaan ongelmanratkaisun toivossa lähikirjastoon. Nuorimmilla haastatelluilla nämä tiedontarpeet olivat syntyneet usein koulunkäyntiin ja opiskeluun kiinteästi kuuluvien kirjoitustöiden ja esitelmien teon seurauksena.

”Noihin koulutöihin tuli silloin yläasteella haettua jonkun verran tietoa. Ja silloin, kun mä tein opinnäytetyötä, niin silloin tuli haettua jonkun verran.” (K 2)

”Joskus ala-asteella, kun tehtiin jotain tutkielmia, niin silloin haki jotain tiettyjä kirjoja, kuten esim. kirjoja avaruudesta.” (K 13)

Kuitenkin myös muutama työelämässä olleista informanteista oli kääntynyt lähikirjaston aineistokokoelman puoleen työhön liittyvän tarpeen vuoksi. Tosin eräs näistä haastatelluista totesi viimeisintä työlähtöistä tiedontarvettaan ääneen pohtiessaan aikovansa katsoa, mitä lähikirjastosta aiheesta mahdollisesti löytyisi, vaikka hän jo ennakoita uskoikin ongelman ratkeavan vasta pääkirjastosta lähikirjastoon tilattavan aineiston avulla. Välitöntä käytännön hyötyä oli tultu kuitenkin useimmiten hakemaan lähikirjaston aineistokokoelman teoksista kodinhoidon ja ruuanlaiton, puutarhanhoidon, harrastusten ja henkilökohtaisten projektien kuten talonrakennuksen ja suurten juhlien järjestämisen, tietokoneen toimintaan liittyvien ongelmien, oman ja perheenjäsenten terveyden edistämisen sekä lastenkasvatuksen herättämien arjen ongelmatilanteiden yhteydessä.

”Yhdessä vaiheessa oli kurkkujen säilöntää. Siihen tuli haettua tietoa – niin kuin säilöntäohjeita ja vastavia. Ja tomaattien kasvatukseen kanssa. - - Ja tulee haettua noista ATK-lehdistä jotain ongelmanratkaisuja ja sitten ainakin ostopäätöksiin on tullut haettua lehtiä ja sitten tullut niistä luettua, mikä laite on voittanut ja mikä kannattaa ostaa.” (K 2)

KM: ...Seniorinainen kääntyy virkailijan puoleen ja kertoo, että kotona on jo lammas pakastimessa, mutta lammasruokaohjeet puuttuvat. Virkailija kysyy tarkentavia kysymyksiä ja ohjaa asiakkaan oikealle hyllylle. (5.3.2008, klo 11.55, palvelupiste)

”Ruuanlaittoon on löytynyt ja noihin askarteluihin. Oikeastaan riippuu aina vähän elämäntilanteesta [millaisia praktisia tiedontarpeita elämässä on].” (K 3)

”Jos jotain rakentaa tai tekee jotain semmoisia töitä käsillä, niin silloin hakee tietysti sen alan kirjallisuutta ja yrittää löytää. Mä otin ohjeet, kun mä laatoitin seinän. Ja otin ohjeet, kun mä tein parkettilattian. - - Löytyy ja sieltä saa niin kuin ne vinkit. Et mä käytän kyllä sillä lailla kirjastoa hyväksi.” (K 12)

Kokoelmapalveluiden puoleen oli monissa tapauksissa kääntynyt kuitenkin myös yleisluonteisten – ja usein praktisten tiedontarpeiden kanssa samoihin aihepiireihin kuuluneiden – tiedontarpeiden kuten itsekasvatuksen ja maailmankuvan avartamisen vuoksi. Useampikin kuin yksi haastatelluista mainitsi lisäksi käyttäneensä lähikirjaston aineistokokoelmaa myös henkilökohtaisen, joihinkin aivan tiettyihin teemoihin keskittyneen itsensä sivistämisprojektin vuoksi. Orientoivan kirjastonkäytön kautta asiakkaat niin täydensivät jo ennestään tuttuja aihepiirejä koskevaa tietämystään kuin avasivat ovia itselleen aivan uusiin maailmoihin, jotka olivat jääneet aiemmin sivuun esimerkiksi työelämän kiireiden vuoksi.

”Haen aina ns. viikonvaihteen kirjat eli haen yhden matkakirjan eli koskee Aasiaa ja yhden sotahistorian kirjan. - - Me matkustetaan ja jos vaikka Bulgariaan, niin silloin minä haen täältä kirjastosta kirjan. Ja ennen kuin lähden, niin minä luen sen kirjan ja historian siitä läpi. Se on paljon kivempi olla siellä maassa, kun tietää tapahtumat. - - Se on ihan toinen asia mennä sinne, kun ei tarvi siellä olla sormi suussa, että mikä toi on.” (K 5)

”Välillä [haen] siihen omaan kasvuun. - - Et voi tulla sellaisia hyviä juttuja. - - Ja tänä päivänä, kun on niin paljon [lasten kohteita] – esimerkiksi toi Muumitalo ja Junibacken - - Kun ne sadut lukee ensin, ennen kuin menee sinne - - musta se oli ihana. Ja sit kun ties ne sadut, niin ne oli loistavia [elämyksiä]. Et jos on jotakin tai on joku teatterijuttu, niin sit mä oon koittanut etsii sen kirjan, että me voitais ennen tai jälkeen lukee se myös kirjana. Et sillälaillla yhdistää.” (K 3)

6.3.3. Kokoelman lähestyminen ja valintojen teko eri vaihtoehtojen välillä

Kuten kappaleessa 6.2.2.2. kertaalleen jo todettiin, hyllyjen tarkastelu oli yleisin Launeen lähikirjaston tiloissa suoritettu toiminto. Kun keskitytään pelkästään olinpaikkakartoituksen aikana tehtyihin merkintöihin, voidaan todeta, että kirjastonkäyttäjien yleisin olinpaikka lähikirjastossa oli aineistohyllyt, joiden ääressä viihtyi lähes puolet, 47,4 % tarkkailluista. Kuten lähikirjaston eri osastojen nimetkin jo antoivat olettaa, kenttätutkimusviikollani aikuistenosaston kokoelman ääressä viihtyneistä asiakkaista valtaosa oli aikuisia ja lasten- ja nuortenosaston kokoelmaa tarkastelleista käyttäjistä suurin osa oli lapsia ja nuoria. Lasten- ja nuortenosaston hyllyjen ääressä toisin oli huomattavasti enemmän läsnä aikuisia kuin päinvastoin, sillä lasten lisäksi osastolla asioi myös heidän vanhempiaan sekä lukuisia kirjastoon ilman lapsia tulleita aikuisia, jotka valitsivat aineistoa osaston hyllyistä kotiin viemisiksi. Lapset sen sijaan yleensä jäivät viettämään aikaa omalle osastolleen, jos he olivat saapuneet kirjastoon aikuisten seurassa. Oli varsin tavallista, että asiakkaat kouluikäisistä lapsista lähtien tekivät hyllyjen tarjonnan ääressä omat valintansa yksin. Tosin monet alle kouluikäiset tekivät valintansa usein yhdessä vanhempiansa kanssa tulevien lainojen lukumäärästä ja sisällöstä neuvotellen tai sallivat ja odottivat vanhempien päättävän lainattavasta aineistosta yksin.

Edellisessä kappaleessa todettiin, että haastateltavani suuntasivat asioimaan lähikirjastoon kolmentyyppisten tiedontarpeiden ohjaamina. Vaikka he siten tulivat etsimään kirjastosta jotain tiettyihin tarpeisiinsa vastaavaa aineistoa, siitä, mitkä teokset kulloinkin vastaisivat parhaiten tarpeisiin, ei monilla usein kuitenkaan ollut tarkkaa, ennakolta muodostettua käsitystä. Jotkut tosin seurasivat median välillä ilmestyviä uutuusteoksia ja laativat niistä listoja, joiden kanssa saapuivat kirjastoon.

”Minä aina yleensä Hesarista luen kaikki arvostelut näistä teoksista – niin minä aika paljon siltäkin pohjalta valitsen. Mulla on aina sitten kirjat, joita pyydän. Mulla on nytkin mukana yksi lappu, jossa pyydän tämän kirjailijan uusinta kirjaa luettavakseni. Se käsittelee just näitä uskontoon liittyviä asioita.” (K 7)

Ilmestyvästä kirjallisuudesta kertovien julkaisuiden lisäksi tietoa kirjoista ja lukusuosituksia saatiin kuitenkin myös tuttavilta.

”Mun ystävä vaan sano, että hän on lukenut dekkareita. Mä en ollut dekkareihin koskaan kiinnostunut – mä luin omaelämäkertoja. Niin mä olen nyt ruvennut dekkareitakin lukemaan ja niissä on ollut tosi hyviä. Että se on tän mun tuttavani kautta tullut uutta.” (K 6)

Aivan tiettyä aineistoa tultiin lisäksi lainaamaan myös omien aiempien lukukokemusten perusteella. Esimerkkejä tällaisista tapauksista olivat hyvät kokemukset tietyn kirjailijan tuotannosta tai halu lukea tiettyyn kirjasarjaan kuuluvia teoksia.

”Kyl mulla on aina se jo tiedossa, mitä mä lainaan. Että jos on hyvä kirjailija, niin mä lainaan sen kirjoja. Yleensä, jos mä löydän hyvän kirjailijan, luen sen kirjat kaikki melkein saman tien.” (K 16)

”Kun on sellainen että nyt mä menen kirjastoon ja haen nää, niin siin vaiheessa on yleensä jo useampia asioita mitä lähtee hakee. Fiktion puolelta se yleensä menee silleen, että jos löytyy joku sarja yritän lainata sen. - - Ja mulle tuli mieleen yks aikuisten sarjakuva - - tuli sellainen ahaa-elämys, että mä voisin ottaa sen, kun mä en enää muista sitä niin hyvin.” (K 11)

”On niin paljon sellaista vanhaa, että jotain on lukenut lähiaikoina ja lukee niin kuin uudestaan.” (K 12)

Myös viikon aikana asiakaskunnan toimintaa kirjastossa tarkkaillessani panin merkille, että monet suuntasivat ulko-ovelta melko suoraviivaisesti palautuksen kautta jollekin tietylle hyllylle. Jos asiakkailla ei ollut aivan tiettyjä teoksia mielessä tai niiden lisäksi haluttiin lainata myös jotain muuta, toimintatapoja oli kaksi: omatoiminen etsiminen ja henkilökunnan puoleen kääntyminen.

Yleisesti voidaan todeta, että asiakkaiden omatoimisuus aineistonvalinnassa oli kenttätutkimusviikolla suurta. Aiemmin on jo mainittu (6.2.2.2.), että asiakkaat viettivät käyntiensä aikana toisinaan paljonkin aikaa hyllyjen ääressä niitä kaikessa rauhassa tarkastellen. Niin toimivat ”löytöjä” ja ”onnekkaita sattumia” etsien myös informanttini.

KM: ...Keski-ikäinen mies kuljeskelee verkkaisesti kaunokirjallisuuspuolen hyllyjen välissä. Silmäilee kirjojen selkämäyksiä ja poimii toisinaan jonkin kirjan tarkempaan tarkasteluun. (6.3.2008, klo 16.15–16.35, aikuistenosasto)

”Yleensä silleen, että tulee vaan kattelee, et mitä kivoja ois [paikalla]. Ja sit lukee takakansia ja kattoo, että mikä ois kiva.” (K 13)

”Mä käyn aika paljon kattoon tästä, ihan tuun tähän kattomaan, että mitä täältä löytyy. - - Katoin tuolta metalliaskarteluun liittyvät ja [yksi teos] pisti silmään - - piti ottaa mukaan se. Ja mä selasin aikuisten sarjakuvatkin läpi. ” (K 11)

”Tänne kun tulee, niin on kuin paratiisiin tulis. Niin sitten sieltä vaan katsoo niin kuin kivemmat. Ekstemporeejuttuja. - - Yleensä ei oo mitään semmoista [tiettyä], että tänne on aina niin suuri ilo tulla. Että sitä aina mieltii, että mitähän mä nyt löydän.” (K 8)

”Siis selaan [kirjoja hyllyillä] hirveesti. Et mulla ei oo ollenkaan sellaista, että mä etsin aina jotain tiettyä tietyn tyyppistä aineistoa. - - Sellaista hakuammuntaa. Että välillä selaan sieltä takaa vähän – niin kuin miltä se näyttää – et niin kuin sen perusteella. Ja sit tietysti, jos on ollut joku aihe, niin sitten etsii, et oisko jotain sen aiheista. Mut että aika paljon silleen hakuammunnalla on löytänyt sellaisia tosi kivoja kirjoja.” (K 3)

Kun kiinnitin viikolla tarkemmin huomiota eri hyllyjen käyttöön, totesin, että yleiskokoelmahyllyjen – tarkemmin sanottuna etenkin kaunokirjahyllyjen sekä aikuistenosaston tietokirjapuolen terveys-, tekniikka-, käsityö- ja matkakirjallisuushyllyjen – olevan varsin suosittuja ajanviettopaikkoja lähikirjastossa. Niiden ääressä viihtyivät etenkin naiset, vaikka kokoelmaa tarkasteli viikon aikana myös suurin osa miehistä. Suosittuja pysähdyspaikkoja kirjastokäyntien aikana kaikilla osastoilla olivat myös samana päivänä palautetulle aineistolle varatut hyllyt – erityisesti palautuspisteessä ja aikuisten osaston kaunokirjallisuuspuolella – sekä aikuistenosaston uutuushylly. Myös aikuisille tarkoitettujen, kaunokirjapuolella sekalaisia teoksia ja tietokirjapuolella ”Makuja maailmalta” - otsikon alla keittokirjoja ja ruokatietoutta käsitteleviä teoksia esitelleiden kirjanäyttelyhyllyjen ääressä oli viikon aikana lukuisia tarkastelijoita. Monet aikuisasiakkaat – niin tarkkaillut kuin haastatellut – suuntasivat kyseisten teemahyllyjen ääreen heti ensimmäiseksi saapumisensa ja aineiston palauttamisen jälkeen. Sen sijaan mielenkiintoista oli, että vaikka lukuisat lasten- ja nuortenosastolla asioineet käyttäjät kiinnittivät huomiota juuri palautettuun aineistoon ja poimivat sille varatusta hyllystä aineistoa kasseihinsa ja koreihinsa odottamaan lainojen rekisteröintiä, osastolla asioineet – toisin kuin aikuisten osaston puolella – kiinnittivät huomattavasti vähemmän huomiota lasten- ja nuortenosaston ”Fantasiaolennot” -aiheiseen kirjanäyttelyhyllyyn ja uutuushyllyyn – kuvakirjojen uutuushyllyä lukuun ottamatta.

Myös valtaosa tutkimuksessa haastatelluista oli kiinnittänyt käyntiensä aikana huomiota kirjaston palautus-, uutuus- ja kirjanäyttelyhyllyihin ja löytänyt niistä lainattavaa. Tiettyjä aineistokokoelman osia korostavat hyllyt koettiin yleisesti hyväksi, aineiston löytämistä helpottavaksi toimintatavaksi – etenkin silloin, kun aineistoa valittiin myös muille käyttäjille kuin itselle.

”Katson aina sen uutuushyllyn. Joka kerta katson, mitä kivaa siinä on. Yleensä on aina jotain.” (K 1)

”Jonkun verran katon niitä uutuuskirjoja, kun niistä niin kuin saattaa olla jotain sellaisia, mitä on just ehtinyt. - - Yleensä sit käy siinä ainakin vilkaisemassa, jos ei muuten kerkeä [kierrellä].” (K 10)

”Yleensä mä meen tohon, mitkä on niin kuin palautukset – ja noi uutuudet sit samalla. Tääl mä tarkastan yleensä sen siinä vaiheessa – riippuen siitä, lähenkö mä hakemaan jotain kirjaa. - - Mulla on sellainen tapa - - sellainen pakonomainen tarve kurkata ne läpi - - että mitäs täällä on. Ja sieltä tulee aina niitä löytöjä.” (K 11)

”On tullut usein otettua [kirjanäyttelystä] – just, kun ne on esillä.” (K 9)

”Sen kirjakarussellin käyn aina läpi. Ja myös, jos niitä kirjoja on nostettu, niin katson, mitä ne on, koska sit tiedän, että ne jotenkin liittyy ajankohtaisiin juttuihin. - - On ollut tosi hyviä.” (K 8)

”Aina palauttaa ja sit tosta aina ensin kattoo, mitä tohon on palautettu. Että onko siinä nois pikkukärkyis sellaista kirjaa tullut. Monta kertaa sattuu, et siitä mä nappaan sen. Et kattoo, et tos on hyvä. Ja saattaa monesti olla sellaisen kirjailijan kirja, et edellisen olen lukenut ja tota en ole. Että sen nappaa heti.” (K 16)

Vaikka kirjaston aineistokokoelma oli koko kenttäviikon ajan ahkerassa käytössä, eräs seikka oli lainaajakunnan kokoelman lähestymisrutiineissa silmiinpistävä: kirjaston oman aineistotietokannan sisältävän asiakaskoneen vähäinen käyttö. Kun verrataan kyseisen Lastu -koneen käyttäjien määrää viikon koko asiakaskuntaan, voidaan todeta, että harvat asiakkaat – kaikki he pääasiassa keski-ikäisiä nuorempia – istahdivat käyntinsä aikana tämän asiakaspäätteen ääreen.

KM: ...Nuori naisasiakas astelee vapaana olevan aineistotietokantakoneen ohi muutaman metrin päähän jonottomaan lainauspisteeseen ja kysyy virkailijalta tietyn DVD -levyn löytymistä kirjaston kokoelmasta. Virkailija katsoo tiedon omalta koneeltaan ja asiakas suuntaa tiedon perusteella AV-hyllylle samaa reittiä kuin tuli. (6.3.2008, klo 15.50, palvelupiste)

Vaikka Lastu -tietokannan omatoimisia selailijoitakin informanttien joukosta löytyi, haastatteluissa kävi varsin selväksi, että monet vierastivat aineistotietokantakonetta. Näin oli ensinnäkin siksi, että hyllyjen selaileminen koettiin aineistohakuja tarkoituksenmukaisemmaksi tavaksi lähestyä aineistokokoelmaa, koska sen myötä selvisi suoraan, millaista aineistoa oli kirjastossa kulloinkin saatavilla.

”Mä katon joskus tosta aineistokoneelta. mut se sitten on sellainen – et se on välillä vähän vaikee sieltä aineistokoneelta hakeminen. Et mä kans käytän aika paljon tota normaalia jaottelua, että mä käyn katsomassa hyllystä. Mä tarkistan siitä [Lastu-koneelta], missä kategoriassa jokin asia oli ja sit mä etin sen hyllyn ja katon siitä hyllystä. Et kun se on koneelta silleen hirveen vaikea, että se ei anna sieltä muita.” (K 11)

”Kyl mä hyllystä haen – en mä juurikaan käytä muuta, kun mä kuitenkin tunnen tän kirjaston jo niin paljon että mä osaan hakea [hyllystä] sitten kirjailijan nimellä. Sitten löydän, jos se on paikalla.” (K 12)

Syytä käyttämättömyyteen löytyi kuitenkin myös käyttöliittymästä, sillä tietokannan käyttö koettiin hankalaksi. Tämän tiedosti myös henkilökunta.

”Monet pyytävät apua. Että sanovat, että se on aika sekava se, mikä nyt siihen aukeaa.” (H 1)

”Tuntuu, että loputon sarka ois opastaa ton Lastu -tietokannan käytössä. Että kun siinä on niin monta vaihetta mentävä eteenpäin, ennen kuin pääsee selville, että missä jokin opus on. - - Vanhaa kunnan kortistoa osas plarata monenmoiset ihmiset, mutta toi kynnys sitten vanhemmilla ihmisillä asettua tohon koneen ääreen voi olla aika hankalaa. Että helpommalla pääsee, kun kysyy. Kyllä monille nuorille tietysti se on ihan selvä. Et nuoret, jotka tulee, katsoo siitä aineistonhakukoneelta, että onko joku hyllyssä.” (H 3)

Monissa haastatteluissa kävi myös ilmi, ettei aineistotietokannan sisältävän asiakaspäätteen olemassaoloa oltu juuri edes tiedostettu tai sen käyttöä oltu harkittu muun muassa siksi, ettei tietokoneita muutenkaan juuri käytetty.

”En oo käyttänyt sitä [Lastu-tietokantaa asiakaspäätteellä]. Että ehkä sitä ois hyvä käyttää, mutta ei oo tullut mulle edes mieleen, et on joku semmoinen.” (K 8)

”Mä kysyn aina virkailijalta. Sitä vartenhan he on siellä töissä. En mä ole koskaan semmoisen [Lastu - aineistotietokantakoneen] olemassaoloa oikein aatellutkaan.” (K 14)

”Varsinkin iäkkäämmillä ihmisillä on se tiedonhaku ja aineistokoneen käyttö... Niin kyl ne melkein ennenmin kysyy tosta meiltä kuin itse lähtevät sieltä ettimään.” (H 1)

Yleinen, useissa haastatteluissa ja edeltävässä lainauksessakin esiin noussut vastaus aineistotietokannan vähäiseen käyttöön oli kuitenkin se, että lähikirjaston henkilökunnan puoleen kääntyminen koettiin varsin helpoksi tavaksi ratkaista kirjastonkäyttöön ja tiedonhakuun liittyneitä ongelmatilanteita, joissa ei joko tiedetty, miten tulisi edetä tai ei haluttu nähdä sen selvittämisessä suurta vaivaa. Lisäksi useat haastatellut kertoivat, että suuri rooli henkilökunnan puoleen kääntymispäätöksissä oli omien taitojen puutteellisuuksien lisäksi sillä, että he pitivät lähikirjaston henkilökuntaa avuliana aina auttamaan. Myös kenttäpäiväkirjani sisältää useita merkintöjä siitä, kuinka virkailijat ohjasivat puoleensa kääntyneitä asiakkaita suoraan hyllyjen ääreen.

”Tuntuu, että aika usein kysytään, että kun sä löydät sen kumminkin paremmin kuin minä ja että on kiire. - - Että mielummin kysyvät meiltä sitten ja yhdessä lähetään sitten sinne hyllylle.” (H 2)

”Silloin, kun mä oon tarvinnut, niin kyl heti tultiin reippaasti näyttämään, et mistä löytää. Niin tultiin kyllä heti näyttämään.” (K 9)

”Täällä tietää, että jos täältä ei löydä niin sit nää tulee virkailijat, kun huikkasee, että viittitkö tulla jelppaamaan. Pääkirjastossa ne ei kyllä mielellään tuu.” (K 16)

”Siis aika helposti tekis mieli syyttää henkilökuntaa – he on nimittäin niin avuliaita. Oikeastaan mun tarvis saada opastusta, kuinka niitä haetaan tuolta. Mutta kun ne on aina niin ketteriä auttamaan, niin tulee niin helposti kysytyä. Ja siksi mä käytänkin enempi tätä kirjastoa kuin pääkirjastoa. Sen takia, että täällä on se ilmapiiri ihan toinen, kun taas tuolla isossa kirjastossa siel ei saa niin sanotusti yhteyttä henkilökuntaan. Että ihan asialliseen kysymykseen sielläkin saa palvelua tottakai, mutta siitä puuttuu se lämpöisyys, mikä täällä on.” (K 6)

”En mä tuolla pääkirjastossa välitä käydäkään - - kun siellä pitää kaikki itse etsiä ja löytää.” (K 7)

”Mä ainakin lähden ihan paikan päältä katsomaan. Että mitä se nyt sitten hyödyttäis sanoa, että se teos on luokassa siinä ja siinä. Että järkevämpään se on, että lähtee suoraan hakemaan sen kirjan sieltä.” (H 1)

Myös havainnointiviikollani totesin, että niin aikuiset kuin lapset näyttivät kääntyvän rohkeasti henkilökunnan puoleen, jos eivät onnistuneet löytämään haluamaansa aineistoa hyllystä. Näin useiden asiakkaiden aineistokokoelman lähestymistaktiikka oli yhdistelmä omatoimista kokoelman selailua ja henkilökunnan apuun turvautumista.

”Jos mä en löydä, mitä mä etsin, niin kyl mä yleensä kysyn sitä. Mutta yleensä mä haluan olla mahdollisimman omatoiminen ja etsiä sieltä [hyllystä] kaikkia kirjoja.” (K 10)

”Kyllä mä yritän ensin itse etsiä. Sit, kun ei joku löydy tai saattaa olla joku lainassakin, niin sitten kyllä käänny puoleen ja kysyn apua, kun sitä vartenhan he siellä on. Annan arvoa sille palvelulle.” (K 1)

”Jos mul on mielessä joku, mitä mä etsin, niin mä kysyn heti. Et onks teillä ylipäänsä sellaista ja onks saatavilla. Kysyn kyllä hyvin nopeesti.” (K 3)

”Se vaihtelee aika paljon. Että välillä tulee omatoimisestikin etittyä. Ja riippuu tietenkin siitäkin kuinka paljon on aikaa käytettävissä tai jos kirjasto on menossa kiinni tai vastaava kiireinen aikataulu. Jos on vähän aikaa käytettävissä, niin sitten tulee pyydettyä asiakaspalvelijaa ettimään – silloin se ehkä löytyy paljon nopeammin.” (K 2)

Suurin osa henkilökunnalle havainnointiviikon aikana esitetyistä kysymyksistä osoitti asiakkaiden tarvitsevan tai haluavan opastusta aineiston paikallistamisessa⁵⁰. Asiakkaat tiedustelivat palvelupisteessä päivystäneeltä henkilökunnalta yleisimmin jonkun tietyn teoksen tai tiettyä aihepiiriä käsittelevien teosten – esimerkiksi Viisikko-kirjasarjaan kuuluvien teosten, koululaisten lukudiplomiin kuuluvien kirjojen, Enni Mustosen ja Kaari Utrion teosten sekä autonkorjausoppaiden – saatavuutta ja hyllypaikkaa.

”Nytkin mä aion noista villikasveista ja villivihanneksista kysyä aineistoo. Että jos mulla on joku asia, josta mä oon kiinnostunut. Että minkälaista materiaalia ja minkälaista tietoo saa. Ja sitten just, että jos mä oon jotain tietyn tyyppistä kirjaa halunnut, niin he on aina opastanut, että minkälaista materiaalia löytyy.” (K 6)

”Kyllä siihen hyllystä löytämiseen tarvii aika moni apua. Että vaikka löytäisivät sieltä [aineistotietokannasta] sen, mitä etsivät, niin tarvitsevat apua siihen, mistä se sit löytyy hyllystä. Luokituskin on joillekin aika hankala, kun toiset on tarkemmissa luokissa kuin toiset. Tuntuu, että suurin osa kysyy sen, mistä se löytyy.” (H 1)

⁵⁰ Varsinaisen aineistokokoelman käyttöön liittyneen opastuksen lisäksi palvelupisteessä ohjattiin viikon aikana paria asiakasta kaupunginkirjaston Internet-sivujen käytössä ja varausten teossa niiden kautta sekä opastettiin muutamaa henkilöä lukusalin kopiokoneen käytössä.

Informanteista kaksi, päiväkodin edustaja sekä eräs senioreista, olivat lähestyneet aineiston löytyvyyteen liittyvien kysymystensä kanssa henkilökuntaa toisinaan myös puhelimitse etukäteen tilanteissa, joissa tulevan kirjastokäynnin asiointiajan oli tiedetty olevan liian lyhyt opastuksen tarpeeseen verrattuna tai joissa ei ollut itse päästy tulemaan paikalle ja toinen henkilö oli lähetetty tästä syystä noutamaan haluttua aineistoa.

Jotkut kenttäviikolla lähikirjastossa asioineista esittivät ja monet informanteista olivat esittäneet henkilökunnalle kuitenkin myös varsinaisia tietopalvelukysymyksiä. Kenttäviikon aikana esimerkiksi yksi asiakas kysyi henkilökunnalta tietyn teoksen saatavuutta muistamatta sen nimeä ja löysi ratkaisun kuvailemalla juonta henkilökunnalle. Henkilökunnan mukaan kaunokirjallisuuteen liittyvien pulmien lisäksi henkilökunnan puoleen käännytään useimmin lääketieteen ja kodin piiriin kuuluvien tietopalvelukysymysten kanssa.

”Yks on se lääketiede, että siitä paljon kysellään. Ja tällä alueella talonrakennuksesta ja puutarhanhoidosta. Ja tämä kotitalous, että usein kysytään, mistä joku ruokaohje tai leivontaohje löytyy. Ja yks on kodin sisustus ja lemmikkieläimet. - - Ja sit on tää psykologia ja ihmissuhteet se on yks sellainen, mistä menee paljon kirjoja lainaan ja kysellään. Tietysti on erikseen nää, mitä tarvitaan eri opinnoissa. - - Ja tietysti on aina se ATK - - siitähän on sitten kiinnostunut senioreita myöten. - - Mut toi lääketiede on sellainen, mistä kysytään hirveen paljon, kun siinä on esim. ne ruokavaliot. Ne on kaikki luokat silleen käytettyjä. Et kun ajattelee, et onko oikeen mitään luokkaa, josta ei niin ainakaan sitten kysellä niin, oisko metsästys ja kalastus yks sellainen.” (H 1)

”Ei oo sellaista tilannetta ollut tai sellaista tilannetta tullut [ettei vastausta varsinaiseen tietopalvelukysymykseen olisi löytynyt]. Ne tekee kyllä kaikkensa, jos mä oon joskus puhunut jostain ruuasta, jota ei löydy mistään keittokirjasta, niin ne sen etsi mulle netistä. Ei tarvi tietää jostakin kuin joku osa laulun sanoista, niin kylläpä löytyy.” (K 1)

”Kerran me ainakin kaverin kanssa käytiin ettimässä avaruudesta tietoa. Silloin me ainakin kysyttiin, kun ei meinannut löytyä mistään jostain tietystä planeetasta.” (K 10)

”Meil on sellainen rakennusprojekti, mut mä en lähe ettimään, vaan mä kysyin niin kuin tällaisesta ahvenanmaalais- tai ruotsin tällaisista vähän talonpoikais[sisustustyylistä]. Sellaista saaristolaismeininkiä. He niin kuin sillai ties, mitä mä etsin, ja sitä kirjaa ei ollut täällä, mutta he sit tilas. Mä en lähde edes etti jostain Googlella, et oisko jotain sen tyyppisiä. Mä yleensä kysyn heti, et mä en käytä aikaa siihen. Kun heil on sillai tosi hyvä tietämys noista, mitä on tarjolla.” (K 3)

Henkilökunnan mukaan lähikirjaston henkilökunnalle esitetyt tietopalvelukysymykset ovat kuitenkin moniin pääkirjaston tietopalvelussa esitettyihin tiedonhankinnan avustuspyyntöihin verrattuna lyhyempiä ja yksinkertaisempia ns. käytännönläheisempiä.

”Haut on enimmäkseen aika lyhyitä. Usein tämmöisiä, että lapset tekee tutkielmia ja pitää eri aiheista etsiä tietoa - - milloin elämistä ja milloin eri maista. Ja sitten päiväkodit ne pyytää keräämään esimerkiksi ava-

ruuskirjoja ja nyt oli luontokirjoja. Aina pino jostakin. Ja sitten on näitä yksittäisen tiedon hakemisia – ihan kaikkea maan ja taivaan väliltä. - - Että nimenomaan rehellisiä faktatietoja. Oikea vastaus johonkin tiettyyn juttuun. Että kysellään tällaisia testejä – pesukonetestejä tai jonkun ruohonleikkurin testauksia. Tai digi-teeveen aikana, että onko olemassa jotain tietoa, että vois valita ideaalin kapineen. Todellakin käytännön juttuja, että miten rakennetaan joku roskakatos tai tän tapaisia. Usein sellaisiakin, joihin vastaus löytyy lehdestä, ei välttämättä kirjasta. - - Meilläkin on oma pienimuotoinen vinkkikortisto, että jos kysellään jotain vanhojenpäiväpukuja tai koiran ulkoilupukua, niin mistä kaikista käsityölehdistä niitä löytyy. Tietyt ihmiset osaa kysyä niitä, mutta en muista, että pitkällisiä selvityksiä vaativia... Ihan sellaisia monen tunnin juttuja ei ole niin kuin pääkirjaston tietopalvelussa saattaa olla tosi pitkäänkin. Ja siellä saa sitä rauhassa tehdä, kun on vuoronumerot. - - On sovittu, että jos tulee sitten joku ongelma, niin otetaan se asia ylös ja palataan sitten asiaan.” (H 3)

Tarkkojen tietopalvelukysymysten lisäksi kenttäpäiväkirjaani on kirjattu kuitenkin myös joitakin palvelupisteessä esitettyjä, kokoelmaan kuuluvien teosten suositteluun liittyviä avunpyyntöjä.

KM: *...Keski-ikäinen naisasiakas silmäilee ja selailee kirjoja aikuisten kaunokirjallisuusosaston hyllyjen välissä näyttäen epä tietoiselta. Kääntyy hetken kuluttua palvelupisteessä päivystävän virkailijan puoleen ja tiedustelee, mikä olisi hänen mieltymystensä mukaista luettavaa. Lyhyen neuvottelun jälkeen virkailija ja asiakas suuntaavat hyllyille tiettyjen kirjailijoiden teosten kohdalle ja asiakas jää tyytyväisenä valitsemaan uusista vaihtoehdoista. (7.3.2008, klo 13.25, palvelupiste)*

Myös useat informantit kertoivat kääntyneensä henkilökunnan puoleen etsiessään tietoa mielenkiinnonkohteidensa mukaisesta aineistosta. Henkilökunnan jäsenten haastatteluissa puolestaan nousi esiin, että he olivat vuosien myötä jopa oppineet tuntemaan joidenkin käyttäjien ”makua” ja pystyivät sen perusteella kysyttäessä suosittelemaan heille aineistoa.

”Lehdissä on itsekkin omatoiminen, mut nois dekkareissa pyytää aina välillä jotain suosituksia. - - Kyl sitä kuitenkin tulee kysyttyä jonkin verran suosituksia ja vihjeitä.” (K 2)

”Nää virkailijat antaa hyviä vinkkejä.” (K 16)

”Meillä on tämän kirjastonhoitajan kanssa hyvin paljon sama maku kirjallisuuteen nähden. Eikä hän ole vielä koskaan suositellut mitään sellaista kirjaa, josta minä en olisi pitänyt. On paljon sellaisia kirjailijoita, joihin hän on minut tutustuttanut. - - Sellaisia kirjailijoita, joista mä en ole aikaisemmin edes tiennytkään. Että tällainen ja tällainen kirja on tullut siltä ja siltä tekijältä. Mulla on ne tietyt tekijät, joiden kirjallisuuden mä luen alusta loppuun ja he tietävät, mitä esittävät mulle.” (K 7)

”Hirveen hyvin oon sitten saanut apua. Joskus, kun tulee tällainen tilanne, että kun ei löydä hyllystä niin kuin mitään kivaa, niin sitten [virkailija] on tullut mua auttamaan ja käynyt sieltä ottamassa ja kysymässä, että tykkäisitköhän sä tällaisesta. Ja joka kerta se on niin kuin osunut niin hienosti. - - Ja kun mä luin sen yhden [tietyn suositellun kirjailijan teoksen], niin tietysti sitten ne kaikki. - - Että niitä on paljon ja tosi upeeta on, että sitten autetaan. Ja kun on kauan käynyt niin sitten virkailijatkin tuntee vähän sitä makua, että osaavat sitten sillä tavalla paremmin auttaa.” (K 8)

”On oppinut tuntemaan, kenelle tarjoaa Pirjo Rissasta, kenelle Orkomaan, kenelle Bradford Tayloria tai tällämöstä. Tällaista hiljaista tietoa kyllä kehittyi tässä vuosien varrella.” (H 3)

”Näitä suositteluja, että voisko suositella jotain, niin kyllä niitäkin päivittäin – ihan kyllä joka päivä voi sanoa – saa suositella jotain kirjoja. Kysytään, että mitköhän nyt lukisi, kun ei keksi mitään. Ja sit tietenkin yritetään vähän udella, et mikä on se mielenkiinnonkohde. Vähän tällainen kepeämpi romantiikka vai joku tietopuolinen – vaikka elämäkerrat. - - Ja sen mukaan myös sitten, mitkä kulkee lainassa. Niin silloin tiedetään, et on kiinnostanut monia ihmisiä.” (H 2)

Tiedontarpeiden, eri aihepiireihin kohdistetun kiinnostuksen sekä saatavuuden lisäksi haastateltujen lopullisiin valintoihin aineistokokoelman eri vaihtoehtojen välillä vaikuttivat erilaisten lukukokemusten tavoittelu ja lukemisharrastukseen käytettävissä oleva aika.

”Kyl ne on pääosin niitä kaunokirjallisuuden kirjoja. Joskus harvoin tulee lainattua niitä kirjoja tietokirjallisuuden puolelta, jos tarvii johonkin tutkimustyöhön koulutöissä. Silloin yleensä niitä tulee lainattua.” (K 10)

”Ja on aina välillä tullut myös lehti tai pari lehteä lainattua, jos on joku kiinnostava juttu siinä.” (K 13)

”Mä luen sellaisia, mitkä tuntuu mukavalta lukea – sellaisia, missä on joku hyvä tarina. Ensinnäkin jotkut kirjailijat on jääneet mieleen. Sellaiset, mitkä ”menee läpi”. Ja sitten runot on sellaisia, joita mä luen hyvin paljon niitä. Ja tietokirjoista useimmiten vähemmän tekniikkaa, mutta kaikkea sellaista, mikä liittyy luontoon ja semmoiseen. Semmoiset on enemmän liki kuin mitkään auton moottorit.” (K 12)

”Mulla on se määrätty oma, mitä mä haen. Ne omat määrättyt kirjat. Ne on näitä kotimaisia hyviä jännäreitä ja sotakirjoja. Ja sit Päätaloa mä oon lukenut tosi paljon.” (K 16)

”Samaa asiaa käsitteleviä kirjoja pitää ottaa kaksi, koska niissä on aina erilainen näkökanta siihen [asiaan]. Se tuo sitten erilaisen perspektiivin ja siinä mä yritän olla aika tarkka. Että mä yritän hakea ne kaksi ääripäätä sieltä mielummin.” (K 11)

”Minä rakastan sisustuskirjoja, keittokirjoja ja sisustuslehtiä, et ne on ne [lainat]. Mutta lukuromania en ota, kun en ehdi lukemaan.” (K 1)

6.3.4. Lähikirjastolainojen määrä ja tyypit sekä lainaustapahtuma

Luvussa viisi esiteltiin kokoelma, joka tarjosi puitteet lähikirjastolainaukselle. Mitä ja minkä verran lähikirjastosta sitten lainattiin? Tarkkaillessani lähikirjaston elämää viikon ajan totesin, että kappalemääräisesti aineistoa lainattiin yleisesti parista teoksesta muutamaan kymmeneen teokseen lainojen määrän ja tyyppien vaihdellessa asiakaskohtaisesti suurestikin. Näin oli myös haastattemieni kirjastonkäyttäjien kohdalla ja monien oli vaikea arvioida kirjastosta jokaisella käyntikerralla ottamiensa lainojen määrää. Monet kertoivat lainaavansa keskimäärin kahdesta viiteen kirjaa käyntikertaa kohden, mutta haastateltavien joukossa oli monta asiakasta, jotka lainasivat toisinaan pitkälti toistakymmentä teosta kerrallaan. Eniten informanteista lainasivat yleensä ne, jotka lainasivat itselleen ja lisäksi samalla myös toisille henkilöille – tavallisesti lapsilleen tai puolisolleen. Lainojen

määrä vaihteli suuresti kuitenkin muun muassa tarpeiden, aineiston kulloisenkin saatavuuden sekä valittujen teosten sivumäärien ja fyysisen painon⁵¹ mukaan.

”Mä otan ihan sen mukaan, miltä sillä hetkellä tuntuu. Että useimmiten se on sellainen 3 tai 4. Tai sitten kymmenenkin voi olla.” (K 12)

”Kolmen neljän päivän annos riippuen paksuudesta tietenkkin.” (K 5)

”Vaihtelee ihan hirveästi ihmisistä. Että toisillahan on vain se muutama kirja ja eivät lainaa sen enempää koskaan. Mut sitten on tällaisia, joilla on tosissaan ne isot pinot. Ja tietysti kuvakirjoista syntyy helposti isot pinot. Ja on muutenkin myös sellaisia aikuislainaajia, kellä saattaa olla lehtiä iso pino ja sitten vielä kirjoja lisäksi. Että kyllähän meillä on niitä suurlainaajia jonkun verran, jotka lainaa enemmän kuin 10 nidettä kerralla. Kyllä niitäkin on joka päivä. Ja päiväkodit lainaa joka kerta sen useamman kymmenen.” (H 1)

Suurimpien aineistomäärien kanssa lainauspisteisiin siirtyivät yleensä niin tarkkailluista kuin haastatelluista lähikirjastonkäyttäjistä ne, jotka valitsivat aineistoa aikuistenosaston lisäksi myös lasten- ja nuortenosaston hyllyistä ja lainasivat etenkin lasten kuvakirjoja tai lukusalin lainattavia lehtiä. Lainoista suurin osa oli pääsääntöisesti aina kuitenkin kirja-aineistoa, mikä käy ilmi myös kyseisen viikon lainaustilastosta [Taulukko 1].

TAULUKKO 1. Launeen lähikirjastosta ajalla 3.3.2008–8.3.2008 lainattu aineisto tyypeittäin.

Aineistotyyppi	lkm	%
Kirjat, joista	1 812	72,8
<i>aikuisten kaunokirjallisuus</i>		29,0
<i>aikuisten tietokirjallisuus</i>		27,2
<i>lasten ja nuorten kaunokirjallisuus</i>		40,3
<i>lasten ja nuorten tietokirjallisuus</i>		3,5
Lehdet	356	14,3
DVD-levyt ja videot	157	6,3
Musiikkiäänitteet ja muut äänitteet	156	6,3
CD-ROM -levyt	9	0,4
Yhteensä	2 490	100

Kirjaston tilastojen mukaan havainnointiviikolla maaliskuun 3. – 8. päivän välisenä aikana lainatus- ta aineistosta lähes kolme nidettä neljästä, 73 % oli kirjoja. Toiseksi eniten, mutta selvästi vähem- män, otettiin lainaan lehtiä (14 %), joista 81 % oli aikuisten aineistoa. Suosituinta AV-aineistoa – DVD-levyjä, videoita sekä musiikkia ja muita äänitteitä oli viikon kaikista lainoista joka kymme-

⁵¹ Kirjojen painolla oli merkitystä, jos ne kannettiin kotiin kävellen.

nes, 13 %. Niistä kaksi kolmasosaa (64 %) oli lasten- ja nuortenosaston aineistoa. Myös pidemmällä aikavälillä, kyseistä viikkoa edeltäneen vuoden aikana eri aineistotyyppien lainaus oli ollut varsin samansuuruista⁵². Kun verrataan lähikirjaston edeltäneen vuoden lainausta pääkirjaston lainaukseen vastaavana aikana, voidaan todeta, että lähikirjaston asiakkaat olivat lainanneet kirjastostaan pääkirjaston asiakkaita vähemmän kirja-aineistoa, DVD-levyjä ja videoita sekä enemmän lehtiä⁵³.

Kuten jo todettiin, informanttini hyödynsivät yleisen linjan suuntaisesti pääsääntöisesti lähikirjaston kirjakokoelmaa, johon kuuluvaa aineistoa kaikilla haastatelluilla asiakkailla oli tapana lainata. Lehtien lainaus oli kuitenkin suurimman osan kohdalla huomattavasti vähäisempää – samoin kuin AV-aineiston hyödyntäminen.

”Kyl mä joskus jonkun DVD:n saatan lainata, jos joku löytyy, minkä mä haluun kattoo.” (K 10)

Eräs niistä nuoremmista haastateltavistani, jotka lainasivat kirjastosta ainoastaan kirja-aineistoa, totesi suoraan, että ”internetin ihmemaasta” löytyisi kaikkea kirjaston AV-aineistoa vastaavaa tarjontaa niin paljon kuin olisi tarvetta. Jotkut toiset puolestaan pitivät DVD-levyjen ja videoiden kahden viikon laina-aikaa liian lyhyenä ja varoivat niiden palauttamisen tai uusimisen unohtumisen aiheuttamia sakkomaksuja.

”DVD:itä on joskus lainattu, mutta niissä on sitten niin lyhyt se palautus. Se on oma ongelmansa.” (K 4)

Monet muut puolestaan totesivat olevansa kiinnostuneita eri aineistotyypeistä nimenomaan kirjoista. Lainauslukuja tarkasteltaessa on hyvä pitää mielessä, että kirja-aineisto oli keväällä 2008 varsin keskeisessä osassa kirjaston koko kokoelmassa (95,5 %), minkä vuoksi lainauksen keskittyminen kirja-aineistoon oli varsin luonnollista.

Viikon aikana lainatusta kirja-aineistosta lasten- ja nuortenaineistoa oli hieman alle puolet, 44 %, aivan kuten edeltäneen vuodenkin aikana (42 %). Lasten- ja nuorten kirja-aineiston lainauksen osuus olikin ollut lähikirjastossa pääkirjaston vastaavaa lainausta (23 %) huomattavasti suurempaa. Informanteistani lastenaineistoa lainasivat ne, jotka kuuluivat itse osaston kohderyhmään sekä ne,

⁵² Ajanjaksolla 9.3.2007–8.3.2008 Launeen lähikirjastosta lainatusta aineistosta (yht. 123 084) kirjoja oli 74,7 %, lehtiä 13,5 %, DVD-levyjä ja videoita 5,2 %, musiikkiäänitteitä ja muita äänitteitä 6,3 % ja CD-ROM-levyjä 0,4 %.

⁵³ Ajanjaksolla 9.3.2007–8.3.2008 Lahden pääkirjaston aikuisten sekä lasten- ja nuortenosastoilta lainatusta aineistosta (yht. 1 162 936) kirjoja oli 82,5 %, lehtiä 2,5 %, DVD-levyjä ja videoita 8,8 %, musiikkiäänitteitä ja muita äänitteitä 5,7 %, CD-ROM-levyjä 0,4 % ja muuta aineistoa (mm. mikrofilmejä, dioja ja työpiirustuksia) 0,1 %. Edellä mainittujen musiikkiäänitteiden lisäksi asiakkaiden käytettävissä oli kuitenkin myös musiikkiosaston tarjonta, joten äänitteiden lainauksesta kertovat luvut eivät ole keskenään verrannollisia.

jotka lainasivat lasten- ja nuortenkirjallisuutta lapsilleen, lastenlapsilleen tai hoitolapsilleen. Kahden haastateltavanani olleen pienten lasten vanhemman sekä päiväkodin edustajan kokonaislainaus jopa painottui nimenomaan lapsille tarkoitettuun aineistoon.

”Periaatteessa lastenkirjoja vaan tulee lainattua. Ja sit tällaisia helppolukuisia lasten romaaneita. Ja sitten yleensä otan yhden tuollaisen satukasetin, mitä lapset voi kuunnella. - - Ja sit tuollainen Suuri Toivelaulukirja - - aina yksi otetaan niitä mukaan, että voidaan lauleskella. Mut tosi vähän tulee itelle lainattua aikuisten kirjoja, kun ei oo oikeen aikaa, missä välissä niitä lukea.” (K 9)

Samoin aikuisten aineistoa lainasivat haastatelluista pääasiassa aikuiset. Tosin eräs nuori haastateltu kertoi käyneensä usein etsimässä suosimaansa fantasiagenreen kuuluvaa kirjallisuutta myös aikuisten hyllyistä. Aikuisten tietokirjallisuuspuolen aineistoa oli ollut nuoremmilla asiakkailta käytössä lisäksi silloin, kun sitä tarvittiin esimerkiksi koulutöitä varten. Havainnointiviikkoni aikana harvoja aikuistenosaston hyllyjä tutkineita nuorempia asiakkaita olikin ryhmä koululaisia, jotka hakivat hyllyistä tietokirjallisuutta työskentelynsä tueksi lukusaliin sekä leikki-ikäinen tyttö, joka selaili osaston lattialla osaston laajempaa kissanhoitokirjallisuus tarjontaa.

Valtaosa, 69 % kyseisellä viikolla lähikirjastosta lainatusta kirja-aineistosta oli kaunokirjallisuutta (edeltäneen vuoden aikana 72 %), joka oli siten tietokirjallisuutta huomattavasti suositumpaa. Osastoittain tarkasteltuna kaunokirjallisuuden (29 % kaikista kirjalainoista) ja tietokirjallisuuden (27 %) lainaus aikuistenosastolta oli melkein samansuuruisia, mutta lasten- ja nuortenosastolla kaunokirjallisuuden (40 %) ja tietokirjallisuuden (4 %) lainauksen keskinäinen ero kaunokirjallisuuden voitoksi oli varsin huomattava. Näin oli ollut myös edeltäneen vuoden aikana, jolloin aikuistenosaston kaunokirjallisuuden lainauksen osuus oli tosin ollut hieman kyseistä viikkoa suurempi (33,5 %) ⁵⁴. Tässä lähikirjaston lainaus erosi selvästi pääkirjaston lainauksesta, sillä edeltäneen vuoden aikana suosituinta kirja-aineistoa pääkirjastossa oli ollut aikuisten tietokirjallisuus (44 % kaikista kirjalainoista) ⁵⁵. Lisäksi lasten- ja nuortenaineiston lainaus edeltävänä vuonna oli ollut pääkirjastossa kokonaislainauksesta vain 25 %, kun lähikirjastossa se oli ollut 43 %..

Myös kirjaston arkea tarkkaillessani panin merkille, että kaunokirjallisuus näytti olevan yleisesti asiakaskunnan ensisijainen mielenkiinnonkohde, sillä niin aikuistenosaston kuin lasten- ja nuortenosaston kaunokirjallisuushyllyjen ääressä oli läsnä asiakkaita tasaisesti koko aukioloajan ja asiak-

⁵⁴ Ajanjaksolla 9.3.2007–8.3.2008 Launeen lähikirjastosta lainatusta kirja-aineistosta (yht.91 922) aikuisten kaunokirjallisuutta oli 33,5 %, aikuisten tietokirjallisuutta 24,3 %, lasten- ja nuorten kaunokirjallisuutta 38,3 % ja lasten- ja nuorten tietokirjallisuutta 3,8 %.

⁵⁵ Ajanjaksolla 9.3.2007–8.3.2008 Lahden pääkirjastosta lainatusta kirja-aineistosta (yht.959 581) aikuisten kaunokirjallisuutta oli 33,0 %, aikuisten tietokirjallisuutta 44,2 %, lasten- ja nuorten kaunokirjallisuutta 20,1 % ja lasten- ja nuorten tietokirjallisuutta 2,7 %.

kaat saattoivat viettää kaunokirjallisuushyllyjen edessä pitkiäkin aikoja kirjanselkämyksiä silmäillen ja kirjoja selailen. Hieman vähemmän oli kokoelman tarkastelijoita aikuisten tietokirjallisuushyllyillä, joilla oli suurimman osan aikaa kaunopuolen hyllyjä väljempää. Sen sijaan lasten- ja nuortenosaston tietokirjallisuushyllyjen edessä oli suurimman osan aikaa viikosta hyvin väljää.

Lainaustilastojen mukaan niin kenttätutkimusviikollani kuin sitä edeltäneen vuodenkin aikana suosituinta kirja-aineistoa olivat kappalemääräisesti tarkasteltuna aikuisten suomenkielinen kertomakirjallisuus⁵⁶ (28 % kyseisen viikon ja 32 % edeltäneen vuoden kaikista kirjalainoista) ja lasten kuvakirjat (25 % / 20 %), joiden lainaus oli muihin luokkiin kuuluvaa aineistoa huomattavasti runsaampaa. Seuraavat sijat saivat lasten- ja nuorten suomenkielinen kertomakirjallisuus (8 % / 11 %), lasten- ja nuorten sarjakuvat (4 % / 6 %), aikuisten tietokirjallisuuspuolen historian (6 % / 4 %), tekniikan (5 % / 6 %) sekä luonnontieteiden (4 % / 4 %) luokkiin kuuluvat teokset. Vaikka lainaus jäi viikon aikana kaikkien muiden luokkien kohdalla alle neljän prosentin osuuteen, jokaisesta luokasta meni kuitenkin lainaan vähintään yksi teos. Myös pääkirjastossa niin aikuisten- kuin lasten- ja nuortenkokoelmien suomenkieliset kertomakirjallisuuden luokan teokset sekä lasten kuvakirjat olivat suosituinta aineistoa lainojen määrien perusteella. Tietokirjallisuuden kohdalla tekniikan alan teoksia meni kuitenkin lainaan selvästi eniten, ja muiden edellä mainittujen luokkien lisäksi oli lainattu runsaasti myös luokkaan 3 kuuluvia, yhteiskuntaa käsitteleviä teoksia.

Kun lasketaan yhteen kaikkien kuudentoista informantin mielenkiinnonkohteet, voidaan todeta, että myös heidän käytössään oli ollut aineistoa lähes kaikista lähikirjaston aineistoluokista. Haastatellut olivat yleisesti olleet varsin laaja-alaisesti kiinnostuneita niin lähikirjaston kaunokirjallisuus kuin tietokirjallisuustarjonnasta kukin omien mielenkiinnonkohteidensa mukaisesti jommankumman lajin – useimmiten kaunokirjallisuuden suuntaan painottuen. Vain muutama informanteista pitäytyi lainatessaan yksinomaan kauno- tai tietokirjallisuuskokoelmaan kuuluvassa aineistossa.

”Kirjoja lainaan siis ihan kaikesta. Et välillä lainaan matkakirjoja. Ja Poirot'ta [Agatha Christien Hercule Poirot -tarinoita] oon lukenut joskus. Lainaan noita terveysoppaita – sieltä katselen. Ja elämäkertoja – ne on tosi mielenkiintoisia. Ja sitten joskus lainaan latinan sanakirjoja. Ihan tällaista, että ei voi yhtään sanoa, että minkälaista. Että kaikkea.” (K 8)

”Kyllä mä molempia lainaan. Ehkä suhteessa kaunokirjallisuus on vähän yli – kyl se tietokirja jää vähän vähemmälle. Riippuu tietysti ajankohdasta ja minkälainen on tunnelma itellä. Et jos tarvii jotain tietoa, niin sitten voi lukea putkeen useammankin tietokirjan taas. Mut sitten taas se vaihtelee niin paljon.” (K 12)

⁵⁶ Suomenkielisen kertomakirjallisuuden alaluokkiin kuuluvien teosten lainauksesta ei ollut saatavissa tilastoa. Henkilökunnan mukaan asiakkaat ovat kuitenkin suosineet erityisen paljon jännityskirjallisuutta sekä ”tavallisia” ja romantiikan luokan teoksia. Näiden hyllyjen edessä oli varsin paljon selailijoita myös havainnointiviikolla. Lisäksi useat haastatellut nimesivät jännityskirjallisuuden luokan teokset yhdeksi lemppiaineistokseen.

Palvelupiste oli koko viikon ajan yksi kirjaston vilkkaimmista alueista, sillä hyllyjen tutkailun ohella lainaaminen ja palauttaminen olivat odotetusti yleisimmät lähikirjastossa havaitut toiminnot. Lainauksen ja palauttamisen lisäksi kirjastonkäyttäjät asioivat palvelupisteessä lainaustapahtuman yhteydessä noutamassa varaamia teoksia⁵⁷ ja jättämässä varauksia lainassa olevasta tai vain muista kaupunginkirjaston toimipisteistä saatavasta aineistosta. Lainaus- ja palautuspisteissä virkailijan palveltavana tuntui olevan pääsääntöisesti aina vähintään yksi asiakas ja muutaman henkilön jonoja kertyi palvelupisteeseen toisinaan. Suurta ruuhkaa ei pisteessä kuitenkaan viikon aikana havaittu. Tiloista poistumassa olleet asiakkaat näyttivät nimittäin seuraavan tilannetta ja jos pisteessä oli useampia asiakkaita odottamassa palveluvuoroaan, monet jäivät vielä tarkastelemaan hyllyjä odottaessaan virkailijan vapautumista. Mielenkiintoista oli, että vaikka lainauspisteeseen olisi ollut jonoakin, vain murto-osa lainaajista suuntasi palvelupisteeseen sijoitetulle itsepalvelulainausautomaatille. Myös kirjaston tilastojen mukaan edeltäneen vuoden aikana vain 8 % lainoista oli rekisteröity itsepalvelulainausautomaattia käyttäen.

”Launeella ei oo ollenkaan sen tyyppinen lainaajakunta, että ne hirveesti innostuisi tosta automaattilainauksesta. Et lapset nyt sitä käyttää ja jotkut aikuiset. Mutta mä oon ainakin ite huomannut, että ne lainaa mieluummin meiltä ihmisiltä kuin koneelta -- vaikka se on aateltu että se helpottais sitten hirveesti sitä rutiinyyttä.” (H 1)

Henkilökohtaisen palvelun suosio oli suurta myös tutkimuksessa haastateltujen kirjastonkäyttäjien keskuudessa ja peräti kymmenen heistä oli lainannut aineistonsa yksinomaan henkilökunnalta. Pääasiassa itsepalveluautomaattia oli sen saapumisen jälkeen siirtynyt käyttämään haastatelluista puolestaan vain neljä – muun muassa kaikki nuorimmat informantit, joita useat tarkkailluista itsepalvelulainausautomaatin käyttäjistäkin olivat. Lainausautomaatin käyttäjät totesivat itsepalvelulainauksen usein nopeuttavan lainaustapahtumaa, koska heidän ei sen käytön myötä tarvinnut odottaa virkailijoiden vapautumista esimerkiksi tietopalvelutehtävistä.

”Ideana ihan hyvä toi lainausautomaatti. Että sitten, jos on hirveästi jonoa, niin saa ehkä nopeamminkin tavallaan.” (K 2)

Kaksikin automaatin käyttäjästä kuitenkin kritisoi automaatista saatavaa lainakuittia ja totesi laajemmat tiedot sisältävän, virkailijakoneilta saatavaan lainakuitin palvelevan paremmin heidän tarpeitaan. Toinen näistä asiakkaista olikin edellä mainitusta syystä alkanut uudelleen lainata aineistonsa pääasiassa virkailijoilta.

⁵⁷ Varauksilyssä seiso viikon aikana odottamassa noutoa parhaimmillaan kolmisen kymmentä kirjaa, lehteä ja CD-levyä.

”Mä olen nyt lainannut siitä itsepalveluautomaatista, mut sitten näiden listojen pitämisen kannalta [se on puutteellinen]. Siinähan ei tuu kuin se kirjan nimi. Se on mun mielestä vähän puutteellinen se kuitti. Että se täytyy sit itse täydentää.” (K 8)

Kymmenelle muulle, vain henkilökunnalta lainanneelle informantille itsepalveluautomaatti ei ollut harkinnanarvoinen vaihtoehto niin tottumuksen vuoksi kuin siksi, että henkilökohtaiseen palveluun liittyvä kirjastonkäytön sosiaalinen aspekti (ks. 6.2.2.3) oli heille niin olennainen osa kirjastokäyntiä.

”Mä aina tunnin kuluttua lähen tiskin kautta pois. Mä oon tottunut siihen. - - Se on niin kuin mukava tulla siihen.” (K 11)

”Virkailijoitten tiskiltä aina. Siinä on helppo hölpöttää, kun on pieni kirjasto.” (K 16)

”Henkilökuntaa mä käytän [lainaustapahtumassa]. Se on musta niin kuin mukavampi sen takia, että siinä on kosketuksissa ihmisten kanssa silloin. Ja sitten kun siinä puhutaan pikkuisen muutakin asiaa.” (K 12)

”En tykkää [itsepalveluautomaatista]. Miten mie nyt niiltä kysyn, että mites voit. Ne ei vastaa. Ihminen pitää olla. Kyllähän ne hyvät on tietysti, mutta eihän ihmisvoimaa korvaa mikään. Se menee sitten aika kylmäksi tommoinen toiminta, jos ihminen häviää ja kone korvaa ihmisen.” (K 1)

”Joku Renkomäen [toinen lähikirjasto] asiakas tuli tänne - - sellainen keski-ikäinen nainen, että kun hän ei tykkää siitä Renkomäen palautusautomaatista, niin hän tulee tänne, missä on vielä ”perinteistä”.” (H 3)

Vaikka useissa tapauksissa myös nuorten lainaajien henkilökohtaiset kirjastokortit olivat palvelupisteessä lainaustapahtumien yhteydessä ahkerassa käytössä ja niille lainattiin vain kortin haltijalle lainaan tulevaa aineistoa, havaitsin kuitenkin myös useissa tapauksissa pariskuntien ja perheiden kirjaavan kaiken valitsemansa aineiston lopuksi yhdelle ja samalle kortille⁵⁸. Näin tilastoihin kerätyt tiedot lainaajien iästä ja sukupuolesta ovat todellisuudessa vähintään jonkin verran vinoutuneita.

6.4. Lukusalipalveluiden käyttö

Edellisessä lähikirjaston aineistokokoelman käyttöä selvittäneessä kappaleessa todettiin, että aineistohyllyt olivat suosituin ajanviettopaikka kirjaston tiloissa. Toiseksi suosituimmat ”kohteet”, kaikenikäisille kirjastonkäyttäjille suunnatut lukupaikat, eivät jääneet suosiossaan kuitenkaan viikon aikana kovin kauas aineistohyllyjen taakse kuten olinpaikkakartoitusmerkintänikin todistavat: yli

⁵⁸ Muun muassa eräs informanttini toimi toisinaan näin, koska koki lainojen eräänymisen seuraamisen ja uusimisen helpommaksi, kun lainoja oli perheessä vain yhdellä kortilla.

kolmasosa, 36,5 % tiloissa kartoituksen aikana läsnä olleista asiakkaista vietti aikaa kirjastossa pöytäryhmien ääressä tai nojatuoleissa istuskellen. Myös peräti kolmellatoista kuudestatoista tutkimusta varten haastatellusta oli ollut tapana enemmän tai vähemmän säännöllisesti viettää aikaa kirjastokäyntiensä yhteydessä lähikirjaston tiloissa myös lukupaikkojen ääressä – joko niin, että lukusalipalveluiden käyttö oli yhdistetty muuhun kirjastonkäyttöön tai niin, että kirjastoon oli saavuttu pääasiassa lukusalipalveluiden vuoksi.

”Kyllä mä joskus luen [kirjaston tiloissa]. En ollenkaan joka kerta, kun mä käyn. Miten nyt milloinkin on, et onko sellainen tuntu, että nyt voin lukea. - - Ja kun mä tästä ohimennen joskus menen, niin mä voin poiketa tässä ja lukea sitten niitä lehtiä niin etten lainaa tai haen ehkä yhen kirjan. Se voi olla ihan tämmöinen vain yks mielijohde, että mähän poikkeankin kirjastoon.” (K 12)

”Kun käyn täällä, niin käyn lukemassa aikakauslehdet ja sitten lainaan kirjoja.” (K 8)

Lukusalipalveluiden käyttämättömyyteen tai vähäisen käyttöön yhteydessä olleita tekijöitä haastateltavien keskuudessa olivat kirjastonkäyttö pienten lasten kanssa ja se, että kotiin tilattiin vastaavaa aineistoa, jonka koettiin riittävän omiin tarpeisiin.

”Lehtiä lainailen, mut aika vähän tulee lueskeltua siellä nyt, kun ei oo sellasta omaa aikaa olla täällä. Et aika nopeesti sitten mä käyn lainaamassa, mitä lainaan.” (K 3)

”Yleensä mä en hirveesti lehtiä täällä lue, kun mulle tulee kotiin ne lehdet, mitä mä tykkää lukea.” (K 10)

Lukupaikkojen suosio oli suurta etenkin heti kirjaston avaamisen jälkeen ja ilta-aukiolopäivinä myös viimeisillä aukiolotunneilla. Monet päivän ensimmäisistä asiakkaista suuntasivat heti ensimmäiseksi lukusaliin vain kirjaston tiloissa käytettävissä olleen aikakaus- ja sanomalehtikokoelman ääreen. Tila oli kuitenkin tässä tarkoituksessa varsin aktiivisessa käytössä koko aukioloajan ja myös nojatuolit vetivät asiakkaita puoleensa. Valtaosa käyttäjistä viipyi aikuistenpuolen nojatuoleihin tai pöytien ääreen istuuduttuaan lähikirjaston tiloissa varsin pitkään, vähintään vartin, ja iltakäyttäjät istuivat usein lukusalissa kaikessa rauhassa sulkemisaikaan asti.

”Meillä on toi lukusali kyllä ahkerassa käytössä päivän mittaan”. (H 2)

Kenttäviikollani lukupaikkoja hyödynsivät asiakkaista etenkin aikuiset, ja kaikista kartoituksen aikana merkille pannuista lukupaikoilla viihtyneistä kirjastonkäyttäjistä peräti 69,2 % oli vähintään 40-vuotiaita. Lukupaikoista olivat odotetustikin suosituimpia lukusalin pöytäryhmät, joiden ääressä havainnointiviikollani viihtyivät etenkin keski-ikäiset naiset ja miehet sekä seniorimiehet. Alle 20-

vuotiaita kaikista lukupaikkojen käyttäjistä oli puolestaan 23,1 % ja valtaosa heistä vietti aikaa lasten- ja nuortenosaston pöytäryhmien ääressä.

Aikuisten lukupaikoilla – niin lukusalissa kuin aikuistenosaston puolella – asiakkaiden käytössä oli pääsääntöisesti lähikirjaston tuoreimpien, vain tiloissa luettavien lehtien kokoelma. Havaitsin tiloissa kaiken kaikkiaan vain muutamia asiakkaita, jotka keskittyivät muuhun kuin kokoelman lehtiaineistoon ja viikon aikana vain yksi asiakas tarkasteli pöydän ääressä käsikirjastokokoelmaan kuulunutta sanakirjaa. Myöskään valtaosalla haastatelluista ei ollut kokemusta käsikirjaston käytöstä. Näin oli siksi, ettei käsikirjastolle joko ollut ollut tarvetta tai että tarvittu tiedot oli löydetty muualta – muuan muassa kirjaston lainattavista teoksista. Informanttien tapoihin ei toisaalta myöskään kuulunut romaanien lukeminen kirjaston tiloissa, vaan ne säästettiin kotiin lempilukupaikoille.

”Kyl mä kotona luen romaanit – en mä täällä kirjoja lue.” (K 12)

”Kirjoja mä harvemmin luen kirjastossa. Mä saatan selata vähän aikaa tai sitten, jos mä ootan jotain, niin sit mä saatan lukee vähän aikaa jotain.” (K 11)

”Mitään kirjoja en [tiloissa lue]. Ne mä luen sitten sohvalla tyynyjen seassa ja saalin alla rauhallisessa paikassa.” (K 8)

Sen sijaan lasten- ja nuortenosastolla tilanne oli päinvastainen. Tuoreimpien lehtien kokoelman suosio oli vähäisempää ja valtaosa asiakkaista ohitti lasten- ja nuortenlehtien viimeisimpien numeroiden hyllypaikan varsin nopeasti. Näin oli siitä huolimatta, että lukuisat käyttäjät lainasivat muuten samaa aineistoa mukaansa ja monet lukivat pöytäryhmien ääressä sarjakuvia ja muita hyllystä valitsemiaan teoksia. Varsinkin useat alle kouluikäiset lapset hakeutuvat nopeasti saapumisensa jälkeen nuorimmille varatun pöydän ääreen lukemaan läheisestä kuvakirjahyllystä poimimiaan kirjoja ja toisinaan he jopa selittivät lukemaansa ääneen.

Useat aikuiskäyttäjät olivat kuitenkin kiinnostuneita uusimman lehtiaineiston lisäksi myös aikakauslehtien vanhemmista numeroista, joita he myös ottivat hyllyistä mukaansa lainaamista varten. Lukijoiden lisäksi lainattavia lehtiä – etenkin kodin piiriin kuuluvia aiheita käsitteleviä kuukausilehtiä – kävivät lukusalista valitsemassa mukaansa useat sellaiset asiakkaat, jotka eivät jääneet niitä pöytien ääreen lukemaan.

”Mä selaan ja sit, jos mä näen jonkun mielenkiintoisen jutun, niin sit mä lainaan sen kotiin. Et täällä mä en niitä lue.” (K 6)

Suosituimpia paikan päällä luettuja lehtiä olivat lehtihyllyn ovien tyhjästä koteloista päätellen joka viikko ilmestyvät yleisaikakauslehdet sekä tekniikan alan kuukausilehdet. Myös monet informanteista ilmoittivat lukevansa niitä käyntiensä aikana lukusalissa. Useat myös mainitsivat haastatte- luissa nimeltä useita erityyppisiä lehtiä, joista olivat erityisen kiinnostuneita.

”Just nää kaikki viikkolehdet käyn siinä sitten lukemassa. Naistenlehdet käyn lukemassa ja sitten nää kodin- kuvalehdet ja tällaiset sisustamiseen ja kotiin liittyvät. Ja joskus luen Tieteen Kuvalehteä – siel voi olla jotain kiinnostavaa. Mut ei muuten. Ja sit siellä on jotain ruotsinkielisiäkin lehtiä. Niitäkin sitten joskun ka- ton.” (K 8)

”Minä luen kaikki ne lehdet, jotka mua kiinnostaa. En mä mitään Apuja enkä Annaa tai tän tyyppisiä lue, mutta mitkä mua kiinnostaa elikkä Suomen Kuvalehden ja Tieteen Kuvalehden ja tämän tyyppiset lehdet, niin täällä tietysti luen, kun enhän niitä kotiinkaan voi viedä. Että saatan olla täällä tunnin tai puoli tuntia ja luen nimenomaan nämä lehdet täällä.” (K 5)

Haastateltujen ”kiinnostavat lehdet” vastasivat pääasiassa heidän viihteellisiin tiedontarpeisiinsa.

”Aina välillä silleen tulee vaikka lehtiä lukemaan, jos on tylsää ja sit haluaa jotain tekemistä.” (K 13)

”Muutaman kerran olen jäänyt lukemaan jotain lehteä, jos on joku mielenkiintoinen asia ollut. Niin sitten oon kattonut, mitä siinä lehdessä sitten kirjoitetaan.” (K 16)

Muutaman informantin kohdalla lukusalipalveluiden käyttö oli kuitenkin myös orientoivaa kirjastonkäyttöä, sillä asiakkaat hankkivat lehtien avulla tietoa muun muassa tietokone- ja retkeilyalan trendeistä ja lapsiperhettä koskettavista asioista.

”Sieltähän tulee kaikenlaista uutta tietoa varusteista ja muista, niin niitä lehtiä sitten luen. - - Ja että jos on jossain joku taidenäyttely ja jossain on ollut siitä arvostelu, niin silloin ilman muuta mä selaan sitä lehteä siinä tarkoituksessa, että mä löydän sen.” (K 12)

Viikon aikana lukupaikkojen äärellä asioi sanoma- ja aikakauslehtien lukijoiden ja lainaajien lisäksi kirjastonkäyttäjiä kuitenkin myös kahdessa muussakin tarkoituksessa⁵⁹. Nuoria asiakkaita kävi varsinaisessa lukusalitilassa tekemässä koulutehtäviään – kuten esimerkiksi se kuusijäseninen koulu- laisryhmä, joka haki lähdemateriaalia aikuistenosaston tietokirjapuolelta ja istui eräänä päivänä opettajiensa johdolla työskentelemässä lukusalissa noin oppitunnin pituisen ajan noin. Näiden nuor- ten lisäksi havaitsin tiloissa viikon aikana läksyjensä parissa kaksi lukioikäistä nuorta, jotka ratkoi- vat yhdessä matematiikan tehtäviään tehtävänannoista neuvotellen, sekä myös yhden aikuisen, joka

⁵⁹ Lukusalissa tarjottujen palveluiden käytön yhteydessä on lisäksi syytä mainita, että viikon aikana muutama asiakas hyödynsi lukusalin kopiokonetta – usein henkilökunnan avustuksella. Haastatelluista muutamilla oli ollut joskus tarvetta lähikirjaston kopiointipalvelulle ja palvelua arvostettiin.

työskenteli lukusalissa omaa kannettavaa tietokonettaan apuna käyttäen. Myös eräs informanteista oli hyödyntänyt lähikirjastoaan joskus vastaavassa tarkoituksessa.

”Joskus oon tullut tähän, et jos ei oo muualla pystynyt keskittyn, niin mä oon tullut tänne joskus tekemään läksyjä yläasteella. Se oli vaan helppoo, et tääl ei häirinnyt kukaan.” (K 11)

Vain kirjaston tiloissa käytettävissä olleen kokoelman käytön sekä työskentelemisen lisäksi kolmas, lähikirjaston pöytäryhmien äärellä havaittu toimintamuoto oli leikkiminen ja puuhastelu. Lasten pöydän ääressä tarjolla olleista leikkivälineistä etenkin paperinukketalo aktivoi toisilleen tuntemattomia nuoria asiakkaita leikkimään yhdessä. Liitutaalulle ilmestyi viikon aikana useampikin taide-teos osaston koristukseksi. Tarjolla olleita värityskuvia väritettiin ahkerasti ja toisinaan omia piirustuksia myös esiteltiin ja selitettiin läsnä olleille aikuisille, lapsille ja palvelupisteessä päivystäneelle henkilökunnalle. Muutamat hieman vanhemmat lapset puolestaan osallistuivat nuorten pöydän ääressä viikon aikana käynnissä olleeseen, muinaista Egyptiä käsitelleeseen tiedonhakukilpailuun. Myös haastateltujen kirjastonkäyttäjien seurassa kirjastoa käyttäneille lapsille lastenpöydässä puuhastelu oli usein ollut tärkeä osa kirjastokäyntiä.

”Kyl ne [lapset] tykkää siinä olla - - ja tos sitten lopuksi aina vähän istuskelee ja leikkii.” (K 9)

Eräs informanteista jopa totesi, että lastenpöytä ja sen piirustustarvikkeet olivat yksi niistä tekijöistä, joilla oli vaikutusta kirjastonkäytön suuntautumiseen lähikirjastoon, koska pääkirjastosta kyseisenlainen pöytä puuttui kokonaan.

6.5. Internet-työasemien käyttö

Lähikirjaston aineistokokoelman ja lukusalipalveluiden suosio oli niin havainnointiviikolla kuin haastateltujen lähikirjastonkäyttäjienkin keskuudessa suurta. Kolmannelle sijalle eri palveluiden suosiota mitattaessa jääneiden, asiakkaiden käyttötarpeita varten varattujen Internet-työasemien käyttö oli molemmissa ryhmissä kuitenkin huomattavasti vähäisempää. Vaikka työasemia oli ”koh-teiden” määrässä mitattuna kirjastossa hyllyjä ja lukupaikkoja huomattavasti vähemmän, ne – etenkin nopeaa asiointia varten varattu työasema – olivat viikon aikana toisinaan huomattavan pitkänkin aikaa käyttämättöminä, vaikka viikon jokaisena päivänä kirjastoon saapuikin työasemien käyttäjiä heti ensimmäisten asiakkaiden joukossa. Kaikki asemat olivat yhtä aikaa varattuina vain muutamia kertoja koko viikon aikana. Kartoituksen aikana vain 8,4 % tarkkailluista asiakkaista vietti aikaansa

työasemien ääressä. Heistä valtaosa oli keski-ikäisiä aikuisia ja lapsia – yhtä usein naisia ja miehiä. Nuoria aikuisia tai senioreita tietokoneiden käyttäjistä oli vain muutama. Kyseisen palvelun muita palveluita vähäisempi käyttö tuli esille myös henkilökunnan haastatteluissa, joissa kävi lisäksi ilmi, että Internet-työasemien käyttö oli ollut lähikirjaston aiempina toimintavuosina runsaampaa.

”Tietokoneiden ja Internetin käyttö on vähentynyt kyllä. Silloin [edellisinä vuosina] käytettiin enemmän. Että melkein jokainen tunti päivässä oli varattu, että melkein aina joku siinä istui. Nyt monesti voi olla, ettei ole kuin muutama kävijä koko päivänä.” (H 2)

Myöskään suurin osa informanteistani ei ollut kiinnostunut kirjaston Internet-työasemista. Haastatelluista peräti kymmenen ei joko ollut koskaan käyttänyt niitä lähikirjastokäyntiensä aikana tai ei enää tarvinnut – eikä siitä syystä myöskään hyödyntänyt – kyseistä palvelua. Niistä kuudesta haastatellusta, jotka käyttivät joskus kirjaston työasemia, vain yksi ilmoitti hyödyntävänsä palvelua aktiivisesti ja säännöllisesti – joko muiden palvelujen käytön ohessa tai kirjastokäynnin ainoana toimintona.

”Joka kerta, kun mä käyn [asiakas käyttää lähikirjaston Internet -konetta], koska mulla ei ole kotona sitä. Mä katon, mitä postia on tullut. Ja sitten, jos mun jotain täytyy hakea, niin sit mä haen. Pääkirjastossa sielähän on niitä kurssseja ja siellä mä kävin sen kurssin. - - Mä halusin pysyä kärryillä täs maailman menossa ja aattelin, että mä haluan sen oppia”. (K 6)

Kyseisellä asiakkaalla ei kuitenkaan ollut tapana varata työasemalle varsinaista aikaa. Näin oli toisaalta siksi, että hän koki päässeensä kirjastokäyntiensä aikana koneelle aina tarvittaessa ja toisaalta siksi, että hän koki tietyn aikataulun noudattamisen hankalaksi.

”Siinä on sellainen pieni paniikki, että sitten sun täytyy olla siinä. Ja sitten yks kerta oli, että kun mä luulin suurin piirtein tietäväni koska tullaan, niin mä varasin etukäteen sen. Mutta eihän se - - toiminut ja sitten kone sanoi, että varattu aika on mennyt ohi.” (K 6)

Muiden viiden informantin kohdalla käyttö oli ollut hyvin satunnaista ja liittynyt tilanteisiin, joissa oli haluttu vierailta jollakin yksittäisellä sivustolla, jonka oli tiedetty löytyvän Internetistä. Kyseiset käyttäjät eivät olleet saapuneet kirjastoon yksinomaan työasemien ja Internet-yhteyden vuoksi, vaan he olivat pistäytyneet vapaina olleilla tietokoneilla muun asiointinsa yhteydessä tarkistamassa sähköpostejaan ja joitain tiettyjä tietoja tietyiltä verkkosivuilta sekä eräs myös esittelemässä tiettyjä sivustoja kanssaan asioineille henkilöille. Eräs informanteista oli lisäksi poikennut joskus käyntiensä yhteydessä jollekin Internetistä löytyvälle pelisivustolle.

”En mä tänne ihan niin kuin sen pelkän netin takia tuu. Et jos sit voi muuallakin istua koneella, niin siel tekee sen.” (K 10)

”Ei oo aikaa silleen olla yleensä tossa. Mut viimeksi justiin toisen [asiakkaan] kanssa [käytti Internet-konetta], vaikka meil on omat koneet. Mut mä olin löytänyt sellaisen mielenkiintoisen jutun, mistä mä näytin sit hänelle netistä, et mistä se löytyy. Et hän osais sitten kotona kattoo.” (K 3)

”Mä olen kerran varannut aikaa, kun mä kävin kattomassa työpaikkoja. Mutta se oli se yks kerta.” (K 8)

Kuten jo tutkimuksen etiikkaa selvittäneessä kappaleessa totesin, en kiinnittänyt yksityisyyden takaamisen vuoksi huomiota havainnointiviikon aikana Internet-työasemien ruuduilla auki olleisiin sivustoihin. Kirjastonkäyttäjien keskinäisistä, tiloissa tietokoneiden ääressä käydyistä keskusteluista kuitenkin selvisi, että viikon aikana työasemilla muun muassa tutkittiin Internet-sivuja, toisinaan myös tulostettiin sekä muutaman kerran lisäksi pelattiin. Nuorin havaituista pelaajista oli vain muutamana vuoden ikäinen ja käytti tietokonetta äitinsä avustuksella.

Henkilökunnan haastatteluissa kävi ilmi, että suurin osa Internet-työasemia hyödyntäneistä asiakkaista oli kiinnostunut nimenomaan Internet-yhteydestä.

”Tekstinkäsittely... Niitä on kyllä vähemmistö. Että kyllä suurin osa tulee kyllä sen nettiyhteyden takia. Surf-failemaan netissä tai mitä nyt kirjoittelee sähköpostia. Kovin montaa ei ole, että tulevat kirjoittelemaan [käyttää tekstinkäsittelyohjelmia]. Mutta sitä tulostusta on enemmän. Että on kirjoittanut muualla. - - Aika moni kyllä tulee tulostamaan yksittäisiä juttuja ja muuta.” (H 2)

Havainnointiviikolla jotkut työasemien käyttäjistä kääntyivät virkailijoiden puoleen koneiden toimintaan ja tulostamiseen liittyneiden ongelmien ja kysymysten vuoksi.

”Netin käytössä moni tarvitsee sitä apua ja kaikenlaisissa tulostuksissa. Ei se kaikille oo niin yksinkertaista. Tietysti nuoremmat osaa toimia omatoimisesti.” (H 1)

”Tähän tietopalveluun sisältyy tosi paljon ihan henkilökohtaista auttamista netissä. Vaikka ihan periaatteessa ollaan ihan sitä mieltä, että ihmisten täytyisi itse osata. Että kirjasto vaan tarjoaa sen mahdollisuuden. Mutta niin paljon on ihmisiä, jotka ei ihan kerta kaikkiaan osaa. Mutta ei olla missään nimessä haluttu jättää ihmisiä pulaan. Tietenkään kenenkään puolesta ei täytetä mitään eikä naputella mitään pankkitilien numeroita. (H 3)

Internet-työasemien käyttämättömyyttä selittäviä tekijöitä nousi haastatteluissa esiin kolme. Ensimmäkin pari informanteista vierasti kaikkia tietokoneita eikä heillä ollut joko lainkaan tai juurikaan kokemusta niiden omatoimisesta käytöstä.

”Kun en ymmärrä tietokoneista, niin niitä en käytä ikinä.” (K 1)

”Kun mulla ei ole kotona tietokonetta, niin mulla ei ole mahdollisuutta harjoitella ja ei oo tarve sitten tännekin tulla [ohjattavaksi tietokoneen käytössä]. Että se on kyllä jäänyt vieraaksi.” (K7)

Toinen esiin noussut syy oli se, että jotkut asiakkaista halusivat pitäytyä perinteisessä kirjastonkäytössä ts. lainaamisessa ja lukusalin käytössä ja kokivat kirjaston työasemat tästä syystä itselleen tarpeettomiksi – siitä huolimatta, että he hyödynsivät tietokoneita muissa toimintaympäristöissään kotona ja työpaikalla. Tähän ryhmään kuului myös henkilöitä, joiden tietokoneen käyttö oli siirtynyt lähikirjastosta täysin kotiin oman koneen ja Internet-yhteyden hankkimisen myötä.

”Internettiä mä en todella tarvitse – mulla on ittellä se.” (K 5)

”Ei tarvita – meillä on omat koneet.” (K 4)

”Mä en oo tietokoneihminen ollenkaan. Mul ei silmät kestä ja töissä joutuu silleen vähän päivässä käyttään, että se riittää mulle.” (K 16)

”Toi on muuttunut mulla toi käyttäytyminen. Että kun mulla ei ollut nettiä, niin mä käytin sitä jonkun verran kirjastossa. Sitä tuli sanotaan sellainen viitisen vuotta käytettyä silleen ehkä kerran tai kaks kuukaudessa, kun sitä tuli ihan tietoo ettimään.” (K 11)

Kolmas, parin aiemmin työasemia käyttäneen haastatellun ilmoittama syy käyttämättömyyteen oli oman koneen omistamisen lisäksi se, että he arvostivat kotiympäristössä vallitsevaa asiointirauhaa. Toinen informanteista lisäksi mainitsi luottavansa enemmän oman koneensa tietoturvallisuuteen.

”Aina siin tavallaan kuitenkin ihmiset pystyy seuraamaan, kun käy. Se on kotona vähän rauhallisempaa ja sitten anonymiteetti [säilyy]. Kotona sitten pystyy lukemaan sähköpostinsa ja vastaamaan silleen, ettei muut tule kurkkimaan.” (K 2)

6.6. Eteistilan palveluiden käyttö ja järjestettyyn toimintaan osallistuminen

Asiakasvirta piti kenttäviikon aikana kirjaston ulko-oven ja varsinaisten osastojen välisen eteistilan vilkkaana koko päivän. Tästä huolimatta ryhmä ”muut toiminnalliset palvelut” ts. eteistilan informaatiopisteet ja näyttelyt sekä satutunnit jäivät olinpaikkakartoitusmerkintöjen määrän mukaan laaditulla listalla neljännelle, viimeiselle sijalle 7,7 %:n osuudella. Tosin tähän ryhmään kuuluvat palvelut eivät olleet luonteensa vuoksi täysin yhteismitallisia muiden, aiemmissa kappaleissa esitelyjen kohteiden kanssa, koska satutunnit on suunnattu tarkasti määritellylle asiakassegmentille ja koska – kuten jo ennalta oli odotettavissa – harva kirjastonkäyttäjä keskittyi lähikirjaston ilmoitustauluihin ja näyttelyihin samalla intensiteetillä kuin sen aineistokokoelmaan. Monet ohittivatkin eteisessä sijainneet ilmoitustaulut, vitriinin ja kuntainformaatiopisteen havainnointiviikon aikana varsin nopeasti etenkin keski- ja iltapäivän aikaan, vaikka he niitä ohi mennessään silmäilivätkin.

Aamuisin ja iltaisin etenkin vitriinin eteen saatettiin kuitenkin pysähtyä hieman pidemmäksi aikaa.

Ilmoitustauluilla esillä olleisiin, alueen yhdistysten, kaupunginteatterin ja -museon sekä kirjaston omaa toimintaa ja tapahtumia esitelleisiin mainosjulisteisiin kiinnittivät huomiota asiakkaista etenkin naiset. Tarjolla ollutta kuntainformaatiomateriaalia tarkasteli viikon aikana havaitusti kuitenkin vain kaksi henkilöä. Myöskään suurimmalla osalla haastatelluista ei ollut tapana viipyä tiedotteiden ääressä, koska vastaavaa tietoa oli jaettu heille myös muiden kanavien kautta, tiedosta ei oltu kiinnostuneita ja/tai ilmoituksiin ei ollut juurikaan edes kiinnitetty huomiota.

”En oo silleen niitä pysähtynyt kattomaan, kun se tulee se tieto jotain muuta kautta. Että pitää heti päästä peremmälle. Ei raaski jäädä ovensuuhun kattelee.” (K 8)

”No kun mä olen peruslahtelainen, niin mulla on Lahti-tietoa aika paljon.” (K 12)

”Mitä on niitä tapahtumia ja tämmöisiä [mainoksia] niin ne mä tuppaan ohittamaan. Et se ei enää kiinnosta mua. - - Näitä taidenäyttelyitä tulee hirveen vähän kierrettyä Lahessa. Et se on jännä juttu. - - [Muualla] se on paljon luontevampaa mennä, mut näin omia ei tuu tarkastettua.” (K 11)

”Meillä on yleensä silleen sutina, kun me käydään jossain.” (K 9)

Sen sijaan maanantaina vanhoja 1900-luvun alun rahoja ja kuitteja sekä tiistaista lähtien alueen erään päiväkodin lasten merirosvo-aiheisia askartelutöitä sisältänyt vitriini [Kuva 8] ja eteistilan seinille esille laitetut piirustukset näyttivät kiinnostavan asiakkaista etenkin senioreita sekä lapsia, joista monet kommentoivat näkemäänsä seurassaan olleille aikuisille. Myös suurin osa tutkimuksessa haastatelluista lähikirjastonkäyttäjistä oli kiinnittänyt eteistilassa huomiota lähinnä vitriinin näyttelyihin.

”Vitriinin mä katson aina. Nytkin siellä on hirveen söpö näyttely niitä pitsejä [toukokuun näyttely]. Mutta en mä näihin lippusiin ja lappusiin oo reagoinut millään tavalla. Et suhtkoht reippaasti menen ja tulen – enkä jää siihen ihmettelemään.” (K 1)

”Kyl mä yleensä sitten, kun mä lähen pois päin, niin kyl mä yleensä niitä sit käyn kattomassa, jos siinä on jotain mielenkiintoista.” (K 10)

”Kyllä me ne aina katotaan. Ja sit, jos siellä on jotain lapsille, niin [lapsethan] tykkää kovasti.” (K 9)

Kuva 8. Osa kenttätutkimusviikolla lähikirjastoon pystytettyä päiväkodin lasten askartelutöitä esitellyttä näyttelyä.

Henkilökunnan ja muiden asiakkaiden järjestämien näyttelyiden tarkastelun lisäksi kaksi haastatelluista oli myös itse joskus järjestänyt vitriininäyttelyä. Toinen heistä, päiväkodin edustaja toi haastattelussa ilmi, että palvelulle oli ollut heidän puoleltaan todellista tarvetta, sillä he halusivat jakaa lasten saavutuksia alueen muiden asukkaiden kanssa. Näyttelyn järjestäminen kirjastossa oli ollut kummankin informantin mielestä antoisaa. Henkilökunnan mukaan useat lähialueiden päiväkotiryhmät ovatkin viime vuosina hyödyntäneet kirjaston vitriiniä ja seiniä edellä mainitussa tarkoituksessa.

”Mä oon itsekin joitakin kertoja [ehdottanut], että kuule ois kiva idea. Ja sitten ne on yleensä, et joo laita vaan. - - Ne on ollut itsellekin tosi kivoja [järjestää].” (K 1)

Kirjastolla järjestettyyn toimintaan kuten satutunneille, muihin lastentapahtumiin tai/ja omakotiyhdistyksen organisoimiin teemapäiviin oli ainakin kerran osallistunut haastatelluista puolet, yhdeksän henkilöä. Satutunti oli havainnointiviikkoni aikana ainoa kirjaston järjestämä tapahtuma. Siihen osallistui tuolloin kaiken kaikkiaan 14 vanhempiansa tai perhepäivähoitoryhmänsä kanssa kirjastoon asioimaan saapunutta lasta⁶⁰. Havainnoidessani toimintaa satutunnin aikana totesin, että sadunkertojan ympärillä räsymätolla istuneet lapset olivat varsin aktiivisesti mukana toiminnassa muun muassa tarinoiden henkilöhahmojen herättämällä kommentteillaan ja erityisen hauskojen juo-

⁶⁰ Osallistujamäärä oli henkilökunnan mukaan hieman keskiarvoa suurempi.

nenkäänteiden herättämällä hilpeydellä. Tarkkaavaisuus oli kiitettävää ja nuoret asiakkaat olivat varsin uppoutuneita myös satuja seuranneen peli- ja piirtämishetken yhteistoiminnallisiin aktiviteetteihin.

Haastatelluista kirjastonkäyttäjistä kolmella henkilöllä oli kokemusta lähikirjaston satutunneista, nukketattereista ja muista lastentapahtumista lastensa ja/tai hoitolastensa kautta. Kentällä ja haastatelluissa tuli ilmi, että lähikirjasto tarjosi lasten ohjelmatarjontansa kautta ensinnäkin asiakkailleen toimintaa, viihdykkeitä ja elämyksiä sekä erään informantin mukaan myös harjaannutti lapsia keskittymisessä ja paikallaan istumisessa.

Päiväkodin edustajan mukaan myös kirjaston henkilökunnan havainnointiviikkoa seuranneella viikolla järjestämät merirosvoaiheisen näyttelyn avajaiset⁶¹ olivat lapsille elämys ja merkkitapaus:

”Innoissaanhan he [lapset] tietysti oli. Että me tehtiin kutsut joka ryhmään. Ja meni kotiin joka ikiselle lapselle henkilökohtaisesti kutsu taidenäyttelyyn. Meil oli vieraskirja [lähikirjastossa], johon sai sitten jättää viestiä. Ja moni oli käynyt perheen kanssa ja mummojen kanssa ja kummien kanssa. Ja tottakai ne oli tärkeitä, kun vielä laitettiin nimet esille sitten. Et mun huivi tai mun rotta. Ja oli se lapsille elämys sit varsinkin se päivä, kun me käytiin siel avajaisissa, kun oli tämä lehdistö paikalla.”

”Kun meidät aina kutsutaan näihin tapahtumiin, niin se tuntuu tosi kivalta.” (K 9)

Sen lisäksi, että satutunnit ovat tarjonneet toimintaa lapsille, ne ovat kuitenkin samalla myös tarjonneet osallistuneiden lasten hoitajille viikoittaisen, satutunnin mittaisen tauon, jonka aikana kyseiselläkin viikolla ryhmänä lasten- ja nuortenosaston pöydän ääressä istuneet aikuiset keskustelivat vilkkaasti niin lapsiin kuin muihin aihepiireihin liittyneistä kysymyksistä.

”Tuntuu, kun on nää satutunnit, niin perhepäivähoitajat tulee silloin mielellään, että ne pääsee kollegojaan tapaamaan ja muuta sen hetken aikana, kun lapset on satutunnilla. Että se on semmoista, että saavat sitä yhteistä aikaa ja voivat puhua erilaisista asioista joko työhön liittyen tai muihin.” (H 2)

Mielipiteet kirjastolla järjestetyistä, aikuisille ja perheille suunnatuista tapahtumista jakoivat informantit kuitenkin kahteen ryhmään. Useat aikuisikäisistä haastatelluista ilmoittivat osallistuneensa joskus johonkin lähikirjastolla järjestettyyn pihatapahtumaan tai keskustelutilaisuuteen ja pitivät tämän kaltaista paikallistoimintaa tarpeellisena ja kiinnostavana.

⁶¹ Aamupäivällä järjestettyyn tilaisuuteen kutsuttiin niin itse taiteilijat kuin heidän ohjaajansa ja vanhempansa sekä paikallisen ilmaisjakelulehden toimittaja. Tilaisuudessa oli avaussanojen ja näyttelyyn tutustumisen lisäksi ohjelmassa mehtarjoilu. Utinen näyttelystä ja avajaisista ilmestyi lähiölehden seuraavassa numerossa.

”Joskus on tullut käytyä näissä asukasyhdistyksen tapahtumissa niin kuin just kirpputoreilla.” (K 2)

”Aina kun on tapahtuma, kun ollaan kotona Lahdessa, niin pyrin siihen osallistumaan. Keskustelutilaisuuksissa niissä mä olen jonkun verran ollut, mihin oon nyt sitten päässyt tulemaan. Ne, missä mä olen ollut, niin ne on ollut kivoja tilaisuuksia.” (K 5)

”Nyt kun on se kirpputori tulossa, niin [perheenjäsen] tulee myymään ja ollaan tulossa kattoon.” (K 3)

”Muutaman kerran olen [osallistunut] ja nehen on oikeen tarpeellisia. Niihin kerääntyikin kansaa ja olen huomannut, että ihmiset viihtyy. Kyllä niitä saa ja niitä pitää olla.” (K 7)

Vaikka jotkut haastatelluista ilmoittivat kaipaavansa tapahtumia jopa nykyistä enemmän, seitsemän informanttia ei kuitenkaan ollut koskaan osallistunut lähikirjaston oheistoimintaan. Toiset heistä sanoivat kirjaston perinteisten palvelujen riittävän heille hyvin ja eräs jopa katsoi, ettei paikallista tapahtumien järjestäminen alueella ole välttämättä juuri lähikirjaston tehtävä.

6.7. Lähikirjastopalveluiden merkitys

Luvun edellisissä kappaleissa on tarkasteltu sekä niitä tekijöitä, jotka ovat saaneet asiakkaat kääntymään lähikirjaston palveluiden puoleen, että sitä, kuinka asiakkaat ovat tarjottuja palveluita hyödyntäneet. Tutkimuskysymykseni kuitenkin kysyvät edellä mainittujen seikkojen lisäksi lähikirjaston palveluiden merkitystä niiden käyttäjille. Tarkoitan jatkossa lähikirjaston merkityksellä sitä, millainen vaikutus lähikirjaston olemassaololla on ollut käyttäjien elämään. Lähestyin tätä merkitystä kysymällä haastattelussa kuudeltatoista informantiltani heidän omia käsityksiään siitä, miten he ovat käyttämistään palveluista hyötäneet sekä miten lähikirjastotoiminnan loppuminen edellisten, todellisten lakkautusuhkien yhteydessä olisi vaikuttanut heidän arkielämäänsä.

Entä jos lähikirjastoa ei olisi? Tutkimuksessa haastatellut lähikirjastonkäyttäjät suhtautuivat ajatuksen yleisesti kauhistuneina ja ilmoittivat Launeen lähikirjaston olemassaolon olevan itselleen tärkeää sekä ”perusoikeus”. Ajatus lakkauttamisesta ”järkytti”, ”raivostutti” ja ”masensi”. Useat haastatellut tarttuivat tähän teemaan tunteikkaasti, ja pari heistä alkoi jopa pohtia ääneen niitä toimenpiteitä, joihin he ryhtyisivät, jos puolustustaisteluun tarvitsisi tulevaisuudessa joskus taas lähteä.

”Kamalaa - - se ois katastrofi mulle.” (K 6)

”Kyllä kirjoitin nimet sinne adressiin. Se tuntuis ihan kauhealta, jos tätä ei ois. Se, että tää loppuis. Tämmöisen ison asutusalueen keskellä ja tämmöinen paikka.” (K 8)

”Mä masentuisin kerta kaikkiaan, kun tää kirjasto ja kirjat ovat mulle kaikki kaikessa. - - Ja mä muistankin silloin, kun oli lakkauttamisista puhetta, että mä asetuin niin jyrkästi vastustamaan sitä ja kirjoitin tuohon Etelä-Suomen Sanomiinkin. Justiin, että tää on täällä ehdottoman välttämätön meille, jotka liikutaan huonosti. Mulle tämä kirjasto on kuin uskovaiselle kirkko.” (K 7)

”Tää on mun mielestä kuitenkin perusoikeus, et on kirjasto. Kun oli sellainen [lakkautusuhka], niin sit tuli sellainen paniikki, että ei. Ei ne voi tätä lopettaa. Niin sit sitä tuli käytyä useemmin.” (K 11)

”Monetkin korostaa sitä, että ne haluaa käydä, että tää säilyy tässä.” (H 3)

Lähikirjasto oli käyttäjilleen merkityksellinen ja lähikirjasto arvioitiin merkityksellisyyden asteikolla kuusitoista kertaa tärkeäksi tai erittäin tärkeäksi siitä syystä, että informantit kokivat oikeasti hyötyvänsä sen tarjoamista palveluista. Pihlaja (2004) toteaa kirjastonkäyttöä pohtivassa teoksessaan, että kirjastonkäytön merkitys määräytyy pohjimmiltaan sen perusteella, mitä palveluita kirjasto käyttäjilleen tarjoaa (Pihlaja 2004, 47). Kuten edellisissä kappaleissa on jo käynyt ilmi, yhteenvetona informanttieni eri palveluiden käytöstä voidaan todeta, että kirjaston palveluista juuri aineistokoelma veti kaikkia haastateltuja käyttäjiä puoleensa. Koska lähikirjasto oli olemassa, jokaisen kuudentoista haastatellun kaupunkilaisen elämässä oli paikka, joka tuki heidän ylläpitämäänsä, elämään iloa tuonutta ja hyötyä tarjonnutta aktiivista lukuharrastusta, jota moni kutsui haastatteluissa suoraan ”henkireiäkseen” tai ”henkisen vireytensä lähteeksi”.

”Mä oon elämäntapalukija.” (K 11)

”Kirjasto on mulle tää lukeminen ja jälkiopiskelu. Nyt on aikaa lukea kirjoja, joita ei koskaan aikaisemmin ehtinyt lukea. Tämä on mulle ehdottoman tärkeä. Ehdottoman tärkeä henkireikä. En tiedä, mitä tekisin, jos ei olis kirjastoa. - - Kun mä oon niin mahoton lukemaan, että en tekis mitään muuta kuin luen, luen ja luen.” (K 5)

”[Vuodenajat] ei vaikuta ollenkaan, kun minä ympärivuoden luen ja luen ja luen, kun se on minulle ihan kuin huumetta. - - Mulla ei oikeastaan muuta harrastusta ole koskaan elämässäni ollut kuin lukeminen. Niin tämä muodostaan mun elämäni sisällön - - Kyllä mä lukemalla pidän henkistä vireyttäni yllä ja se laajentaa näkökenttää ja ajatusmaailmaa. Että tärkeintä vaan on, että tämä kirjasto on ja että täällä voi käydä. Ja että täältä saa aina lukemista.” (K 7)

”Täällä on mukava käydä, kun kuitenkin mä kirjoja tarvin. Että en mä oikeen osaa olla lukematta.” (K 12)

”Mä tulin tänne, koska mä tarvin ihan jotain luettavaa ja mulla ei olis ollut mitään lukemista. - - Tää on sellainen paikka, johon mä pääsen toteuttamaan itteäni. Et mä voin lainata niitä kirjoja. Mun kaverit tunnetusti päivittelee, kun mä luen ihan kauheesti sellaisia tiiliskiviä. - - Mulle tää on sellainen paikka, missä on tullut hankittua hyvää luettavaa.” (K 10)

”Mulla on ollut siitä niin paljon iloa, et tämmöinen on olemassa. Et mä en ymmärrä, et miks ei kaikki käy kirjastossa niin kuin joka viikko.” (K 8)

Lukuharrastusta toki ruokittiin myös muiden kanavien kautta, sillä monet kertoivat haastatteluissa tilanneensa kotiinsa lehtiä, ostaneensa kirjoja ja muuta lähikirjastosta löytyvää aineistoa, saaneensa niitä toisinaan myös lahjaksi, lainanneensa joskus elokuvia vuokraamosta, löytäneensä haluamaansa tietoa suoraan Internetistä tai kohdanneensa eri medioita seuraamalla ja henkilötiedonlähteiden kautta vastauksia viihteellisiin, orientoiviin ja praktisiin tiedontarpeisiinsa. Vaihtoehtoiset kanavat eivät kuitenkaan tästä huolimatta olleet uhanneet heidän lähikirjastonkäyttöään. Monet totesivat, että jos lähikirjastotoiminta kodin lähellä lakkaisi, se näkyisi suoraan heidän lukemistonsa monipuolisuuden vähenemisenä.

”Kyl [siitä huolimatta] tulee kirjastoon. Kyllähän se rikastaa elämää ja sit just pystyy opiskelemaan sellaisia asioita, mitä muuten ei pystyis. - - Se valinnanvapaus - - just se antaa hirveesti mahdollisuuksia sille. Et sä saat päättää telkan kanssa. Ihan sama onks sulla 16 kanavaa. Sä katot sitä, mitä sieltä tulee, jossensä oo tallentanut sitä, mitä sattuu olemaan. Sä et voi vaikuttaa siihen. Kirjastossa on. Sä voit itte päättää, mitä sä haet sieltä. Se on tavallaan mielekkäämpää - - ja tosissaan se, että sitä ei oo rajoitettu mitenkään. Voit hakee ihan mitä vaan. Se tuo sen oman vapauden.” (K 11)

Yleinen kirjasto tarjosi haastatelluille pääsyn lukemattomiin, yleissivistystäkin lisääviin maailmihin, jotka olisivat jääneet monissa tapauksissa ulottumattomiin, jos siihen olisi aina tarvittu rahaa. Toisaalta monet myös totesivat, että jos he kirjojen suurkuluttajina lainaamisen sijaan ostaisivat, olisi varsin epäkäytännöllistä hankkia kaikki kiinnostavat, mahdollisesti vain kertaalleen luettavat teokset itselle eikä kirjakauppojen uutuuskirjoihin painottuvista valikoimista haluttuja teoksia mahdollisesti edes löytyisi.

”Kirjat on meillä [Suomessa] hirvittävän kalliita. Ja jos minä en niitä hirveesti raaski ostaa, niin ei niitä raaski moni muukaan. Se [yleinen kirjasto] on itse asiassa ainut kulttuurimuoto, mihinkä oikeastaan tavallisella ihmisellä on varaa. Tää on musta se hirveän tärkeä lähtökohta ja pointti, että minkä takia ei lähikirjastoa saa hävittää. Kaikkea et pysty mitenkään ostamaan.” (K 1)

”Yleissivistyksen kannalta ihan ehdoton, koska mul ei ois varaa ostaa niitä kirjoja ja myöskään sitä skaalaa, mitä mä lainaan. Niin varmaan se, että jos mä ostaisin, niin se ois varmaan viidesosa siitä, koska mä en osais hakea. Otan niin ampumalla [ennakkoluulottomasti kokeillen] niitä sieltä. Ja sit sieltä löytyykin niitä, joita mä en ois osannut ettiin mistään kirjakaupasta. Ja sit justiin, kun että sä voit löytää oikeastaan mihin tahansa tilanteeseen. Sä voit löytää just harrastukseen tai sairauteen tai johonkin rakentamiseen tai sisustamiseen tai tekemiseen tai just tähän hengellisyyteen. Niin kuin mihin tahansa. Niin sillai se on musta niin hyvä työkalu. Sellainen perustyökalu ihmiselle, että käyttää tätä. Joko itse tai jonkun välityksellä niin kuin toiset. Että tää on tärkeä. Tosi tärkeä.” (K 3)

”Tottakai meil on kirjoja, mut nekin on luettu varmaan sataan kertaan. Et saa vähän niin kuin uusia tuulia.” (K 4)

”[Omiin] sarjakuviinkin aina välillä rupee tylsistymään.” (K 2)

”Jos ajattelee, että pitäisi ruveta niin kuin ostaa kaikki kirjat, niin minkälaista ois kotona. Ja sitten, kun ne on jo luettu, niin eihän kaikkia kirjoja halua pitää.” (K 8)

Lähikirjaston korvikkeeksi eivät asiakkaille pääsääntöisesti kelvanneet myöskään Internet, radio tai televisio, sillä kirjan arvostus viihteellistä, orientoivaa ja praktista tietoa kantavana esineenä oli haastateltujen keskuudessa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella edelleen suurta. Vaikka monet haastatellut totesivat saaneensa toisinaan tarvitsemansa tiedon verkon, radion tai televisiovastaanottimen kautta, monet myös sanoivat kirjatieiden vastaavan paremmin heidän tarpeitaan. Television ja radion todettiin tarjoavan lähinnä virikkeitä ja herättävän uusia tiedontarpeita, joihin vastaukset löytyvät helpoimmin kirjoista. Internetistä saatavan tiedon luotettavuuteen puolestaan suhtauduttiin monissa haastatteluissa varsin skeptisesti ja tällaista tietoa haluttiin sekä tarkistaa että laajentaa lähikirjaston aineistokokoelmaan hyväksytyistä teoksista. Toisaalta kirjaa myös pidettiin tietokoneen ruutua käyttäjystävällisempänä. Muutamat informanteista lisäksi totesivat, etteivät he edes ymmärrä, miten radion, television tai Internetin viihteellinen tarjonta voisi kilpailla lähikirjaston kaunokirjallisuuskokoelmaan kuuluvien teosten kanssa.

”Mun mielestä kirjastot on luotettavampia lähteitä kuin esimerkiksi se Internet. Sieltä saattaa löytyä ihan mitä tahansa. Mielummin mä sit kirjoista katon. Vaikka ne ois vanhentuneita ne jotkut luvut. Mutta perusasiat on kuitenkin paikkansa pitäviä.” (K 10)

”Sieltä [Internetistä] löytyy aika suppeeta tietoa välillä. Ja sit löytyy niin tiivistettyä tietoa, et sitä on taas vaikea avata, jos ei oo sitä pohjatietoa. Kyl ne tukee toisiaan, mut mä kyllä käytän mielummin melkein kirjoja. Et kun Internetistä löytyy niin monenlaista hämäävääkin tietoa niin paljon. Ja sit on niin paljon sellaisia asioita, joita et vaan löydä sieltä. Historian kanssa tuppaa olemaan silleen, et yks ihminen keskittyy vaan yhteen asiaan ja niistä on vaikea niin kuin hahmottaa yleiskuvaa itelleen sitten. [Mielummin] hakee sen tiedon tuolta kirjasta ja sit yrittää hahmottaa sitä, mitä on tapahtunut.” (K 11)

”Helpoimmin saa kirjoista sen tiedon. Ja täältä saa lainata, ettei tarvi ite ostaa - - ja voi sitten lukee rauhassa. Helpompi on kattoo kirjasta, ettei tarvi sitten koneella [Internetissä] olla.” (K 13)

”Jos mä etsin tietoa, niin etsin aika monesta lähteestä. Et mä en vaan käytä yksipuolisesti jotakin yhtä.” (K 3)

”Ei muuta konstia olekaan, kun mä en viitti netissä surffailla tai tuijottaa sitä ruutua. Sieltä ei saa sillai sitä tietoa. Että kyllähän sieltä sitä tietoa googlettaa, mutta että se kirja, josta voi sitten kuvaa katella vaikka sängyssä, niin se on ihan toista. Se netissä surffaaminen se on sellainen pika-apu. Kirja on kuitenkin kirja. Mä saan ne [tiedot] noista kirjoista täältä. Että netistähän sitä [haluttua tietoa] löytää, mutta ei sieltä saa pois. Se pitäis aina tulostaa. Ja ei oo kuitenkaan sama, kun täältä saa täyden kirjan. - - Ja televisiosta mä saan vaan virikkeitä. Ja kun siellä jostain maasta kerrotaan, niin saatan tulla kirjastoon, ja haen siitä maasta kertovan kirjan.” (K 5)

”Eihän niistä [muista] sillä lailla saa kaikkea [tietoa]. Että radiosta kuulee tietysti ja se herättää sen mielenkiinnon. Mutta tekstissä on mustaa valkoisella ja siihen pystyy paneutumaan. Ja televisiosta samoin saa sen semmoisen mielenkiinnon johonkin asiaan ja sit tulee hakemaan sitä tietoa täältä.” (K 6)

Eräs haastateltu äiti myös totesi, että hän aivan tietoisesti suosi lähikirjaston aineistotarjontaa ”vastapainoksi mielettömälle pelaamiselle” ja television yksisuuntaiselle viihteelle, jonka ääreen olisi nykyäänkin niin helppo lapsia ohjata.

Kuten jo tämän kappaleen alussa todettiin, kirjastonkäytön merkitys määräytyy pohjimmiltaan sen perusteella, mitä palveluita kirjasto käyttäjilleen tarjoaa. Aineistokokoelman suuren merkityksen lisäksi haastatelluista ainoa Internet-työasemia aktiivisesti hyödyntänyt asiakas painotti myös lähikirjaston merkitystä tietoyhteiskunnan aktiivisen jäsenyyden mahdollistajana. Kolmas, haastatelluissa esiin noussut, lähikirjaston olemassaolon hyöty oli se, että lähikirjasto toimi informanttien arkielämässä mielekkäänä, helposti saavutettavana, sosiaalisena ”kolmantena paikkana”. Lähikirjastoa kutsuttiin oman ”olohuoneen jatkeeksi” ja paikaksi, jossa viihtyy sen tekemisen parissa, mikä kulloinkin kiinnostaa, tuntee kuuluvansa johonkin joukkoon ja ”näkee ihmisiä” (ks. kappale 6.2.2.3.).

”Tää on sellainen paikka, jossa viihtyy. Tää on mulle sellainen aika tärkeekin osa elämää, että tässä on kiva kirjasto ja tällä pääsee käymään.” (K 10)

”Ihmiset on rauhallisia ja ne on tullut tänne ihan ilmiselvästi samasta syystä kuin minä. Että huomaa, että onneks on muitakin.” (K 8)

”Onhan tää itellekin ihan henkireikä, kun välillä [puoliso] tekee matkatöitä. Niin välillä on, et ei nää suunnilleen muita aikuisia koko viikon aikana. - - Mä oon tossa meidän alueella puhunut, että kävis satutunnilla. Ettei mitään lakkautettais, kun tää on kuin kotiin tulis. Kun tänne tulee, kun kaikki tuntee ja tervehtii ja tietää lasten nimet, niin se on aika mahtavaa. Et varmaan harvas paikas kaupungissa on sellaista.” (K 9)

”Se on kerta kaikkiaan hyvin virkistävää, vaikka olis lyhytkin käynti. Joskus voi olla, ettet mitään löydä tai lainaa, mutta viet entisiä ja hetken turiset. Niin se on sittenkin virkistävä käynti.” (K 1)

Informantit uskoivat yleisesti, että kirjastopalveluiden alueellinen heikentäminen näkyisi suoraan heidän yleisten kirjastopalveluiden käytössään kirjastokäyntien kokonaismäärän vähenemisenä tai jopa käytön loppumisena. Jos lähikirjastoa ei olisi, suuri osa informanteistani kääntyisi oman uskomuksensa mukaan pääkirjaston palveluiden puoleen – mutta huomattavasti harvemmin kuin heillä oli tutkimusajankohtana tapana hyödyntää yleisiä kirjastopalveluita omassa lähikirjastossaan. Näin

oli siksi, että kauempana sijaitseva toimipiste olisi lähellä sijaitsevaa kirjastoa hankalammin saavutettavissa ja toisaalta, kuten jo kappaleen 6.2.2.3. yhteydessäkin kävi selväksi, lähikirjaston sosiaalista ilmapiiriä arvostettiin suuresti. Eräs haastatelluista kiteytti ajatuksensa toteamalla, että lähikirjasto oli hänelle se ”lukijan paratiisi”⁶².

”Se [lakkautus] vähentäisi tietysti [kirjastonkäyttöä]. Mä kävisin sitten varmaan pääkirjastossa, kun vertaa Liipolaan niin silloin pääkirjasto on tietysti täydellisempi. Mutta mä luulen, että se vähentäis puoleen käynnit, koska en mä ainakaan kahta kertaa viikossa viittä lähteä kaupunkiin kirjastoon – varsinkin, kun se on niin inhottavaa se pysäköinti siellä..” (K 5)

”Kaikki, mitä kirjasto antaa, niin mä saan sen täältä ja se merkitsee mulle paljon. Mistä mä sen hakisin niin mukavasti kirjoja kuin juuri tästä kirjastosta?” (K 12)

”Se ois varmaan, että kun mä nyt luen niin paljon, niin mä oisin varmaan keksinyt jonkun toisen tavan. Mutta en varmasti lukis näin paljon, jos tää ei ois tässä.” (K 8)

”No kyllä mä olisin sitten pääkirjastossa käynyt. Pakkohan se olisi ollut, mutta että hankala homma [se] olisi ollut. Kyllähän siellä [pääkirjastossa] aineistoa riittää. Mutta just se sellainen kirjaston henki – se lämpö niin sitä [kaipaisi].” (K 6)

”Huonoimmassa tapauksessa se ois voinut ihan lakata. Se ois voinut ihan oikeasti lakata tai sitten ois joskus harvoin käyty jossakin muussa. Mutta se olis ollut todellakin vähäisempää.” (K 1)

Edellä esitellyt lähikirjaston koetut merkitykset – lukuharrastuksen ja tietoyhteiskunnan kansalaisuuden tukeminen ja kiinnostavan kolmannen paikan tarjoaminen – olivat pohjimmiltaan monille informanteilleni konkreettista vastinetta heidän maksamilleen verorahoille.

”Se on ainoa kulttuurimuoto, joka on köyhienkin saatavilla. - - Siitä ei pääse mihinkään, että kun ajatellaan, että joku konserttilippu on 35€ ja teatterilipun hintakin se on jo semmoinen, että valitettavasti se on monelle sellainen paikka, että et pysty siihen sijoittamaan. Ja kun se on ihan fakta, että miten pieni osuus tuon kirjaston ylläpito on Lahden kaupungin budjetissa. Näitä muitakin kulttuurimuotoja avustetaan. Siitä huolimatta ne on hemmetin kalliita. Eihän hyvänen aika köyhempää kansanosaa voi sivuuttaa. Ei sit yksinkertaisesti voi sivuuttaa.” (K 1)

”Se on tosi hieno juttu, et on olemassa tällainen palvelu. - - Että kun aina puhutaan, et kun täytyy kauheesti maksaa veroja ja se on kauheeta. Mut kun sitä aattelee, mitä sillä verorahalla saa, jota maksaa. Tää on mun mielestä yks hieno juttu.” (K 8)

”Moni manaa tossa, kun terveyskeskuksiinkin pitää maksaa ja joka paikkaan maksaa nykyään. Kyl ainakin asiakkaiden näkökulmasta se on suuressa roolissa kunnallispalveluna. Et hyvin tärkeä.” (H 2)

⁶² Kyseisen henkilön lisäksi myös toinen informantti kutsui Launeen lähikirjastoa paratiisiksi.

Tutkimuksen kolmannessa luvussa todettiin, että asiakkaat ovat olleet varsin laajalti tyytyväisiä Suomen yleisiin kirjastopalveluihin (Pihlaja 2004, 79). Tyytyväisyys lähikirjastopalveluihin oli suurta myös oman tutkimukseni informanttien keskuudessa.

”Kyl tää on ainakin meille oikein hyvä tällaisenaan ollut. Et mitään kielteistä ei oo kirjastosta sanottavaa.” (K 9)

”Me ollaan oltu niin tyytyväisiä.” (K 4)

”Täs on musta aika lailla kaikki sellainen, mitä tarvitsee ihminen, joka haluaa lukea. Täältä löytyy just se kaikki sellainen ja täältä saa mielenrauhan, kun tulee tänne. Eikä tarvi vihaisena lähteä pois. Että tällaista se on ollut. Hyviä kokemuksia.” (K 12)

”Minun tarpeeni tämä kirjasto tyydyttää sataprosenttisesti.” (K 7)

Edelliset lainaukset ovat malliesimerkkejä tyypillisistä vastauksista tyytyväisyyttä selvittäneisiin kysymyksiini. Tiedustellessani informanteilta lähikirjastopalveluiden parannusehdotuksia esiin nousi kuitenkin joitakin seikkoja, jotka tekisivät lähikirjastosta vielä paremmin asiakkaiden tarpeet kohtaavan. Ensimmäinen, useimmin mainittu niistä oli se, että uutuusaineistoa toivottiin hankittavan useampia kappaleita aineiston kierron nopeuttamiseksi.

”Kun niitä ei ole kuin yks kappale niin siinä saattaa mennä kuusi viikkoakin ennen kuin saat sen. Että niitä uutuuksia sais olla useampikin kappale. Vaikka kaks tai kolmekin.” (K 16)

”Ehkä enemmän uusia jännäreitä tai vastaavia. Ja kirjastoautossa on aina upouusia CD:itä niin niitä vois joskus kaivata ehkä enemmän tännekin.” (K 2)

Toinen toive oli pidempi aukioloaika niin, että lähikirjastoon pääsisi joka päivä asioimaan jo heti aamulla.

”Se, että pääkirjasto aukee kymmeneltä, niin se sopis mulle tosi hyvin. Että mä tykkäisin heti aamupäivällä [tulla], enkä oottais, että kello tulee yksi.” (K 6)

Yksittäisiä toiveita esitettiin lisäksi talvikauden laina-aikojen pidentämisen, lasten lukupiirin perustamisen ja muiden lapsille ja aikuisille suunnattujen teematapahtumien lisäämisen sekä itsepalvelulainausautomaatin kuitenkin tietojen laajentamisen puolesta. Eräs haastateltu myös esitti, että Lahden kirjastojen yhteisen aineistotietokannan käyttöliittymää tulisi kehittää selkeämmäksi ja Launeen lähikirjaston kirjahyllyjen korkeutta madaltaa esteettömyyden lisäämiseksi. Toinen informantti puolestaan toivoi jonkinlaisia kahvilapalveluita. Yksi toiveista suunnattiin kuitenkin kirjaston sijaan

kanssakäyttäjille. Kaksikin henkilöä nimittäin muisteli joskus lainanneensa toisen käyttäjän turmelemaan kirjan tai CD-levyn ja pohti, miten kaikille saisi menemään perille sen, että yhteinen aineisto pidetään siistinä.

”Siis ainoa, et jos nyt jotain kielteistä joskus on ollut, on se, että CD-levy ei soinnut. - - Se harmitti sit hirveästi se semmoinen jonkun asiakkaan välinpitämättömyys. Ja et joku katselukirja voi olla niin rähmäinen. Mut se ei ole kirjaston tehtävä ja muuta negatiivista ei oo kyllä ollut.” (K 3)

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuten jo tutkimuksen johdantoluvussa kertaalleen todettiin, lähikirjastojen lakkautusuhka on ollut todellinen kahden viime vuosikymmenen aikana monilla paikkakunnilla ympäri Suomen päättäjien etsittyä huonompina aikoina säästöjä myös kuntiensä yleisistä kirjastopalveluista. Kuitenkin jo uhka lähikirjastopalveluiden lakkauttamisesta on nostattanut äänekkästä vastarintaa käyttäjien noustua puolustamaan kärkkäästi omia lähikirjastojaan muun muassa paikallislehtien yleisönosastopalstoille laadituin vetoimuksin (ks. esim. Mikkola 2005). Puolustajien intohimojen kohteet, lähikirjastopalvelut ja niiden todellinen käyttö olivat kuitenkin tähän asti jääneet lähikirjastotutkimuksen alalla vieraiksi tutkijoiden keskittyttyä lakkautusuhkien yhteydessä tuotettuun puolustuspuheeseen ja lakkauspäätösten syntymisprosessiin. Tässä tutkimuksessa tartuttiin edellä mainittuun epäkohtaan ja keskityttiin selvittämään lähikirjastopalveluiden tarjontaa ja käyttöä yhdessä suomalaisessa lähikirjastotoimipisteessä havainnoimalla ja haastatteleamalla lähikirjastopalveluiden tarjonnan ja käytön todellisia asiantuntijoita, henkilökuntaa ja asiakkaita.

Mitä sitten sain hyödyntämälläni menetelmillä tutkimuskohteestani selville? Tutkimuksen kohteena ollut Launeen lähikirjasto osoittautui monipuoliseksi, lähinnä kirjamuotoista mutta myös audiovisuaalista aineistoa oman alueensa asukkaille välittäväksi, paikalliseksi toimintakeskukseksi. Kirjasto oli alueellaan kolmas paikka, joka lähiöasukkaiden viihteellisiin, orientoiviin ja praktisiin tiedontarpeisiin vastaamisen lisäksi mahdollisti myös käyttäjien aktiivisen jäsenyyden tietoyhteiskunnassa. Satunnaisesti valitun, 2000-luvun loppupuolelle sijoittuneen kenttätutkimusviikon aikana lähikirjasto palveli kaiken kaikkiaan satoja, varhaisen leikki-iän ja seniori-iän välillä olleita kaupunkilaisia – niin naisia kuin miehiä – erityisesti aineistokokoelmallaan ja sen ohessa tarjotuilla tieto- ja opastuspalveluillaan sekä varsin usein myös lukusalipalveluillaan. Aineistokokoelman suosio – erittäin merkittävä seikka lähikirjastopalveluiden kehitystyötä ajatellen – ei kuitenkaan ollut luvussa kolme käsitellyn, lainaamista ja palauttamista suosituimpana kirjastonkäyttötapana julistavan tutkimuksen (ks. esim. Pihlaja 2003) tulosten ja yhä 2000-luvulla käytössä olevan, aineistokokoelman suurta roolia painottavan paikan kutsumanimen perusteella yllätys. Mielenkiintoista oli lisäksi todeta, miten hyvin Turun kaupunginkirjaston lähikirjastopalveluita koskeva visio lähikirjastojen yhteiskunnallisesta tehtävästä muun muassa Internetin tarjontaa syvällisemmän ja täsmällisemmän tiedon tarjoajana sopi yhteen tässä tutkimuksessa haastateltujen kirjastonkäyttäjien tälle kanavalle osoittaman, juuri edellä mainittuihin seikkoihin pohjautuvan arvostuksen kanssa.

Merkittävän aineistotoimittajan lisäksi toiseksi lähikirjaston merkittäväksi rooliksi haastatteluissa paljastui alueen asukkaiden keskinäisen yhteisöllisyyden tukijan rooli – ajatus, joka on luettavissa myös viitekehyksessä esiteltyjen julkisen vallan ja kansalaisyhteiskunnan edustajien lähikirjasto-toiminnan tulevaisuutta hahmottelevista julkaisuista. Kirjastoilla on vuosikymmenien takaa periytynyt maine hiirenhiljaisuutta vaalivina tiloina, joissa karsastetaan varsinaiseen asiointiin kuulumaton ta toimijoiden keskinäistä vuorovaikutusta. Juuri se kuitenkin osoittautui haastatteluissa varsin tärkeäksi osaksi monien asiakkaiden kirjastokäyntejä. Lähikirjastonkäyttöön vahvasti liittyvästä sosiaalisesta aspektista kertovat myös esimerkiksi niin Helovuon toteamus siitä, että yhteisöllisyys liitettiin yleisönosastokirjoituksissa vahvasti lähikirjastojen ominaisuudeksi kuin McKechnien ja muiden tutkimuksen havainnot kanadalaissivukirjastoista vilkkaina, asiakkaiden ja henkilökunnan ylläpitäminä vuorovaikutusympäristöinä (ks. Helovuon 2004; McKechnie et al. 2004). Luvussa kaksi tarkastellun Kirjastostrategia 2010 -julkaisun yhteydessä todettiin, että tiedon ja kulttuurin saatavuutta tuetaan parhaiten kehittämällä yleisiä kirjastoja sekä fyysisenä tilana että virtuaaliverkkona toimiviksi hybridikirjastoiksi. Sen lisäksi, että fyysisiä tiloja tarvitaan edelleen tiedon saatavuuden edistämiseen, fyysistä tilaa tämän tutkimuksen perusteella tarvitaan edelleen vähintään yhtä paljon kirjaston oman toiminta-alueen yhteisöllisyyttä vaalivaksi, kaikille avoimeksi, pääsymaksuttomaksi kolmanneksi tilaksi. Lähikirjastopalveluiden kehittämisessä tulisikin kiinnittää jatkossa huomiota niin ajanmukaisen ja käyttäjien tarpeita vastaavan aineistokokoelman tarjoamiseen ja kokoelman käyttäjätavalliseen järjestämiseen kuin myös tilasuunnitteluun, jonka avulla kutsuvia ja kotoisia, tapahtumien ja muun toiminnan järjestämiseen soveltuvia tiloja rakentamalla on mahdollista sekä tukea lähikirjastonkäytön sosiaalista aspektia että ottaa huomioon hiljaisuutta ja työskentelyrauhaa kaipaavien käyttäjien tarpeet.

Kolmas seikka, johon on tutkimuksen lopuksi syytä kiinnittää tarkemmin huomiota, on lähikirjaston tiloissa tarjottujen sähköisten asiointipalveluiden tulevaisuus. Niin havainnoimalla kuin asiakkaita haastatteleamalla nimittäin selvisi, että kaupunkilaisten sähköisiä asiointitarpeita varten varatut Internet-työasemat jäivät tutkimuksen kohteena olleessa lähikirjastossa eri palveluiden suosiota mitattaessa vasta kolmannelle sijalle eivätkä ne siten uhanneet kirjaston perinteisimmän palvelun, aineistokokoelman suosiota – aivan kuten luvussa kolme selvitetystä aiemmasta tutkimuksesta (ks. esim. Pihlaja 2003) on käynyt ilmi. Tässä tutkimuksessa selvisi, että useat käyttäjät olivat joskus hyödyntäneet myös Internet-työasemia ja eräälle informantille asiointi Internet-koneella oli jopa eräs kirjastokäyntien keskeisistä ohjelmanumeroista. Lukuisille käyttäjille työasemien olemassaolo ei kuitenkaan ollut ehdottoman olennaista, koska heidän kotinsa olivat 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppupuolella jo tässä suhteessa varsin hyvin varusteltuja. Internetin hieman yli vuosikymmen mittainen voittokulku on johtanut siihen, että sähköisistä palveluista on tullut vakiin-

tunut osa yhteiskuntaa ja Internet-työasemien rooli yhtenä kirjastopalveluna on sen myötä arkipäiväistynyt. Lähikirjastojen tulevaisuuden haaste tuleekin yhä vahvemmin olemaan ajanmukaisten laitteistojen toimittamisen lisäksi resurssien mukainen, verkon kaikesta tarjonnasta erottuvien, luotettavien verkkosisältöjen tuottaminen sekä kasvavan, tietotekniikan käyttöön harjaantuneen aikuisväestön tiedonhallintataitojen lisääminen – seikka, jonka myötä niin kotien kuin lähikirjastojen työasemista on vasta mahdollista saada kaikki hyöty irti.

Mitä sitten käyttäjät menettävät, jos lähikirjasto lakkautetaan? Kuten jo kappaleessa 6.2. todettiin, aineistosta oli tunnistettavissa kaksi tekijää, joilla oli yhteys siihen, miksi asiakkaat kääntyivät yleisten kirjastopalveluiden tarpeessaan lähikirjaston puoleen. Ensimmäinen niistä oli asiakkaiden jakama kokemus kyseisen kirjaston tavoitettavuudesta. Niin kuin lukuisat haastatellut totesivat, lähelle on helppo mennä ja kun kirjasto oli kiinteä, sinne saattoi pistäytyä tarpeen vaatiessa aukioloaikojen puitteissa aina itselleen parhaiten sopivana ajankohtana. Vähimmän vaivan periaate onkin vahvasti yhteydessä lähikirjastonkäyttöön ja lakkautuksen kielteiset vaikutukset – jotka riippuvat kuitenkin myös mahdollisten korvaavien palveluiden tarjonnasta – näkyvät juuri tässä. Tässä yhteydessä on syytä myös todeta, että kun asiakkaat kokivat lähikirjaston palvelut tavoitettaviksi, kirjastopalveluiden tarjonta oli tässä suhteessa jo varsin hyvällä pohjalla viitekehyksessä esitellyissä julkisen vallan julkaisuissa painotettujen, tulevaisuudessakin ajankohtaisten lähipalveluiden asiakaslähtöisen kehittämisen jatkotoimenpiteitä ajatellen.

Toinen tutkimuksessa tunnistetuista, lähikirjastonkäyttöön kannustaneista tekijöistä oli haastateltujen kohdalla kokemus lähikirjaston lähestyttävyydestä, joka muodostui tottumuksesta tietyn kirjastotoimipisteen käyttöön, aineiston riittävästä ja suureen kirjastotoimipisteeseen verrattuna jopa paremmasta löytyvyydestä sekä myös nimenomaan lähikirjastonkäyttöön liittyneestä sosiaalisesta aspektista. Lähikirjaston lakkauttaminen merkitsisikin tutkimuksessani haastatelluille kaupunkilaisille ensinnäkin usein vuosien kanta-asiakkuussuhteen katkeamista tiettyyn kirjastoon. Toisaalta lakkauttaminen myös päättäisi suhteen kirjastoon, jonka koettiin täyttävän aineistokokoelmallaan asiakkaidensa tarpeet jopa paremmin kuin suuri kirjasto heidän oman kokemuksensa mukaan pysyisi ne täyttämään. Kolmanneksi lakkautuksen myötä heidän elämästään katoaisi eräs tärkeäksi koettu mahdollisuus sosiaalisen elämän laajentamiseen. Näin lähikirjasto palvelee asiakkaitaan asiakaslähtöisesti myös lähestyttävyydellään. Kuten lähikirjaston merkitystä tarkastelleessa kappaleessa 6.7. todettiin, kirjasto oli haastatelluille ennen kaikkea merkityksellinen kolmas paikka, joka tuki heidän aktiivisesti ylläpitämiään, iloa ja hyötyä tarjonneita lukuharrastuksia. Kun lasketaan yhteen kaikki edellä mainitut, teemahaastatteluiden kautta esiin nousseet tekijät yhteen, ei enää ole ollenkaan yllättävää, että yleisten kirjastojen lähipalveluiden aktiivikäyttäjistä itsestään riippumat-

tomista syistä johtuneiden ”katkoshetkien” tuottama hämmennys on purkautunut niin monta kertaa varsin näkyvinäkin puolustustoimina.

”Meille on tullut entistäkin selvemmäksi, että me olemme oikealla asialla, ja ennen kaikkea asiamme on erilaisille sosiaaliryhmille yhteinen. Me emme luovuta.” (Vielä sivukirjastoista, Satakunnan Kansa 23.11.1998)

Tutkimuksen lopuksi on syytä vielä pohtia tutkimusta lyhyesti reliabiliteetin ja validiteetin käsittein. Käsitteistä ensimmäisellä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen tulokset eivät ole sattumanvaraisia, vaan että samoja henkilöä tutkittaessa kahdella tutkimuskerralla saatu tulos on toistettavissa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 186). Olen pyrkinyt tutkimuksessani hyvään reliabiliteettiin ja selvittänyt lukijalle niin käyttämiäni menetelmiä ja analyysiä kuin kuvaillut aineistoa järjestelmällisesti parhaan kykyni mukaan tutkimuksen edellisissä luvuissa. Tutkimuksen pätevyyteen olen puolestaan pyrkinyt vertaamalla kirjastonkäyttäjien ja henkilökunnan haastatteluja sekä kenttäpäiväkirjani merkintöjä tarkasti toisiinsa, joten johtopäätökseni eivät perustu yksittäisten haastattelujen varaan (emt, 189).

Tutkimus tarjosi vastaukset johdantoluvussa esittämiini tutkimuskysymyksiin. Kuten tutkimukset yleensä, se kuitenkin herätti lukuisia uusia kysymyksiä, joita olisi mahdollista ja tarpeellistakin selvittää tulevassa, suomalaisten yleisten kirjastopalveluiden kehittämistyön kannalta erittäin tarpeelliseksi katsomassani lähikirjastotutkimuksessa, jota kohtaan on viime vuosina osoitettu informaatio-tutkimuksen alalla huomattavan vähän kiinnostusta. Tässä tutkimuksessa keskityttiin tarkastelemaan erään Etelä-Suomessa sijaitsevan, vilkkaan, mutta ei koulun yhteydessä sijaitsevan lähikirjastotoimipisteen palvelutarjontaa ja käyttöä. Kuten jo tutkimuksen johdantoluvussakin todettiin, sivukirjastotoimipisteitä – lukuisten kaupunkilaisten ja kuntalaisten omia lähikirjastoja – sijaitsee ympäri Suomen satoja. Perustutkimus lähikirjastopalveluiden tarjonnasta ja käytöstä erikokoisissa ja erityyppisissä lähikirjastoissa olisikin enemmän kuin toivottua niin laadullisin kuin määrällisin menetelmin toteutettuna. Toiseksi lähikirjastopalveluiden käyttöä ja käyttökokemuksia olisi hyvä verrata pääkirjastojen asiakkaiden kirjastopalveluiden käyttöön ja kokemuksiin. Mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi kuitenkin myös omassa tutkimuksessani havaittu nuorten muita ikäryhmiä pienempi osuus asiakaskunnassa, ja hyödyllistä kehittämistyön kannalta olisi selvittää murrosikäisten ja nuorten aikuisten – niin kirjastonkäyttäjien kuin ei-käyttäjienkin kokemuksia – lähiöiden yleisistä kirjastopalveluista. Nykyisen tutkimuksen vähäisyyden vuoksi kuitenkin mikä tahansa alaan liittyvä tutkimus olisi tervetullutta.

Lähteet:

- Aaltonen, H. & Carlson, J. 1986. Suomalaista kirjastoarkkitehtuuria. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Baker, L.M. 2006. Observation: a complex research method. *Library Trends* 55 (1), 171–189.
- Case, D. O. 2007. Looking for information: a survey of research on information seeking, needs and behaviour. 2. painos. London: Elsevier.
- Dromberg, K. & Sipilä, S. 1998. Suomen kirjastoseuran kannanotto lähikirjastojen ja kirjastoautojen puolesta. *Kirjastolehti* (12), 386.
- Eskola, E. 1999. Kirjastotoiminta vakiintuu: kirjasto harrastuksena. Teoksessa Ilkka Mäkinen (toim.) Kirjastojen vuosisata: yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 115–146.
- Eskola, E. 2005. Lahden kirjaston vaiheet 1876–2002. Teoksessa Lahden historia 4:1. Lahden kulttuurilaitosten historia 1: koululaitos, kirjasto ja liikunta. [Lahti]: Lahden kaupunki, 321–419.
- Euroopan Unioni 1998. Euroopan Unionin mietintö kirjastojen roolista modernissa yhteiskunnassa. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/kansainvaelinen_ja_eu-yhteistyoe/euroopan_unionin_mietintoe_kirjastojen_roolista/liitteet/EUkirjastomietinto.pdf> Käytetty 18.12.2008.
- Given, L. M. & Leckie, G. J. 2003. Sweeping the library: mapping the social activity space of the public library. *Library & Information Science Research* 25 (4), 365–385.
- Haasio, A. 2005. Tiedon lähteillä 1. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Halme, K. 2002. Launeen kirjasto on toiminut 50 vuotta. <<http://www.kaupunginkirjasto.lahti.fi/laune50.htm>> Käytetty 9.9.2008.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. 1995. *Ethnography: principles in practice*. 2. painos. New York: Routledge.
- Heinisuo, R., Koskela, S. & Saine, R. 2004. Kirjastopalvelut kaikilla mausteilla: palvelutuotannon tila, tarpeet ja tulevaisuuden linjauksia. *Opetusministeriön julkaisuja* 2004:5 <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2004/kirjastopalvelut_kaikilla_mausteilla_palvelutuotannon_tila_tar> Käytetty 18.12.2008.
- Heinisuo, R. & Taimi, V. 1997. Kirjastot ja vapaa kansansivistystyö vuonna 2010: kaksi skenaariota. [s.l.]: Suomen Kirjastoseura., Kansan Sivistystyön Liitto & Vihreä Sivistysliitto.
- Helin, H. 1998. Lähikirjastojen alasajo koskisi kipeimmin lapsiin ja vanhuksiin. *Kolumni. Etelä-Suomen Sanomat* 22.3.1998, 12.
- Helovuori, M. 2004. Sodankäyntiä lähikirjastojen ympärillä: retorinen analyysi Helsingin Sanomien vuoden 2002 kirjastokeskustelusta. *Informaatiotutkimus* 23 (3), 84–92.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudamus Helsinki University Press.

Honkala, M. 2005. Lähikirjasto lakkautusuhan alla: tapaustutkimus Lahden Launeen lähikirjaston lakkauttamisen politisoitumisesta ja sen syistä. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Kandidaatintutkielma. <<http://kaupunginkirjasto.lahti.fi/kandidaatintutkielma2006.pdf>> Käytetty 1.12.2008.

Hovi, I. 1984. Yleiset kirjastot 1969–1981: kehityslinjoja ja vaikutusyhteyksiä. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Isosalo-Ekholm, A. 2006. Päätöksentekoprosessi pienten sivukirjastojen sulkemisesta Vantaalla vuosina 1991–1994. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu-tutkielma. <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01442.pdf>> Käytetty 9.10.2008.

Jochumsen, H. & Rasmussen, C. H. 2005. The public library as a social field. Teoksessa Carl Gustav Johannsen & Leif Kajberg (toim.) New frontiers in public library research. Lanham MD: The Scarecrow Press, 285–306.

Järvinen, P. & Järvinen, A. 1996. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpaja.

Kauppi, R. 1988. Kirjasto sivistyslaitoksena. Teoksessa Ritva Granlund, Ulla Packalén, Tuula Siikala & Mirja-Riitta Siivonen (toim.) Muuttuva neuvontatyö. Helsinki: Kirjastopalvelu, 7–15.

Kekki, K. 2006. Maaseudun kirjasto monipalvelukeskuksena. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/linjaukset_ja_hankkeet/Liitteet/maaseutu.pdf> Käytetty 27.12.2008.

Kirjastolaki 4.12.1998/904.

Kirjaston kehittämisohjelma 2006–2010: kirjasto maaseudun ja taajamien monipalvelukeskuksena. 2006. Opetusministeriön julkaisuja 2006:44. Helsinki: Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm44.pdf?lang=fi>> Käytetty 27.12.2008.

Kirjastopoliittinen työryhmä. 2001. Kirjastopoliittinen ohjelma 2001–2004: työryhmän muistio. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja nro 2/2001. Helsinki: Opetusministeriö.

Kirjastostrategia 2010: tiedon ja saatavuuden politiikka. 2003. Opetusministeriön julkaisuja 2003:1. Helsinki: Opetusministeriö, viestintäkulttuuriyksikkö, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_98_strategia.pdf?lang=fi> Käytetty 27.12.2008.

Kortelainen, V.-M. 1998. Könönpellon väki päätti pelastaa tärkeän palvelun. Kuntalehti (17), 18.

Kukkasmäki, T. 2004. Kulttuuritoiminnan käsikirja. [Kuopio]: UNIpress.

Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. 2008a. Kirjastoverkkoselvitys: katsaus kirjaston palveluverkkoon. Julkaisematon raportti. (Aineisto tekijän hallussa.)

Lahden kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. 2008b. Toiminta-ajatus ja arvot. <<http://kaupunginkirjasto.lahti.fi/arvot.htm>> Käytetty 9.9.2008.

Lahden kaupunki. 2008a. Talousarvio 2009: taloussuunnitelma 2009–2011. Kaupunginvaltuusto 1.12.2008. <[http://www.lahti.fi/www/images.nsf/files/A47AFC0E9A2B3583C225751B00262686/\\$file/LAHDEN%20KAUPUNKI%20kv%2001122008iko.pdf](http://www.lahti.fi/www/images.nsf/files/A47AFC0E9A2B3583C225751B00262686/$file/LAHDEN%20KAUPUNKI%20kv%2001122008iko.pdf)> Käytetty 31.12.2008.

Lahden kaupunki. 2008b. TILDA -tilastotietokanta. <<http://www4.lahti.fi/verkkotilastointi/>> Käytetty 18.12.2008.

- Laine, A. & Pöllänen, K. 2007. Lähikirjastot kulttuurikeskuksiksi: loppuraportti. Turun kaupunginkirjasto-
maakuntakirjasto. <<http://www.turku.fi/Public/default.aspx?uielementsiz=1&nodeid=6838>> Käytetty
30.12.2008.
- Laitinen, M. & Vähäpullo, T. 2005. Hengenravinnon lähikaupat: tutkimus Lahden lähikirjastoista. Keravan
ammattiopisto: julkaisematon informaatio- ja kirjastopalveluiden koulutusohjelman opinnäytetyö. (Aineisto
tekijän hallussa.)
- Lappalainen, S. 2007. Johdanto: mikä ihmeen etnografia? Teoksessa Sirpa Lappalainen, Pirkko Hynninen,
Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen (toim.) Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulu-
tuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 9–14.
- Leckie, G. J. & Hopkins, J. 2002. The public place of central libraries: findings from Toronto and Vancou-
ver. *Library Quarterly*, 72, 326–372.
- McKechnie, L. (E. F.); Goodall, G. R.; Kipp, M.; Paquette, D. L. & Pecoskie J. L. 2004. Covered beverages
now allowed: public libraries and book superstores. *The Canadian Journal of Information and Library
Science*, 28 (3), 39–51.
- Mikkola, I. 2005. Kansa, kirjastot ja katkoshetki: lähikirjastojen lakkautuksia vastustavien mielipidekirjoitus-
ten diskursisianalyttistä tarkastelua. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu-
tutkielma. <<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00467.pdf>> Käytetty 1.3.2008.
- Mäkinen, I. 1999. Heittämillä tulevaisuuteen: kirjastot vuoden 1961 lain jälkeen. Teoksessa Ilkka Mäkinen
(toim.) Kirjastojen vuosisata: yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 163–
214.
- Nikkilä, L. 2005. Tuomelan lähikirjasto: alueen asukkaiden oma tietokeskus ja olohuone.
<<http://www.kirjastot.fi/kirjastoala/julkaisut/tuomela>> Käytetty 10.11.2008.
- Nyt meni hermot... 2001. Mielipidekirjoitus. *Etelä-Suomen Sanomat* 3.9.2001, 2.
- Oldenburg, R. 1999. The great good place: cafés, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hang-
outs at the heart of a community. New York: Marlowe & Company.
- Opetusministeriö 2008a. Kirjastojen rahoitus. <<http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/rahoitus/?lang=fi>>
Käytetty 15.12.2008.
- Opetusministeriö 2008b. Yleiset kirjastot.
<http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/kirjastoverkosto/yleiset_kirjastot/?lang=fi> Käytetty 29.9.2008.
- Opetusministeriö: kulttuuriyksikkö 2008. Suomen yleisten kirjastojen tilastot.
<<http://tilastot.kirjastot.fi/fi-FI/>> Käytetty 15.12.2008.
- Pihlaja, J. 2003. Lahden seudun kirjastojen käyttö: asiakaskyselyn (2002) tulokset.
<<http://kaupunginkirjasto.lahti.fi/kirjastokysely2002.htm>> Käytetty 1.2.2008.
- Pihlaja, J. 2004. Kirjastonkäyttö. Vammala: SOCEDA.
- Pelastakaa edes kirjastot! 1992. Mielipidekirjoitus. *Satakunnan Kansa* 22.2.1992, 7.
- Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007.
<<http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>>
Käytetty 18.12.2008.
- Reijonen, M. 1995. Tilan kolmet kasvot: tutkimus kirjastotilasta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Saure, H. 1999. Kamppailu lähikirjastoista jatkuu. *Lapsemme* (2), 36–37.

Seppälä, A. 1996. Pispalalaiset perustavat oman kirjaston: ”Tällä hommalla on nostetta”. *Aamulehden Moro-liite* 27.3.1996, 15.

Syrjäläinen, E. 1994. Etnografinen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa Leena Syrjälä, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen ja Seppo Saari (toim.) *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä, 67–112.

Tampereen kaupunginkirjasto - Pirkanmaan maakuntakirjasto. 2003. *Kaikem paree kolmas paikka: Tampereen kaupungin kirjastotoimen strategia 2004–2012*.

<<http://www.tampere.fi/tiedostot/4Z7uP5kQ9/kirjastotoimistrategia2004.pdf>> Käytetty 31.12.2008.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Vakkari, P. 1981. Yleisten kirjastojen käytön tutkimisesta: metodologista tarkastelua. Teoksessa Kalervo Järvelin & Pertti Vakkari (toim.) *Tiedontarpeiden ja kirjastonkäytön tutkimisesta: kaksi tutkielmaa*. Helsinki: Kirjastopalvelu, 65–122.

Vakkari, P. 1983. Kirjojen lukeminen ja yleiset kirjastot: tutkimus yleisten kirjastojen käytöstä kirjakanavana. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Vatanen, P. 1999. Säätö-yhteiskunnasta kansalaisyhteiskuntaan: kirjastot amerikkalaistuvat. Teoksessa Ilkka Mäkinen (toim.) *Kirjastojen vuosisata: yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 29–94.

Vielä sivukirjastoista. 1998. *Mielipidekirjoitus*. Satakunnan Kansa 23.11.1998, 9.

Liite 1. Olinpaikkakartoituslomake.

PÄIVÄ:																				
KLO:																				
KÄYTTÄJÄN JÄRJESTYSNRO																				

KÄYTTÄJÄPROFIILI																				
nainen																				
mies																				
ikä: 0-3 (sylimlapset)																				
4-6 (leikki-ikäiset)																				
7-12 (koulun aloittaneet)																				
13-19 (teinit)																				
20-39 (nuoret aikuiset)																				
40-59 (keski-ikäiset)																				
60+ (seniorit)																				
perheenjäsenten/tuttavien seurassa																				
seurueen jäsenten lukumäärä																				

SIJAINTI KIRJASTOTILASSA																				
eteistila																				
ilmoitustaulu																				
kuntainfopiste																				
vitriini																				
kirjanäyttely																				
lastenosasto																				
nuorten pöytäryhmä																				
tietokirjahylly																				
kaunokirjahylly																				
palautetut																				
lasten pöytäryhmä																				
lehtihylly																				
kirjanäyttelyhylly																				
uutuushylly																				
liitutaulu																				
av-hylly																				
aik. tietokirjallisuusosasto																				
tietokirjahylly																				
kaunokirjahylly																				
palautetut																				
av-hylly																				
uutuushylly																				
kirjanäyttelyhylly																				
Internet-kone																				
Lastu-kone																				
nojatuoli																				
aik. kaunokirjallisuusosasto																				
kaunokirjahylly																				
palautetut																				
kirjanäyttelyhylly																				
Internet-kone																				
nojatuoli																				
lukusali																				
pöytäryhmä																				
lehtihylly																				
käsikirjastohylly																				
palautetut																				
kopiokone																				

nojatuoli													
palvelupiste													
lainaustiski													
palautustiski													
palautetut													
tietopalvelu													
itsepalvelulainaustiski													
henkilökunnan tila													

TOIMINTA TILASSA

aineiston lainaaminen													
aineiston palauttaminen													
fyysinen aineiston etsiminen													
lukeminen													
kirjoittaminen													
kirjaston pc:n käyttö													
oman pc:n käyttö													
itsepalvelulainausautomaatin käyt.													
kopiokoneen käyttö													
kännykän käyttö													
musiikkilaitteen käyttö													
leikkiminen/pelaaminen													
piirtäminen													
istuskelu/seisokelu (ajanvietto)													
avun pyytäminen (henkilökunnalta)													
avun pyytäminen (toisilta käyttäjiltä)													
keskusteleminen (henkilökunnan kanssa)													
keskusteleminen (toisten käyt. kanssa)													
eväiden syöti													
muu (mikä?) – kääntöpuolelle													

MUKANA OLEVA OMAISUUS

laukku													
kirjat, luku/kirjoitusmateriaali													
eväät													
matkapuhelin/muut kuuntelulaitteet													
kannettava tietokone													
koira													
lastenvaunut													
rollaattori / muut apuvälineet													
muu väline (mikä?)													

MAHD. LISÄTIEDOT

Liite 2. Lähikirjastonkäyttäjien haastatteluiden teemarunko.

TAUSTAKYSYMYKSET

- sukupuoli
- ikä
- ammattiasema
- asuinpaikka ja etäisyys kirjastosta (km)
- Launeen lähikirjaston käytön aloitusvuosi

I LÄHIKIRJASTONKÄYTÖN MÄÄRÄ JA SISÄLTÖ

- Viimeisin käynti (ajankohta, tarkoitus, tavoite, seurassa vai yksin)
- Käytön yleiset piirteet
 - kuinka usein
 - käytön sisältö
 - käyntien tarkoitukset ja tavoitteet
 - olosuhteet
 - rutiinit lähikirjastonkäytössä
 - vuorovaikutus muiden käyttäjien ja henkilökunnan kanssa
- Erot muiden yleisten kirjastojen käyttöön
 - pääkirjasto
 - muut lähikirjastot
 - kirjastoauto

II KOKEMUKSET LÄHIKIRJASTOPALVELUISTA

- Rooli elämässä
 - asiakassuhteen alussa
 - nykyhetkellä
 - suhteessa tapahtuneet muutokset
- Myönteiset ja kielteiset kokemukset
 - kirjaston lähestyttävyydestä
 - tiloista
 - tarjotuista palveluista
 - asiakaspalvelijoista
- Tilanteet, joissa lähikirjastosta ja sen henkilökunnasta on tai ei ole ollut apua
- Tiedot ja taidot, joita henkilö on hankkinut lähikirjaston avulla
- Tilojen ja palveluiden vastaavuus ja riittävyys omiin tarpeisiin
 - mahdolliset kehittämisehdotukset

- Tilojen ja palveluiden käytön vertaaminen muihin henkilön käyttämiin yleisiin kirjastoihin
 - pääkirjasto
 - muut lähikirjastot
 - kirjastoauto

- Launeen kaupunginosan lähikirjastopalveluiden puuttumisen tai lakkauttamisen vaikutukset käyttäjän kirjastonkäytön määrään ja sisältöön

- Mahdollinen lisättävä johonkin haastelun aikana käsiteltyyn asiaan liittyen sekä Launeen lähikirjaston asiakassuhteeseen liittyvät asiat, joita haastateltava haluaa vielä korostaa.

Liite 3. Henkilökunnan haastatteluiden teemarunko.

I LÄHIKIRJASTOPALVELUJEN TARJONTA LAUNEEN KAUPUNGIN-OSASSA

- Launeen lähikirjastotilojen ja -palveluiden tarjonnan tavoitteet
- Lähikirjastossa järjestettäväksi velvoitetut palvelut ja niiden painopisteet
- Velvoittamattomat palvelut ja muu oheistoiminta
- Henkilökunnan rooli lähikirjastopalveluiden tarjonnassa
- Launeen lähikirjaston toiminnan vertaaminen
 - kaupungin pääkirjastoon
 - muihin lähikirjastoihin ja kirjastoautopalveluihin

II LAUNEEN LÄHIKIRJASTOPALVELUIDEN KÄYTTÖ

- Lähikirjaston toimintaympäristö
- Käyttäjäkunta
 - ikäjakauma
 - eri ryhmien osuudet
 - lapset
 - eläkeläiset
 - Launeella / lähialueilla / muualla asuvat käyttäjät
 - kanta-asiakkaat
 - sidosryhmäkäyttäjät
- Käyttäjäkunnan kirjastonkäyttötavat
 - lainaaminen ja palauttaminen
 - tiedonhaut
 - lukusalin käyttö
 - tietokoneiden ja Internet-yhteyden käyttö
 - satutunnit
 - lähikirjasto vapaa-ajanviettopaikkana
 - erityistarpeet
- Käyttäjien tiedontarpeet (praktiset, orientoivat, viihteelliset)
- Käyttäjäkunnan kirjastonkäyttötaidot